

ŠÉFREDAKTOR
ROBERT SCHUSTER
ÚVODNÍKÝ, KOMENTÁŘE
ZDENĚK ZBOŘIL
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA STREJČKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE
IRENA KREJČOVÁ
GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠÍNSKÝ
GRAFICKÁ ÚPRAVA MARIE VORLOVÁ
AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA:

PŘEDSEDA: OTTO PICK
VOJTĚCH BELLING, MILOŠ CALDA,
PETR DOSTÁL, MARTIN EHL,
JIŘÍ FÁREK, RADEK KHOL,
PETR KRATOCHVÍL, KAI-OLAF LANG,
KRISTINA LARISCHOVÁ,
PETR LEBEDA, PAVEL MÁŠA,
MILOŠ POJAR, PAVEL PŠEJA,
MICHAEL ROMANCOV,
JIŘÍ SCHNEIDER, PAVEL SVOBODA,
IVO ŠLOSARČÍK, JIŘÍ ŠTĚPANOVSKÝ,
FILIP TESAŘ, JOSEF VESELÝ,
TOMÁŠ VESELÝ, ZDENĚK ZBOŘIL

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevýžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon 251 108 107; fax: 251 108 222; e-mailová adresa umvedo@iir.cz. Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 39,50 Kč. Předplatné na rok činí 380 Kč, ve Slovenské republice 584,40 Sk.

Registrováno MK ČR E 5210
Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábková 1302, 263 01 Dobříš.
Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje L. K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34, tel.: +421 244 453 711, fax.: +421 244 373 311, e-mail: Herslova@lkpermanent.sk. www.predplatne.cz. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.iir.cz
Podávání tlačovin povolené SsRP Banská Bystrica č. j. OPč-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996.

ISSN 0543-7962

INDEX 46911

OBSAH 6/2006 ROČNÍK XXX

STR.

Světozor	2
Globalizace, energie a energetika / -zz-	3
GLOBALIZACE, ENERGIE A ENERGETIKA	
ODRAZ POTÍŽÍ SVĚTOVÉHO ROPNÉHO PRŮMYSLU V GLOBÁLNÍ ENERGETICE / Jiří Fárek	4
ENERGETICKÁ POLITIKA EVROPSKÉ UNIE / Tomáš Weiss	7
RUSKO-TURECKÉ VZTAHY: OD SOUPEŘENÍ KE SPOLUPRÁCI V OBLASTI ENERGETIKY / Karel Svoboda	9
KŘEČE PLYNOVÉ ZÁVISLOSTI / Pavel Máša	12
ROPA ZAČÍNÁ DOMINOVAT AGENDĚ BÍLÉHO DOMU / Michal Rožkanin	15
ENERGETICKÝ POHON ČÍNSKÉHO OBRA / Rudolf Fürst	17
ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA	
ČESKÝ POHLED NA SPOLEČNOU ENERGETICKOU POLITIKU / Jiří Bis	20
ZEMĚMI SVĚTA	
DEVOLUCE VE WALESU: REDEFINICE VELŠSKÉ POLITICKÉ SCÉNY PO ROCE 1999 / Blanka Řichová	22
ITALSKÉ PARLAMENTNÍ VOLBY V ROCE 2006 / Klára Polednová	25
VZTAHY A PROBLÉMY	
FINANČNÍ POHLEDÁVKY ČR U ROZVOJOVÝCH ZEMÍ / Robert Stojanov	28
CO UKÁZALO ROČNÍ REFLEXNÍ OBDOBÍ PO ODMÍTNUTÍ EVROPSKÉ ÚSTAVNÍ SMLOUVY? / Jan Karlas	31
VOLNÁ TRIBUNA	
SŮDÁN: NEKLIDNÁ ZEMĚ V NEKLIDNÉM OBLEŽENÍ / Mesfin Gedlu	34
JAK ODSTRANIT LATINSKOAMERICKOU CHUDOBU? / Radomír Jungbauer	36
RECENZE	
NÁVRATY SUDETSKÉ OTÁZKY / Lukáš Novotný	38
RUSKO A JEHO MÍSTO VE SVĚTĚ / Natallia Sudliankova	39
VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV	40

VYJDE V PŘÍŠTÍCH ČÍSLECH MP

Jak ovlivnily světově působící zpravodajské kanály mezinárodní vztahy ► Média v arabském světě ► Nepřítel v síti: Čínští komunisté cenzurují internet ► Role ruských sdělovacích prostředků při ukrajinské oranžové revoluci ► Nevládní organizace a OSN ► Perspektivy evropské daně ► Vztahy mezi USA a Evropou po irácké krizi



tuto možnost o několik odvětví.

1. – izraelská vláda odsouhlasila záměr vystavět kolem Jeruzaléma bezpečnostní bariéru.

1. – americký senátor Joseph R. Biden navrhl, aby byl Irák rozdělen do tří autonomních oblastí, šíitské, sunnitské a kurdské.

2. – iránská armáda uvedla, že odpovědí na jakékoli zlo, které vůči Iránu spáchají USA, bude útok na Izrael. Rusko a Čína ubezpečily, že jsou proti sankcím či vojenskému útoku na Irán.

2. – nepálský premiér Giridža Prasad jmenoval novou sedmičlennou vládu.

2. – vláda Silvia Berlusconiho podala demisi.

3. – Francouz marockého původu Zacarias Moussaoui byl federálním soudem ve virginické Alexandrii odsouzen na doživotí za spouštění atentátů z 11. září 2001.

3. – EU přerušila se Srbskem a Černou Horou asociční rozhovory, protože nevydaly k 1. květnu bývalého bosenskosrbského generála Ratka Mladiče.

3. – bolivijský prezident Evo Morales oznámil, že zahraniční společnosti, které se zabývají těžbou plynu, musí přenechat kontrolu státní společnosti YPFB.

4. – Rusko zahájilo hlavní etapu stahování svých vojsk a výzbroje ze základny Achalkalaki na jihu Gruzie.

4. – ve Vídni se sešli zástupci EU, USA a Ruska a dohodli se mj. na potřebě společného boje proti terorismu. Definovali další konkrétní témata budoucí spolupráce.

4. – v místních volbách ve Velké Británii zvítězili konzervativci. Labouristé ztratili na 270 křesel ve 176 místních radách.

5. – britský premiér Tony Blair vyměnil podstatnou část kabinetu včetně ministra zahraničí, vnitra a obrany. Ministry zahraničí se stala Margaret Beckettová (63).

5. – polský prezident Lech Kaczyński jmenoval do vlády ministry navržené kontroverzními formacemi Sebeobranou a Ligou polských rodin.

5. – předseda nové izraelské vlády Ehud Olmert (v kabinetu je 12 ministrů za stranu Kádima, sedm za Stranu práce, čtyři za ultrakonzervativní ŠAS a dva za

Stranu duchodců) zveřejnil svůj program. Jeho hlavním bodem je vytyčení nové izraelsko-palestinské hranice do roku 2010 a zachování bloků osad na západním břehu Jordánu.

5. – zástupci soudánské vlády a hlavní frakce Súdánské osvobozené armády podepsali v nigerijské Abuij mírovou smlouvu. Zbývající dvě skupiny rebelů odmítají na mírovou dohodu přistoupit.

7. – iránský prezident Mahmúd Ahmadínežád zaslal americkému prezidentovi Georgovi W. Bushovi 18stránkový dopis. Podle analytiků spis neobsahuje nic, co by mohlo vyřešit krizi kolem iránského jaderného programu.

8. – bylo zveřejněno, že Gruzie a Ukrajina zahájily konzultace o dalším setrvání ve Společenství nezávislých států.

8. – byl nominován nový ředitel CIA – generál Michael Hayden (61). Jeho předchůdce Porter Goss podal začátkem května demisi.

8. – venezuelský prezident Hugo Chávez prohlásil, že zvýší daně ropným koncernům z nynějších 17 na 33 procent.

9. – estonský parlament ratifikoval ústavní smlouvu EU.

9. – novou polskou ministryní zahraničí se stala Anan Fotygová.

9. – zástupci USA, Ruska, EU a OSN se v New Yorku dohodli na vytvoření mezinárodního mechanismu, s jehož pomocí chtějí po zkušební dobu poskytovat pomoc Palestincům.

9. – proběhly volby do nové 47členné Rady OSN pro lidská práva, která nahradí dosavadní Komisi pro lidská práva. Mezi členy jsou i Kuba a Čína.

10. – novým italským prezidentem zvolen bývalý komunista Giorgio Napolitano.

12. – finský parlament rozhodl, že v zemi se nebude konat referendum k ústavní smlouvě EU.

12. – experti 12 zemí se v Bonnu dohodli na akčním programu boje proti ilegálnímu dovozu odpadků.

12. – na summitu EU a států Latinské Ameriky a karibské oblasti byla podepsána dohoda o užším „strategickém partnerství“. Závěrečná deklarace hovoří o společných postojích týkajících se terorismu, demokracie, šíření jaderných zbraní a lidských práv, o zahájení jednání EU a středoamerických států o dohodě o volném obchodu. Zazněla kritika vedení Venezuely a Bolívie.

12. – bylo zveřejněno, že skupina teroristů, která loni 7. června zabila v londýnském metru a autobuse

52 lidí, nebyla napojena na žádnou mezinárodní síť.

14. – novým předsedou německé SPD se stal premiér Porýní-Falce Kurt Beck.

15. – Saddám Husajn vyslechl formální obžalobu, která zahrnuje vraždy, mučení žen a dětí a nezákonné zadržení 399 lidí při zákroku proti šíitům v městě Dudžail. Vinu odmítl.

15. – USA se rozhodly obnovit diplomatické styky s Libyí.

16. – Evropská komise odložila do podzimu rozhodnutí o tom, zda se Rumunsko a Bulharsko mají stát jejími členy v lednu příštího roku nebo o rok později.

17. – Evropský parlament odhlasoval definitivní podobu rozpočtu EU na léta 2007–2013. Pro nově přistoupivší státy by měl být cestou k vyšším příspěvkům ze společné pokladny.

17. – složila přísahu nová 25členná italská vláda v čele s Romanem Prodim. Členy jsou také komunisté a zelení. Ministrem zahraničí je Massimo D'Alema.

17. – v pásmu Gazy začala fungovat nová bezpečnostní jednotka, zcela podléhající vládnímu hnutí Hamás. Prezident autonomie Mahmúd Abbás se proti jejímu zřízení tvrdě postavil.

17. – nepálský parlament schválil plán premiéra Giridži Prasáda na omezení pravomocí krále Gjánéndra. Monarchie tak ztratí kontrolu nad armádou a stát se odpoutá od hinduistického náboženství.

18. – náčelník generálního štábu ruské armády generál Jurij Balujevskij prohlásil, že Rusko v únoru vyzkoušelo nový systém raket schopných prorazit každou protiraketovou obranu a že je už brzy rozmístí.

19. – francouzské Národní shromáždění schválilo nový imigrační zákon, který zpřísňuje podmínky pro přijímání a pobyt cizinců v zemi.

20. – se ujala moci nová irácká vláda v čele s premiérem Núríem Malíkem.

21. – proběhlo referendum o nezávislosti Černé Hory na Srbsku. Účast kolem 85 procent oprávněných voličů, 55,4 procenta z nich se vyslovilo pro nezávislost.

22. – bylo oznámeno, že Čína dostavěla přehradu „Tři soutěsky“.

24. – palestinský premiér Ismáíl Haníja v izraelském listu Ha'arec zopakoval, že pokud se Izrael stáhne do hranic roku 1967, přistoupí Hamás na dlouhodobě automaticky prodlužované příměří.

25. – běloruské ministerstvo zahraničí oznámilo, že Bělorusko uzavírá vzdušný prostor pro USA a Kanadu. Jde o odvetné opatření za to, že v dubnu kanadské a americké úřady nepovolily přelet letadla s běloruským premiérem na palubě při jeho cestě na Kubu.

25. – prezident palestinské autonomie Mahmúd Abbás prohlásil, že vypíše národní referendum o budoucí podobě palestinského státu, jestliže se vládní Hamás a jeho soupeř Al-Fatah do deseti dnů nedohodnou na společné politice.

25. – Senát USA schválil zrušení víz pro Poláky.

25. – palestinská vláda nařídila stažení nově vytvořených milic z pásma Gazy.

25. – jediný přeživší z 32 teroristů Nurpaší Kulajev, souzený za útok proti škole v Beslanu v září 2004, dostal trest doživotí.

27. – barská vojenská junta prodloužila disidentce Aun Schan Su Tj domáci vězení o jeden rok.

27. – při zemětřesení na indonéském ostrově Jáva zahynulo přes 5000 lidí.

28. – stovky zaměstnanců OSN byly evakuovány z Východního Timoru, kde pokračují nepokoje vyvolané březnovým propouštěním z armády. Austrálie sem poslala další kontingent k uklidnění situace.

29. – bylo oznámeno, že nová italská vláda stáhne všechny své vojáky z Iráku zřejmě do konce letošního října.

30. – Evropský soudní dvůr zrušil rozhodnutí členských států EU, aby evropské letecké společnosti poskytovaly USA seznamy cestujících do Spojených států s osobními údaji. Americké úřady k tomu donutily evropské dopravce v roce 2003 v rámci boje proti terorismu. Za neposkytnutí hrozily uzavíráním letišť, pokutami a zpřísněnými kontrolami cestujících.

30. – iránský ministr zahraničí Manúčešr Mottaki oznámil, že Irán je připraven obnovit jednání s EU o jaderném programu bez jakýchkoli předběžných podmínek. USA projeví ochotu připojit se k jednání.

31. – tibetský duchovní vůdce dalajlama v Belgii řekl, že chce pro Tibet autonomii a netrvá na jeho nezávislosti.

31. – litevský premiér Algirdas Brazauskas oznámil, že podá demisi a s ním že odstoupí celá vláda. Důvodem je, že koalici opouští největší politické seskupení – Strana práce.



nově vznikající Rady pro lidská práva.

9. – Česká republika byla Valným shromážděním OSN zvolena do

16. – české úřady začaly řešit případ dvou dětí, jež jejich otec odvezl na základě rozhodnutí českého soudu, bez osobních věcí a rozlučení s jejich matkou do Argentiny.

19. – české ministerstvo zahraničí vydalo prohlášení, v kterém vítá

schválení dodatku k novému americkému imigračnímu zákonu, který by umožnil občanům zemí, jako je Česká republika, cestovat do USA bez víz.

24. – prezident Václav Klaus v Tallinu vyzval Evropskou unii, aby se vrátila k původní představě, která

se opírala pouze o odstranění bariér a liberalizaci.

30. – ministr zahraničí Cyril Svoboda předal ve Washingtonu šek na milion dolarů jako příspěvek české vlády na přestěhování rozhlasové stanice Svobodná Evropa z centra Prahy.

Globalizace, energie a energetika

Má-li dnes něco velkou naději stát se konstantou mezinárodních vztahů na multilaterální i bilaterální úrovni, ovlivňovat rozsah i intenzitu ekonomické a politické integrace globalizovaného světa, jsou to bez jakékoli nadsázky zdroje mechanické, tepelné, elektrické a elektromagnetické, chemické a nukleární energie, tedy různé formy pohybu hmoty, o kterých víme, alespoň od dob Einsteinových, že jsou v nějaké závislosti. Řečeno jazykem fyziky, jde o část celkové energie systému – *exergii*, kterou lze proměnit v mechanickou práci, respektive, kterou lze z tohoto systému získat, na rozdíl od *anergie*, se kterou tak učinit nelze.

Názor, že dematerializovaná energie je hlavní příčinou nejen všech přírodních, ale i společenských a psychologických jevů, jak se domnívali stoupenci *energetismu* Wilhelm Ostwald (1853–1932) a Ernst Mach (1838–1916), který mj. přednášel na Pražské univerzitě, natolik vzrušil V. I. Lenina, že na začátku 20. století neváhal napsat svůj zlobný spisek *Materialismus a empiriokriticismus*. Byl to ale týž Lenin, který jen o několik let později jako hlava revolucí zrozeného státu učinil z elektrifikace a principu rad nezbytnou podmínku existence komunismu.

Téměř ve stejné době vytvořil český fiktivní hrdina sedmdesátých a osmdesátých let 20. století Jára da Cimrman svou šifru *Budoucnost patří aluminii!* Je dobré vědět, že ale s průmyslovou výrobou hliníku přichází Henri Etienne Sainte-Claire Deville už v roce 1854 a že jsou to právě léta, kdy se v Pensylvánii objevují velká ložiska ropy, se kterou agenti jejich majitelů obcházejí domy a venkovské usedlosti a nabízejí tento nový zdroj energie ke svícení.

Energie a její zdroje dávají dokonce pojmenování celým historickým epochám. A ať již to byl Héfaistos nebo nějaký náš ještě starší neolitický předek, pro které, stejně jako pro jejich potomky, bylo získání tepla a ohně tak významným civilizačním činem, že se dal vysvětlit jen vzpourou člověka vůči bohům. Také voda a slunce stojí u počátku nového civilizačního skoku, který Heidi a Alvin Tofflerovi nazývají zemědělskou revolucí a historici-sociologové obdobím vzniku hydraulických států. Pojem *věk páry a železa* neznáme jen z racionalismem, objevitelstvím a dobýváním posedlého devatenáctého věku, ale i z doby, kdy hlavy šesti evropských států se po právě skončené druhé světové válce dohodly, že uniknout před strachem z budoucnosti i minulosti, zbavit občany svých zemí bídy a přivést je k blahobytu lze učinit jen za pomoci dohod o koordinaci výroby a distribuce uhlí a oceli.

Postupně, jak se zvětšoval počet mezinárodněpolitických interaktivit, mezi kterými vojenské konflikty i nadále měly své nepostradatelné místo, přibývalo událostí, jejichž aktéři hledali příčinu svých konfrontací také ve více nebo méně dovedně zakrývaných sporech o zdroje energie a o prostředky, kterými je lze přepravovat do nejvzdálenějších míst na zeměkouli a tam je nějakým více nebo méně vhodným způsobem spotřebovávat. Ropná krize sedmdesátých let 20. století pak odstartovala závody v získávání snadno dostupných zdrojů energie, za které jsou dodnes považovány ropa a plyn.

Při vši úctě k pokusům o export demokracie a lidských práv nelze přehlédnout, že k němu dochází zejména tam, kde se objevují nová ložiska ropy, ať již je to Timorské moře, Perský záliv, Kaspické moře, Venezuela a další místa, kde jsou, nebo dokonce jen mohou být ložiska těchto laciných zdrojů. Často jsou vlastnický sporná, jako to můžeme sledovat na příkladu nejen nekončících a pokračujících, ale i stále se rozšiřujících sporů o části moří a civilizačně bezvýznamných ostrovů v jižní a jihovýchodní Asii. Let nad opuštěnými severními dálavami Ruské federace a několikahodinový pohled na opuštěnou krajinou obydlenou pouze vahadly těžních zařízení vyvolává hned několikéré obavy o osud této krajiny, na niž útočí dealeři energetických zdrojů stejně agresivně jako v jiných oblastech světa zajímavých ze stejných důvodů.

Mediálně přitažlivé téma boje o plyn a naftu, ale i o vodu a přístup k energii atomového jádra, lze snadno najít v *Atlasu globalizace*, který ve francouzské a německé verzi vydává dnes vlastně už jako ročenku Le Monde Diplomatique. Letný pohled na několik stránek věnovaných přírodním zdrojům, energetickým nosičům a na nich závislému pohybu obyvatelstva má skutečně globální rozměry a dokazuje, že multikulturalismus nebo populační čistota mají jiné motivace, než je jen národní pycha, nebo naopak tolerance, a že jde, podobně jako v dobách historických, doslova o život.

Ještě před třiceti čtyřiceti lety se nejen veřejnost, ale zejména mezinárodněpolitické společenství vysmívalo *kedlubnovým apokalypsám* a *Silent Spring* Rachel Carsonové. Představy, že *big bang* může vystřídat *big crunch* uzavřeného, konečného vesmíru, anebo alespoň trvale poškozené biosféry, byly sice postupně akceptovány nejen aktivisty ekologických hnutí a stoupenci ideologie trvale udržitelného rozvoje, ale až do nedávné doby se nestaly tématy dvoustranných nebo vícestranných mezinárodních ujednání. Konečně, v roce 1990 rakouský fyzik Friedrich Karger formuloval svou tezi o *jemnohmotné ekologii*, jejíž hlavní tezí je, že člověk neomocní, protože je příroda nemocná, ale příroda je nemocná, protože nemocný je člověk – *niterně, nehmotně, ve své mentalitě*. Odborník v plazmové fyzice upozorňuje, tak jako mnozí jiní před ním, že technický pokrok, tolik hladovějící po starých i nových zdrojích energie, roste podstatně rychleji než moudrost lidského chování.

Jestliže toto poznání pronikne na úroveň mezinárodní politiky také jinak než formou prohlášení a handrkování o vzájemně výhodné či nevýhodné smlouvy, a dokonce dojde-li ke globální diskusi o kontrole spotřeby v uzavřeném systému, snad to způsobí, že nejen svou autoritu ztrácející státy a nadstátní organizace, ale i nadnárodní korporace, produkující nekontrolovatelné bohatství, ztrácející se v nerozumnosti s jeho nakládáním, začnou nejen hledat nové zdroje a soupeřit o jejich využití, ale najdou také sílu hospodárně s novými zdroji energie zacházet, ať již půjde o pevné, tekuté nebo plynné látky, nebo dokonce o hmotu ve čtvrtém skupenství. Ale jakými instrumenty dosáhnout toho, aby globalizovaný svět nadnárodních peněžních toků a sítí vytvořil pravidla, která by ochránila hned první z nejdůležitějších lidských práv – právo na život? To není otázka jen pro nadšené zelené nebo jinak zbarvené bojovníky proti plýtvání, které není ničím jiným než porušením konsensuální existence lidských bytostí.

Má mezinárodní politika dost takových nástrojů nebo umí je alespoň pojmenovat? Nebo stojí před svými paláci z hliníku a skla obsluhovanými energetickými produkty bezradně a bez snahy naplňovat myšlenku, že lidé se sdružují za účelem nějakého dobra? Kolik je tu otázek na jedno číslo Mezinárodní politiky! Ale snad se nám podaří alespoň zjistit, zda snaha o dostupnost energetických zdrojů není nějakým novým způsobem vedení války, který stále ještě mnozí nechápeme.

-zz-

zboril@iir.cz

Odraz potíží

světového ropného průmyslu v globální energetice

Trojnásobný vzestup cen ropy v posledních třech letech – až na rekordních 75 USD za barel – signalizoval hlubší disproporce světového energetického hospodářství. Vedle předstihu poptávky nad nabídkou jde i o projev setrvalejšího útlumu ropného průmyslu a neschopnosti pružněji reagovat na změny poměrů mezinárodního trhu. Mimořádnou pozornost poutá otázka příčin i zvláštností soudobého vývoje v této sféře a budoucích trendů či východisek. K některým diskutovaným aspektům ropné problematiky se vyjadřuje i tento příspěvek.

JIRÍ FÁREK

K příčinám globálního energetického problému

V poslední třetině 20. století se výrazně měnily podmínky mezinárodního obchodu energetickými zdroji a pro řadu zemí se komplikovalo jejich získávání za únosných nákladů a v historicky vzniklé struktuře, pro niž je příznačný vysoký podíl přírodních (neobnovitelných) paliv. Dominantní postavení zaujímá ropa, která pokrývá kolem 40 procent energetických potřeb. Při stávajícím teritoriálním nesouladu mezi výskytem rentabilně těžitelných paliv na jedné straně a oblastmi jejich masové spotřeby na straně druhé vystupuje problém dostupnosti a stabilního zajišťování nutných zdrojů z hlediska hospodářsko-politické kontroly nalezit, těžby, dopravy a mezinárodního obchodu. A právě v tomto aspektu lze zřejmě hledat kořeny dnešních poruch a obtíží.

Prvními zřetelnými projevy globálního energetického problému byly cenové turbulence ropy v 70. letech minulého století, které předznamenaly vzestupný, byť i mnoha peripetiemi a výkyvy provázený, pohyb cen. Z výchozích tří USD za barel standardní exportní kvality v roce 1973 až na přibližně třicet USD na přelomu tisíciletí.¹⁾ Na tomto vývoji se v té či oné míře projevilo působení zejména následujících procesů či faktorů.

Za prvé, zvětšování závislosti rozvinutých ekonomik na dovozu ropy z velkého počtu rozvojových zemí, zvláště

tě z oblasti Středního východu. **Za druhé,** posilování spolupráce i jednoty na platformě Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC), která získávala klíčové postavení v mezinárodním obchodu. **Za třetí,** vlivy inflace a znehodnocování dolaru, jež zhoršovaly cenové podmínky obchodu ropných zemí a podlamovaly reálnou hodnotu jejich exportních příjmů, vyjadřovaných v dolarech. **Za čtvrté,** mimoekonomické, respektive geopolitické faktory, které přidávaly pohybu cen nárazovité impulsy. Razantně se v tomto směru podepsaly politické události jako arabsko-izraelský konflikt (1973), revoluce v Íránu (1979), íránsko-irácká válka (1980), irácký vpád do Kuvaity a napětí předcházející invazi do Íráku (2002–2003).

Dosavadní směry adaptace

Vzestupný pohyb cen ropy se promítal do přerozdělování bohatství ve prospěch těžebních zemí, do světové konjunktury a do strukturálních změn v energetickém hospodářství. Pozoruhodný byl zejména růst exportních příjmů zemí OPEC. Současně se zhoršovala situace neropných rozvojových zemí, které vykazovaly strmý růst zahraniční zadluženosti. Na straně rozvinutých ekonomik se rozbíhaly adaptační procesy, zaměřené jak na úspory ve spotřebě energetických zdrojů, tak na průzkum a odkrývání nových nalezišť.

Přizpůsobování rozvinutých ekonomik cenovým změnám v oblasti ropy probíhalo zejména v následujících směrech. **Za prvé,** růst těžby v zemích mimo OPEC, které v roce 1982 poprvé vytěžily více ropy (především Mexiko, Velká Británie a Norsko). **Za druhé,** zvětšování nárazníkových zásob ropy, a tím i manévrovacího prostoru v nouzových případech. **Za třetí,** celkové snižování spotřeby energie na jednotku produkce, respektive zvyšování stupně zhodnocení energie ve výrobcích. **Za čtvrté,** pozvolné strukturální posuny k alternativním zdrojům, ať již šlo o zemní plyn, energii solární či jadernou. Zřetelně sílil tlak na energetické úspory a prosazovaly se rovněž trendy deregulace a privatizace energetických sektorů, jakož i liberalizace trhů.

Různá regulační opatření v národním rámci rozvinutých ekonomik a v řadě případů i zpracovávání dlouhodobých programů byly doplňovány úsilím o těsnější mezinárodní spolupráci v oblasti energie. Konkrétním výsledkem bylo zřízení Mezinárodní agentury pro energii (IEA, založena 1974), jako mezivládní agentury zaměřené především k posílení koordinace energetické politiky členských zemí a k vytvoření účinného mechanismu zásobování ropou v nouzových situacích.

Ve spotřebě ropy se – z globálního pohledu – prosazují dvě základní tendence. Na jedné straně redukce poptávky po ropě ve vztahu k produkci a cesta jejího efektivnějšího využívání.²⁾ Průvodním jevem úspor, příklonu k alternativním zdrojům i snah o zmenšování závislosti na doávkách ze zahraničí je celkový pokles podílu ropy na celosvětové energetické spotřebě z téměř 50 procent v roce 1975 na dnešních přibližně 40 procent.³⁾ Na druhé straně však objem každoročně spotřebované ropy ve světě i nadále stoupá a ve střednědobém horizontu je v rámci celkového zvyšování energetické potřeby předvídaný i další růst poptávky po ropě při zachování zhruba stávajícího podílu na spotřebě zdrojů energie.

Bez ohledu na programy úspor energie, na nové objevy ropných ložisek a na širší využívání obnovitelných zdrojů přetrvává výsadní postavení zemí OPEC, které ovládají téměř 65 procent prokázaných světových zásob ropy a podílejí se zhruba čtyřiceti procenty na objemu exportu a třiceti procenty těžby (podíl na těžbě se snížil z přibližně 40 procent po založení OPEC).⁴⁾ Výhodou většiny z nich je poměrně levné získávání ropy z podzemních ložisek. Kalkulované ná-

klady u arabských zemí činí zhruba 2 USD za barel, zatímco v dalších zemích jde zpravidla o násobky. Země OPEC mají možnost určité regulace těžby s následnými dopady na úroveň cen a hospodářské prosperity ve světě. Za normální či nevyhrocené situace budou mít však stěžejní zájem na výraznějším poškození rozvinutých tržních ekonomik, kde mají v té či oné formě uložené kumulované přebytky z příjmů exportu (tzv. petrodolary).

Soudobé zvláštnosti a komplikace světového ropného trhu

V poslední době jsme opět svědky nejenom razantního cenového růstu ropy přes hranici 70 USD, ale i sílící nejistoty v otázce plynulého zásobování dosud nezastupitelných zdrojů energie. Zásadní odlišnost od minulých ropných šoků zřejmě spočívá nikoli v přerušování dodávek z krizových oblastí jako spíše ve stálém tlaku poptávky, na který ropný průmysl není s to účinně reagovat. Důvodů relativně nedostatečné nabídky ropy je řada, ty podstatné se pokusíme specifikovat.

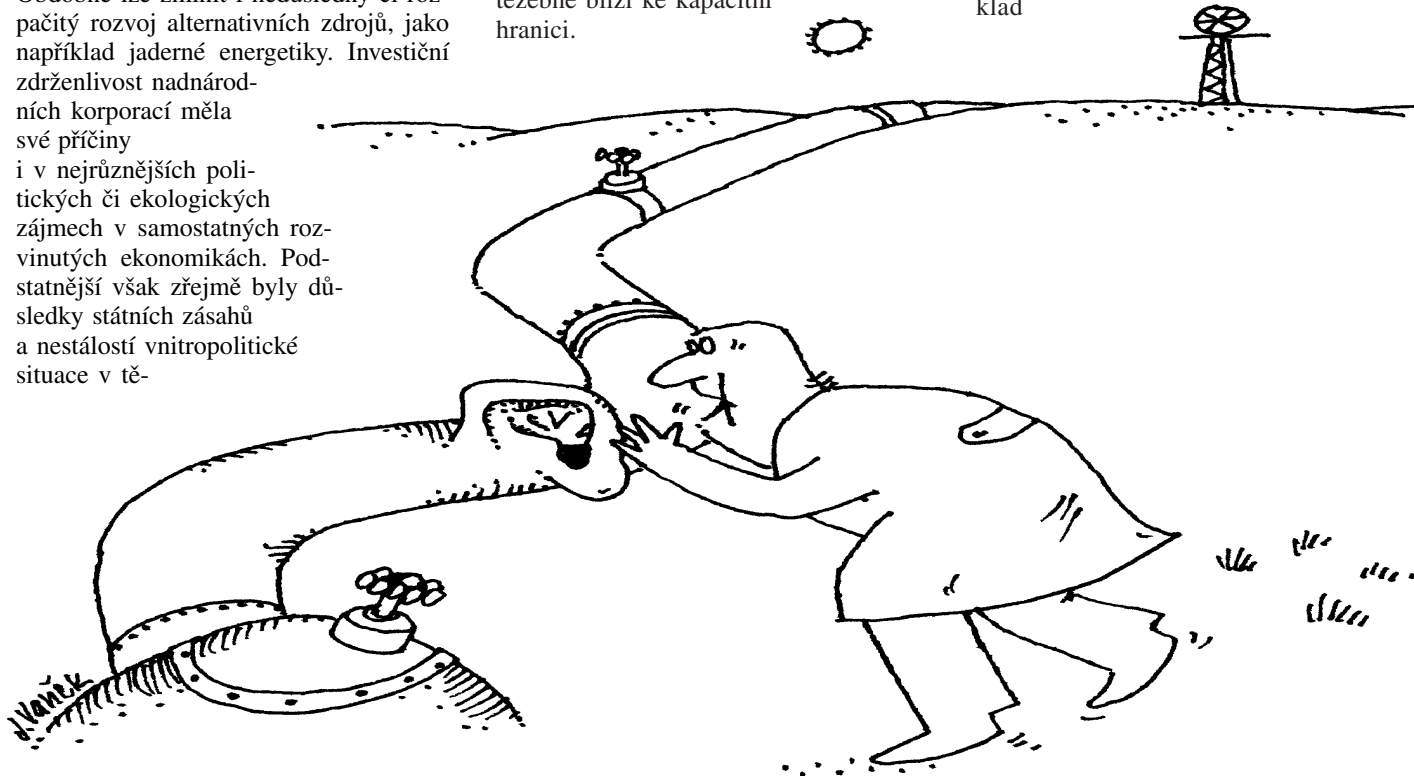
Zejména se dnes projevuje dřívější podcenění investic do těžebního průmyslu vlivem všeobecné euforie z rozmachu služeb, a zvláště pak ze slibné návratnosti kapitálu vkládaného do technologických firem (viz následné splasknutí akciové „bubliny“ na počátku této dekády). Obdobně lze zmínit i nedůsledný či rozpačitý rozvoj alternativních zdrojů, jako například jaderné energetiky. Investiční zdrženlivost nadnárodních korporací měla své příčiny i v nejrůznějších politických či ekologických zájmech v samostatných rozvinutých ekonomikách. Podstatnější však zřejmě byly důsledky státních zásahů a nestálostí vnitropolitické situace v tě-

žebních zemích. Demonstrativní projev vládní moci nad energetickým sektorem a hrozby znárodnování mají zpravidla za následek útlum tohoto odvětví s poklesem produkce. Zajímavé jsou v tomto ohledu odhady, podle nichž faktory zahrnující geopolitické krize a zestátnění v Íránu, Iráku, Nigérii, Kuvajtu, Rusku a Venezuele snížily od roku 2000 denní nabídku ropy až o 7,8 mil. barelů, tzn. ekvivalent kombinované spotřeby Německa, Francie, Itálie a Španělska.⁵⁾

K obtížím plynulého zabezpečení dodávek ropy napomáhá i sílící nedostatek rezervních kapacit. Tradičně jimi disponovala Saúdská Arábie, která se podílí více než 22 procenty na světových ropných rezervách a asi 13 procenty na světové produkci. Je uznávaným vůdcem ve sféře ropy a prakticky jedinou zemí, která je s to prosadit v kartelu OPEC společnou disciplínu a výrazněji ovlivňovat trh. Udrží nákladný „nárazníkový polštář“ volné kapacity, umožňující pružně snižovat či zvyšovat denní těžbu. Standardně se její produkce pohybovala v rozmezí 7–8 mil. barelů denně, avšak ve vypjatých podmínkách může jít až k hranici 10,5 mil. barelů. Žádná jiná země těžící ropu (uvádí se jich asi 60) nemá natolik silné finanční zázemí, aby si mohla dovolit zřídit a provozovat nadbytečné těžební kapacity v podobném rozsahu. Manévrovací prostor Saúdské Arábie se však setrvale zužuje tím, jak se těžebně blíží ke kapacitní hranici.

Aktuální otázky a souvislosti cen ropy

Velice diskutovaným tématem jsou ceny ropy a dopady jejich pohybu na rozvinuté ekonomiky a neropné rozvojové země a také na samotné státy OPEC. Z hlediska spotřebitelů a zákazníků se situace jeví vcelku jednoznačně – vysoké ceny nahodávají hospodářskou prosperitu, tlumí ekonomický růst a zaostrují problém „energetické chudoby“ v různých místech rozvojového světa. Zhruba 2 mld. lidí žijí podle údajů OSN bez elektřiny a ve venkovských oblastech se využívají nejméně vhodné zdroje energie s nepříznivými důsledky na zdraví a životní prostředí. V logice uvedených úvah by nízké ceny energie byly přínosem. Prodlužované období vysokých cen se může snadno stát kontra-produktivním. Náhlý růst cen ropy se může paradoxně projevit nevídanými účinky u producentů tím, že příliv příjmů z exportu zvýší hodnotu místní měny, což zpětně podlamuje konkurenceschopnost v tuzemsku vyráběného zboží, a to jak na domácím, tak i na zahraničním trhu. S pomocí tohoto efektu a nepřímě uvážlivého hospodaření s ropným bohatstvím lze zřejmě vysvětlit poznatky nedávné studie, že v období 1960–1990 zaznamenaly země s chudými přírodními zdroji trojnásobně rychlejší rozvoj než země přírodou velkoryse obdařené (co do rozumného nakládání s ropnými příjmy je za pří-



považováno Norsko).⁶⁾ S jistotou nadsázkou lze uplatnit postřeh, že přírodní bohatství často vytváří bohaté země obydlené chudými lidmi.

Mantinelem cenové politiky ropného kartelu je dále skutečnost, že podstatný či přílišný růst cen vyvolává silnou mikroekonomickou adaptaci, podněcuje průzkum i těžbu v oblastech mimo OPEC a zefektivňuje investice do nových projektů. Existence alternativ, byť z valné části dosud jen potenciálních, představuje hráz proti spontánním akcím těžebních zemí. Na prahu 21. století se zdá být oprávněný poznatek, že ceny ropy již nemají tak destruktivní dopady na světové hospodářství, jako tomu bylo v posledním čtvrtině století minulého.

Je zřejmé, že cenové signály přece jenom podpořily úspory energetické spotřeby i zájem o alternativní zdroje. Stabilizovanější poměry v ropném hospodářství by ovšem neměly být interpretovány jako důvod k podceňování potenciálu možných poruch zásobování. Imperativem se jeví prosazování rozumné energetické politiky v zájmu minimalizace nepředvídaných těžkostí. Zejména před největšími spotřebiteli ropy stojí úkol diverzifikovat dodávky, podporovat rozvoj nových nalezišť, zvyšovat efektivnost spotřeby (zejména v dopravě) a využívat obnovitelné zdroje energie.

Obtíže predikcí globální energetiky a kontury dalšího vývoje

Předeslat lze tezi, že světová ekonomika je a dlouho ještě bude „v područí“ ropy. Ropné rezervy jsou zatím dostatečné a v nadcházejících dekádách nehrozí zřejmě kolaps z kritického nedostatku tohoto až dosud nezastupitelného paliva. Podle jedné z respektovaných studií měl svět zhruba tři biliony barelů těžitelné konvenční ropy, z nichž byla zatím získána pouhá jedna třetina, což by pak vrchol globální těžební aktivity posunovalo někdy za rok 2025.⁷⁾ Vezmeme-li přitom v úvahu zdroje „nekonvenční“ (hlavně roponosné písky a břidlice), z nichž lze ropu také produkovat, posune se zdrojová základna dále do budoucnosti.

Samotná existence zásob ropy ovšem neznamená, že soupeření o nepřerušovaný přístup k dodávkám přestává být jedním z klíčových rysů dnešní doby. Zmínit lze řadu geopolitických pnutí a střetů na jedné straně a uzavírání nových spojenecko-partnerských vztahů na straně druhé. Tak třeba Čína zjevně modeluje svou zahraniční politiku v souladu s rostoucími energetickými potřebami, o čemž svědčí

budování specifických vazeb se zeměmi obdařenými přírodními zdroji (například Argentina, Brazílie, Jižní Afrika, Súdán a Írán).

Předvídat cenové trendy je krajně obtížné, a to v zásadě ze tří důvodů. **Za prvé**, dostupné údaje o těžbě, zpracování a světovém obchodu s ropou nejsou úplně přesné a stoprocentně spolehlivé. **Za druhé**, tempa ekonomického růstu hlavních center světového hospodářství nesledují rovnoměrnou trajektorii a nejsou imunní vůči různým výkyvům nebo dopadům „splasklých“ akciových bublin. **Za třetí**, nelze vyloučit ani závažné výpadky dodávek ropy vyvolané válkami, hurikány, sankcemi, terorismem apod., které mohou přivodit cenové erupce. Snad jedinou seriózní předpověď může být přiznání, že je nereálné očekávat cenovou stabilitu.

Nedávné cenové vzrhy nicméně přivodily dodatečné podněty a posuny ve směru intenzivnějšího využívání alternativních zdrojů a také oživení diskusí i polemik o jaderné energetice, a to i ve Spojených státech, kde moratorium na atomové elektrárny přetrvávalo více než čtvrt století. Obecně dochází k přehodnocování dříve zcela převládajících odmítavých postojů k tomuto zdroji energie. Argumentů ve prospěch jádra je uváděno několik.

Za prvé, bezprostřední naléhavost krytí setrvalé rostoucí energetické spotřeby, s níž kontrastují až vizionářské představy o spolehlivé zastupitelnosti ze strany obnovitelných zdrojů (viz například energie solární, větrná, přílivová, geotermální apod.). **Za druhé**, globální klimatické změny (hlavně oteplování). **Za třetí**, zatížení planety nadměrnými emisemi skleníkových plynů. **Za čtvrté**, technický pokrok, kdy moderní technologie zvyšují bezpečnost, úspornost, i spolehlivost reaktorů a snižují množství radioaktivního odpadu, jakož i náklady provozu atomových elektráren. Podle IEA by cena elektřiny z jádra byla alespoň o 60 procent levnější než z uhlí nebo zemního plynu. Aktuální čísla udávají dnes ve světě výstavbu 24 nových reaktorů (zejména v Asii) a dalších 41 ve stadiu přípravy.⁸⁾ Při rozptýlení tradičních obav z vojenské zneužitelnosti jaderných programů, anebo z provozní bezpečnosti a obtíží s uskládáním odpadu by jaderná energie mohla výrazně přispět k nákladově únosnému řešení energetické problematiky.

V centru pozornosti zůstane i nadále ropný průmysl, jenž ovšem čelí novým výzvám a trendům. Především dochází

k určité transformaci trhu i firem činů v této sféře. Pro dříve dominantní ropné společnosti se uzavírají možnosti kontrolovat naleziště a ovlivňovat objem těžby. Zatímco ještě v 60. letech ovládaly transnacionální korporace zhruba 85 procent světově známých ložisek ropy, dnes je to pouhých 16 procent a zbytek je buď přístupově omezen, anebo přímo uzavřen.⁹⁾

Nadějným příspěvkem k růstu produkce ropy z nekonvenčních zdrojů představují roponosné písky v Kanadě. Studie zveřejněná v roce 2005 rovněž naznačuje, že předpokládané využívání roponosných písků v kanadské Albertě v příští dekádě dokonce převyší rozvoj těžby v Saúdské Arábii. Na závěr již jenom poznámka, že z hlediska dlouhodobého rozvoje palivové základny s posunem k netradiční hodnotné energii se bezprostřednější hrozbou spíše jeví manipulovaný pokles cen než jejich reálná úroveň provázená tlakem na úsporné programy (utahování opasků) v oblasti energetické spotřeby.

○

Jiří Fárek (1937) je profesorem na Technické univerzitě v Liberci. Je členem redakční rady MP.

¹⁾ Strmý růst cen ropy v letech 1973–1974 je zpravidla označován za tzv. první fázi energetické krize, eventuálně za první ropný šok. V 60. letech se cena barelu exportované ropy (tzv. Brent, někdy Arabian Light) pohybovala kolem 1,8 USD a do poloviny roku 1973 se jen mírně zvýšila na 3 USD. V říjnu téhož roku přistoupily země OPEC k omezení produkce, vyhlásily embargo na vývoz do USA a Nizozemska (reakce za podporu Izraele – zrušeno v březnu 1974) a cena ropy vzrostla v roce 1974 na 11,65 USD. Koncem 70. let přišel druhý ropný šok s posunem na 35 USD (vliv íránské revoluce), po němž následoval pokles s ustálením v rozmezí 15–18 USD. K cenovému vzestupu až na 46 USD došlo v období 1990–1991 v souvislosti s iráckým napadením Kuvajtu. V 90. letech se cena v průměru pohybovala kolem 18 USD, aby se na přelomu století opět dostala na 35 USD. V letech 2001–2002 to bylo přibližně 26 USD s mírným kolísáním od této úrovně.

²⁾ Například koncem 70. let představovaly dovozy ropy 1,9 % HDP v USA a 2,7–2,9 % HDP v západní Evropě a Japonsku. Ke konci 90. let to bylo již jen 0,6 %, respektive 0,8–0,9 %. WorldLink, January February 2001, s. 9.

³⁾ Finance and Development, March 2003, s. 34.

⁴⁾ Business Week, March 17, 2003, s. 12.

⁵⁾ Lee, J.; Center for Global Energy Studies, London. Převzato z: Financial Times, May 5, 2006, s. 11.

⁶⁾ The Economist, May 24, 2003, s. 98.

⁷⁾ Podle United States Geological Survey. The Economist, April 22, 2006, s. 66.

⁸⁾ Wilkinson, M.: Embrace nuclear power and stop tilting at windmills. Financial Times, April 5, 2006, s. 13.

⁹⁾ Business Week, May 15, 2006, s. 69.

Energetická politika Evropské unie

TOMÁŠ
WEISS

Dostupná energie je jednou ze základních potřeb moderní společnosti. Evropská unie patří k těm oblastem světa, které se na její celosvětové spotřebě podílejí velkým dílem. Na jejím území se ale nevyskytuje dost zdrojů, aby tuto spotřebu pokryly. Závislost na dovozu způsobuje, že se evropské státy musejí velmi pečlivě zabývat vším, co s energií, její výrobou, dovozem, transportem a prodejem souvisí. Část energetické politiky se tvoří i na půdě Evropské unie. Mezi hlavní oblasti, na něž se upírá pozornost EU, patří liberalizace trhu, souvislost s ochranou životního prostředí a zajištění bezpečnosti dodávek.

Právní rámec

Energie byla od počátku evropské integrace klíčovou oblastí spolupráce mezi státy. První společenství, Evropské společenství uhlí a oceli, nese dokonce nejdůležitější zdroj energie své doby ve svém názvu, podobně jako později založené Evropské společenství pro atomovou energii. Přesto, nebo možná právě proto, nebyla energetická politika začleněna do smlouvy EHS/ES jako samostatná kapitola.

Energie tak sice patří podle článku 3 SES mezi oblasti přístupné pro činnosti Společenství, konkrétní opatření a pravidla ale smlouva blíže nedefinuje. Větší pozornosti se energii dostává pouze v rámci hlavy XV, věnované transevropským sítím, a v kapitole o životním prostředí, která umožňuje na základě jednomyslného rozhodnutí Rady po konzultaci dalších institucí přijmout opatření „významně ovlivňující volbu členského státu mezi různými energetickými zdroji a základní skladbu jeho zásobování energií“ (čl. 175(2) SES).

Jako samostatnou kapitolu z oblasti sdílených pravomocí obsahuje energetiku až Smlouva zakládající Ústavu pro Evropu, jejíž osud je ale po loňských referendech ve Francii a Nizozemsku přinejlepším nejistý. Ústava definuje tři cíle evropské energetické politiky: „zajistit fungování trhu s energií, zajistit bezpečnost dodávek energie v Unii a podporovat energetickou účinnost a úspory energie, jakož i rozvoj nových a obnovitelných zdrojů“ (čl. III-256).

Liberalizace trhu

Vzhledem k tomu, že energie nebyla součástí vytvářeného volného trhu před rokem 1992, mohla Evropská komise začít s liberalizačními návrhy až v průběhu devadesátých let. První směrnice byly schváleny v letech 1996 (elektřina) a 1998 (zemní plyn) a obě byly novelizované v roce 2003 (2003/54/EC a 2003/55/EC). Do té doby byly pro trh charakteristické vertikální a horizontální státem vlastněné monopoly, jež neumožňovaly konkurenci na žádné jeho úrovni.

Reforma trhu spočívá na dvou základních pilířích: restrukturalizaci a regulaci přirozeného monopolu.

Při restrukturalizaci trhu vycházela Evropská komise ze stejných principů jako u ostatních odvětví s přirozenými monopoly. Směrnice předepisují vertikální oddělení výroby, rozvodu a distribuce a prodeje do různých firem, v roce 1996 ještě pouze účetně, ale v roce 2003 již úplně. Snahou komise je zachování nekonkurenčního prostředí pouze v tom segmentu trhu, kde je to z objektivních důvodů nezbytné, a uvolnění všude tam, kde je to možné. V případě elektřiny tak chybí konkurence v rozvodných sítích a otevírá se soutěž ve výrobě a prodeji. Povinností členských států bylo zajistit do 1. července 2004 všem podnikatelským subjektům a do 1. července 2007 i všem domácnostem možnost volně jednat s výrobcí o cenách a dodávkách energie.

Současně s vertikální restrukturalizací bylo zapotřebí pracovat i na horizontální přeměně. Samotné oddělení prodeje od výroby a distribuce totiž požadovanou konkurenci nepřinese, pokud bude na trhu jen jedna firma, která se bude prodejem zabývat. Bylo tedy zapotřebí rozdělit monopoly na několik firem a uvolnit vstup na trh novým subjektům.

Aby byl firmám umožněn rovný přístup na trh, musí stát kromě efektivního antimonopolního dohledu zajistit i rovný vstup všech subjektů do sítě. Podle směrnice z roku 2003 mají všechny členské státy povinnost vytvořit nezávislou regulační autoritu, která bude bránit zneužití přirozeného monopolu při rozvodu energie.

Směrnice se nevěnují otázce vlastnictví subjektů a v evropských zemích se situace v tomto ohledu liší. V některých byl energetický průmysl v soukromých rukou již před liberalizací (Německo, Belgie), v jiných dochází k privatizaci (Velká Británie, Portugalsko) a v některých k privatizaci nedošlo a konkurenci zajišťuje vstup soukromých subjektů na trh (Francie). Privatizace není podmínkou liberalizace, což dokazuje příklad Norska, kde průmysl zůstal ve státních a obecních rukou (Jamásb a Pollitt 2005: 25).

I přes postupnou implementaci přijatých směrnic ještě ovšem podle Komise neexistuje fungující evropský trh s plynem a elektřinou (Evropská komise 2005a). Přestože si průmysloví zákazníci mohou již několik let vybírat, od koho budou nakupovat energii, ve většině členských států změnilo dodavatele méně než 50 procent odběratelů. Problémem je hlavně koncentrace, protože velké podniky si stále udržují dominantní postavení na trhu s elektřinou a zemní plyn dodává na



trh na úrovni států často jen jediná společnost. Většinu propojení trhů nepomáhá ani to, že existují nezávislé regulační úřady, jež dohlížejí na rovný přístup do sítě. Jsou postaveny na národním principu a mají v různých státech odlišné pravomoci.

Komise se pokouší uspořádat uvolnění a zprůhlednění trhů cestou důsledné kontroly hospodářské soutěže. Naráží ale na snahu států ochránit své „národní šampiony“ před převzetím ze zahraničí i za cenu nesystémových kroků. Tak například zabránila španělská vláda dekretem německé firmě E.ON v nákupu největšího španělského dodavatele plynu Gas Natural, nebo francouzská vláda v únoru spojila Gaz de France a Suez, aby zabránila italské firmě ENEL převzít Suez (Durand 2006).

Ochrana klimatu jako součást energetické politiky

Evropská unie je jedním z neaktivnějších aktérů ve světovém boji proti změně klimatu. Tento boj se velmi intenzivně projevuje právě v rámci energetické politiky, kde se Unie snaží zvýšit účinnost provozů a podporuje přechod na obnovitelné zdroje energie.

Podle odhadů Evropské komise by mohla EU pomocí zvýšení energetické účinnosti snížit svou současnou spotřebu o 20 procent (Evropská komise 2005b). Polovina z tohoto množství by bylo dosaženo pouze tím, že by se lépe uplatňovala již přijatá opatření, jichž byla na evropské úrovni přijata už celá řada. Od roku 2002 přijala Unie například směrnici o spotřebě energie v budovách, směrnici propagující kombinovanou výrobu elektrické energie a tepla nebo směrnici známou jako ekodesign, která má za úkol zvýšit energetickou účinnost všech elektrických domácích spotřebičů.

Ve své *Zelené knize* Komise dále identifikuje další oblasti, v nichž by Evropská unie mohla přispět ke zvyšování účinnosti při spotřebě energie. Jde zejména o investice do výzkumu a vývoje, ale také například daňové zvýhodnění energeticky úspornější výroby a dopravy.

Zvyšování účinnosti by se mohlo ukázat při ochraně životního prostředí jako dobrá cesta. Na rozdíl od přechodu na ekologicky šetrnější paliva nebo zavádění ekologických daní je totiž zvýšená účinnost provozů pro jednotlivé subjekty finančně výhodná a při pokračujícím růstu cen energetických surovin i čím dál tím výhodnější.

Do roku 2010 by chtěla Evropská unie získávat 12 procent energie, včetně 21 procent elektřiny, z obnovitelných zdrojů (Evropská komise 2006). Členské státy mají povinnost podporovat výrobu energie

z těchto zdrojů, ale evropská legislativa už dále neurčuje, jakým způsobem tak mají činit. Přístup států lze rozdělit na čtyři hlavní skupiny: stanovení výkupních cen za elektřinu z obnovitelných zdrojů, zavedení zelených osvědčení, která mají spotřebitelé povinnost kupovat od výrobců ekologické energie, daňové pobídky výrobcům a konečně systém výběrových řízení na dodávky energie z obnovitelných zdrojů (Evropská komise 2005c). Účinnost a potřeby systémů podpory závisí na podmínkách v jednotlivých státech a Komise zatím neplánuje zavést jednotný systém pro celou Unii.

Bezpečnost dodávek

Účinnost provozů i podpora výroby energie z obnovitelných zdrojů mají kromě ochrany životního prostředí ještě jeden důležitý smysl. Pomáhají snižovat závislost evropských zemí na dovozech energie. Podle statistik Evropské komise dovezlo 25 současných členů Evropské unie v roce 2003 více než 76 procent své spotřeby ropy a 53 procenta spotřeby zemního plynu (Evropská komise 2005d: 2.2.3). Podle všech předpovědí se navíc bude při zachování současného vývoje závislost dále prohlubovat.

Tato závislost je o to rizikovější, že naprostá většina všech dovozů ropy a plynu pochází s výjimkou Norska z politicky nestabilních zemí. Na předních místech oblastí, z nichž EU ropu dováží, figurují země bývalého Sovětského svazu, Saúdská Arábie, Libye a Írán. U plynu jsou to kromě Ruska ještě Alžírsko, Nigérie a Katar (Ibid.: 2.2.4).

Vzhledem ke způsobu, jakým se Rusko snaží v poslední době využívat svůj energetický sektor v zahraniční politice, není divu, že se začínají ozývat hlasy, aby EU začala svou závislost řešit ještě intenzivněji (Durand 2006). Bezpečnosti dodávek se věnovala jak *Zelená kniha Komise o energii* z března tohoto roku, tak i summit Evropské rady ve stejném měsíci. Evropská rada identifikovala tři oblasti s potenciálem pro společný evropský postup a všechny tři se více či méně otevřeně týkají dodávek z Ruska. Mezi tyto oblasti patří lepší spolupráce a solidarita v případě přerušení dodávek, čemuž lze rozumět jako reakci na pokles přívodu plynu během ukrajinsko-ruského sporu, diverzifikace zdrojů ve smyslu nových dodavatelů i přenosových cest (zde Evropská rada výslovně zmiňuje nové plynovody z kaspické oblasti a severní Afriky) a společné vyjednávání s třetími zeměmi (Evropská rada 2006: 29–30).



O společné vyjednávání usiluje zejména Polsko, které se cítí ohroženo bilaterálními dohodami mezi Německem a Ruskem o výstavbě nového podmořského plynovodu, který by obcházel polské území. Evropská rada ale nepřijala žádné závazné rozhodnutí, jímž by společný postup od členských států vyžadovala. Konkrétní rozhodnutí týkající se energetické politiky nelze očekávat dříve než po přijetí akčního plánu, jenž by měl být vypracován do jarního zasedání Evropské rady v příštím roce.

Obrana národních energetických koncernů

I přes nepříliš jasný stav primárního práva v oblasti energetické politiky se Evropská unie snaží přispívat k řešení základních problémů, kterým členské státy v současnosti čelí. Hlavní překážkou účinnější evropské spolupráce jsou ale samy členské státy, jež brání postavení svých velkých energetických podniků a samostatně prosazují své národní zájmy ve vztazích s třetími zeměmi i přes odpor svých partnerů v Evropské unii. Na efektivnější a jednotnou evropskou energetickou politiku si proto budeme muset ještě chvíli počkat.

Tomáš Weiss (1980) je studentem doktorského programu na FSV UK a působí v Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM.

tweiss@europeum.org

Literatura

Guillaume Durand (2006), Gas and electricity in Europe: the elusive common interest, *EPC Policy Brief*.

Tooraj Jamasb a Michael Pollitt (2005), Electricity Market Reform in the European Union: Review of Progress toward Liberalization and Integration, *Energy Journal*, European Energy Liberalisation Special Issue, pp. 11–41.

Evropská komise (2005a), *Výroční zpráva o zavádění vnitřního trhu se zemním plynem a elektřinou*, KOM(2004) 863.

Evropská komise (2005b), *Zelená kniha o energetické účinnosti: Dělat více za méně*, KOM(2005) 265.

Evropská komise (2005c), *Sdělení Komise: Podpora elektřiny z obnovitelných zdrojů energie*, KOM(2005) 627.

Evropská komise (2005d), *European Union: Energy and Transport in Figures 2005*, dostupné online na ec.europa.eu/dgs/energy_transport/figures/pocketbook/doc/2005/etif_2005_whole_en.pdf

Evropská komise (2006), *Zelená kniha: Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii*, KOM(2006) 105.

Evropská rada (2006), *Presidency Conclusions*, 7775/06.

Rusko-turecké vztahy:

Od soupeření ke spolupráci v oblasti energetiky

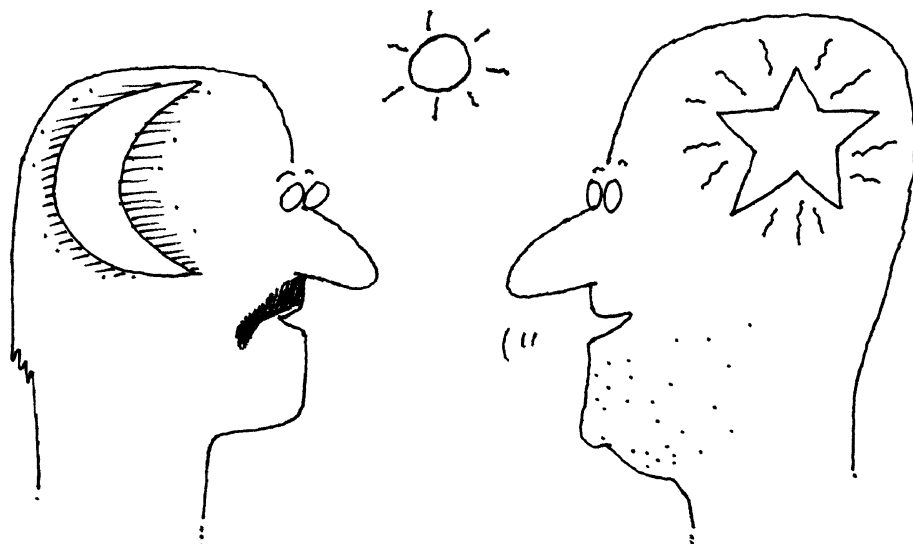
Rusko-turecké vztahy mají poměrně dlouhou a bouřlivou historii. Již od 17. století se jedná o prakticky nepřetržitý sled vzájemného střetávání. Turecko v těchto soubojích hrálo roli regresivní, upadající mocnosti, často bylo spíše objektem dějů než jejich subjektem. Rusko bylo naproti tomu mocností nastupující. Po skončení studené války hledaly obě země své místo ve světě. Dnes aspirují jak Rusko, tak i Turecko na mnohem významnější pozici ve světové politice a ekonomice. Rusko se snaží stát světovou energetickou velmocí, Turecko potom může těžit ze své unikátní polohy. Není bez zajímavosti, že obě země přitom v poslední době navázaly intenzivní ekonomickou spolupráci.

KAREL SVOBODA

Dlouho připravovaný plynovod

Hlavním polem spolupráce mezi Ruskem a Tureckem se v poslední době stala oblast energetiky. Rusko je v současné době hlavním vývozcem zemního plynu s podílem na trhu zhruba 22 procenta. Vzhledem k jeho obrovským zdrojům (ty dosahují až 30 procent prokázaných světových zásob) bude jeho role ještě vzrůstat. Turecko dováží z Ruska na 65 procent své roční spotřeby, díky plynovodu *Modrý proud* vedoucímu po dně Černého moře tento podíl ještě vzroste. Země tak přestane být závislá pouze na tranzitu plynu přes Ukrajinu, Moldávii, Rumunsko a Bulharsko. Výrazně tím klesnou náklady na přepravu, nezanedbatelný není ani faktor zvýšení bezpečnosti dodávek.

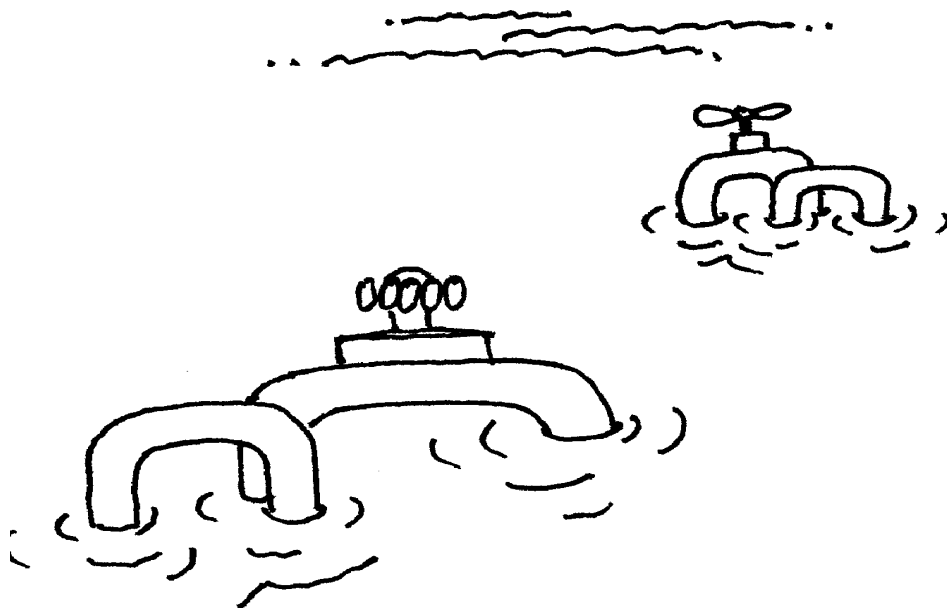
Po podpisu smlouvy v roce 1997 následovalo dlouhé období příprav. Oproti původní smlouvě mezi oběma státy se tak stavba plynovodu výrazně prodlužovala. Plynovod byl uveden do provozu v roce 2003, kdy přepravil 2 mld. m³ plynu (podle smlouvy z roku 1997 to mělo být 10 mld.). V dalších letech by se měla přeprava plynu postupně zvyšovat zhruba o 2 mld. m³ ročně (výkon zatím zaostává za plánem – 3,2 mld. m³ pro rok 2004 a 5 mld. m³ v roce 2005). Plného výkonu 16 mld. m³ potom dosáhne v roce 2010.¹⁾ Vedle Turecka se hlavním partnerem v konsorciu stala Itálie, jmenovitě státní společnost ENI. Do Itálie také bude směřovat významná část přepravovaného plynu (kvóta činí 8 mld. m³). Koncern Gazprom spolu se svým tureckým



protějškem – státní firmou Botaş potom uvažují o prodloužení plynovodu do Izraele a Libanonu, stejně jako do Řecka a Itálie.²⁾ Turecko totiž vzhledem k nepřesnému odhadu své spotřeby dostává v současné době oběma trasami (plynovod přes Bulharsko a Rumunsko a *Modrý proud*) výrazně více plynu, než spotřebuje. Dodávky jsou uskutečňovány podle systému *take-or-pay*, který znamená, že importér musí za plyn zaplatit i v případě, že takové množství neimportuje. Reexport je možný pouze se souhlasem ruského partnera. Alexej Miller, šéf Gazpromu, také informoval o plánech na budování plynárenské infrastruktury v Turecku, jmenovitě jde o zásobníky plynu a závod na výrobu zkapalněného plynu, s předpokládanou spoluprací italských partnerů. Právě zkapalněný zemní plyn je pro Gazprom důležitým směrem dalšího rozvoje a jeho výroba v Turecku by firmě výrazně pomohla. Je tedy v zájmu obou stran pokračovat ve spolupráci.

Vladimir Putin na slavnostním otevření celého projektu v listopadu 2005 také navrhl stavbu dalších plynovodů a ropovodů, kromě jiného také potrubí ze Samsunu do Ceyhanu, tedy místa, kam již vede plynovod Baku–Tbilisi–Ceyhan (BTC). Kromě politických důvodů má stavba plynovodu *Modrý proud* také nezanedbatelné ekonomické důsledky. Rusko se tím vyhýbá velké části prostředníků, čímž výrazně snižuje náklady na přepravu a zvyšuje se tím bezpečnost přepravy. Druhým faktorem je rozšíření řady příjemců plynu a jejich diverzifikace. Země nemusí být výhradně závislá na dodávkách do jedné oblasti, byť je touto oblastí poměrně stabilní Evropa. Turecko se navíc může pro ruské firmy stát dalším „oknem do Evropy“. Pro Turecko je naopak spolupráce s Ruskem výhodná z důvodu zajištění perspektivy stabilních dodávek strategických surovin. Nezanedbatelným momentem je potom ulehčení úžinám, jejichž průchodnost je již kvůli vysokému počtu proplouvajících tankerů naprosto vyčerpána.

Vedle plynárenství je důležitým tématem energetických rozhovorů obou zemí také výroba a distribuce elektrické energie. Rusko vede s Tureckem rozhovory o možnosti dodávek elektrické energie, stejně jako o založení společných podniků nejen na distribuci, ale také výrobu elektřiny. Turecko se připravuje na výstavbu tří jaderných elektráren, které by měly zemi pomoci diverzifikovat energetické zdroje a snížit závislost na vysokých cenách ropy a zemního plynu.



Ekonomické vztahy a aktivity v oblasti investic

Z hlediska mezinárodního obchodu je rusko-turecké sblížování jedním z logických kroků. Oba státy patří v současné době mezi nejvýznamnější rozvíjející se trhy. Rusko je v současné době druhým největším tureckým obchodním partnerem, Turecko je pro Rusko čtrnáctým nejvýznamnějším partnerem. Obchodní výměna mezi oběma zeměmi dosáhla v roce 2004 10,9 mld. dolarů, za prvních osm měsíců roku 2005 už dosáhla 9,5 mld. Ruský vývoz do Turecka se tak zvýšil o 65 procent, dovoz o 24,7 procenta.³⁾ Tato čísla jsou lehce zkrslující, protože musíme mít na paměti prudký růst cen energetických surovin. Velikost hodnot vzájemného obchodu se potom ještě zvyšuje, pokud bereme v potaz obchod tzv. člunkářů, tedy lidí převážejících i několikrát za den zboží z Turecka do Ruska (s nimi je odhadován objem na přibližně 15 mld. dolarů). Obě země rozvíjejí čilý obchod a podle závěrů setkání tureckého premiéra Erdogana a prezidenta Putina v Soči v létě 2005 by se měl tento obchod intenzifikovat. Pro rok 2007 tak bylo naplánováno rozšíření celkového objemu až na 25 mld. dolarů. Obchodní bilance pak mluví jasně ve prospěch

Ruska – celkové saldo činí 9 mld. dolarů.⁴⁾

Struktura ruského vývozu do Turecka se od struktury ruského vývozu celkově liší jen minimálně. Zhruba 70 procent celého exportu tvoří energetické suroviny, z dalších komodit jsou to primární výrobky, tedy železo, dřevo a chemická produkce, zatímco výrobky s vysokou přidanou hodnotou tvoří jen nepatrnou část. Turecký export potom tvoří v hlavní míře výrobky kovodělného průmyslu, spotřební zboží, potraviny a stroje, avšak hlavně v tureckém vývozu dominuje textilní průmysl, který představuje asi 30 procent. Struktura tureckého vývozu do Ruska je tak výrazně příznivější, než je tomu naopak. Pro turecké firmy je Rusko zajímavé především z pohledu přece jen nižší konkurence na tomto trhu oproti západní Evropě. Je zde tedy i šance pro prosazení relativně méně známých firem, a to i v takových oblastech, jako je elektronika. Z hlediska Ruska by tedy bylo žádoucí posílit hlavně vývoz techniky, pro Turecko zase zvýšit objem vývozu a posílit jeho rozmanitost. V oblasti služeb je potom Turecko nejdůležitější destinací ruských turistů. Těch přijede do země zhruba 1,7 milionu (2004).

Obě země také začínají rozvíjet vzájemné vztahy na poli investic. Doposud



byly obě země vnímány spíše jako soupeři na poli zahraničních investic. Obě země nebyly ještě na začátku nového století nijak oblíbenými cíli jejich přílivu. Po celá devadesátá léta minulého i na začátku nového století Rusko přitahovalo přibližně 2–3 mld. dolarů přímých zahraničních investic ročně, u Turecka to bylo kolem jedné miliardy. Zlom nastal v případě Ruska v roce 2003, kdy investice výrazně vzrostly, u Turecka lze za zlomový moment považovat prosinec 2004, kdy byl Turecku dán oficiální termín zahájení přístupových jednání o vstupu do Evropské unie. V současné době se objem přímých zahraničních investic pohybuje u Ruska ve výši přibližně 12 mld. dolarů, u Turecka potom 5 mld. Společným jmenovatelem citelného vzrůstu míry zahraničních investic je postupující kultivace domácího podnikatelského prostředí.

Turecko se prosazuje na ruském trhu hlavně ve stavebnictví, na které připadá asi 1 miliarda dolarů z celkových investic (firma Enka – výstavba business center), výrobě alkoholických nápojů (pivovary Anadolu vyrábějící pivo Efes), velmi aktivní jsou turecké banky (Finansbank – její aktivity, resp. aktivity celého holdingu sahají i do textilnictví).⁵⁾

Ruské investice v Turecku mají v současné době vzrůstající tendenci. Turecká

poloha, která umožňuje přístup jak do Evropy, tak i na Blízký východ, přináší zemi nemalé výhody. Turecké firmy jsou také, na rozdíl od ruských, již delší dobu přítomné na evropských trzích, což představuje nemalou výhodu. Rusko v roce 2004 investovalo 350 milionu dolarů, Turecko 1,5 miliardy.⁶⁾ Největší soukromou investicí je zatím investice společnosti Alfa group do dominantního tureckého mobilního operátora Turkcell v hodnotě 3,3 mld. dolarů (tuto investici provázejí spory s dalším podílníkem, společností TeliaSonera, podobně jako v Rusku, kde firmy vedou spory o 25,1 procenta akcií v mobilním operátoru MegaFon).⁷⁾ Z dalších odvětví je možné jmenovat například výrobu alkoholu.

Ruské firmy mají hlavně zájem na investicích do odvětví, jako je ocelářství a výroba železa vůbec. Pro Novolipecký metalurgický kombinát je Turecko s Blízkým východem důležitým odbytištěm s podílem 12,8 procenta na celkovém vývozu. Kombinát účinkoval v konkursu na největší turecké ocelárny Erdemir, nicméně zde se střetl s velmi silnou konkurencí v podobě impéria Mittal Steel a firmy US Steel a hlavně ocelářského gigantu Arcelor. Ten následně, byť z konkursu odešel poražen domácím fondem OYAK, firmu odkoupením od tohoto fondu ovládl.

Specifickým odvětvím, které přesahuje rámec obchodních dohod, je oblast zbrojního průmyslu. Rusko hraje v této oblasti tradičně významnou roli, pro Turecko armáda představuje velmi důležitý faktor. Přesto je v současné době obchod mezi oběma zeměmi v této oblasti prakticky na nule. Rusko se snaží otevřít své možnosti přístupu k tureckým zbrojním tendrům. Po krachu jednání o prodeji vrtulníků KA-50 v devadesátých letech vypsallo Turecko nový tender na koupi vrtulníků. V něm budou znovu účinkovat i ruské společnosti.

Logické rusko-turecké sblížování

Pokud tedy odhlédneme od rusko-tureckých geopolitických her, jež se odehrávaly hlavně v období po rozpadu Sovětského svazu a které se točily okolo vlivu v kaspickém regionu, můžeme konstatovat, že rozvoj ekonomických vztahů mezi oběma zeměmi je naprosto logický. Pro Turecko představuje Rusko zajímavý trh pro jeho výrobce, kteří se mohou prosadit jednodušeji než na vysoce konkurenčních evropských trzích, stejně tak i pro ruské firmy na trhu tureckém. Rusko představuje pro Turecko poměrně spolehlivého partnera pro dodávky energetických surovin. Turecká atraktivita pro Rusko spočívá v jeho poloze, která z něj činí prostředníka obchodu jak s Evropou, tak i Blízkým východem, kdy může Rusko obejít často problematické prostřednické státy bývalého Sovětského svazu.

Karel Svoboda (1979) je interním doktorem na Institutu mezinárodních studií FSV UK v Praze a analytikem Asociace pro mezinárodní otázky.

swoboda@iol.cz

¹⁾ O gazoprovodě „Goluboj potok“ 29. dubna 2006, www.gazprom.ru/articles/article8606.shtml.

²⁾ Russia i Turecia postavjat gaz Izrailju po „Golubomu potoku“, 4. února 2006, www.oilcapital.ru/news/2006/02/041908_84218.shtml.

³⁾ Turkey-Russia relations, Euractiv, Published 17 November 2005, 29. dubna 2006, www.euractiv.com/en/enlargement/turkey-russia-relations/article_134083.

⁴⁾ Údaje převzaty ze stránek ruského ministerstva zahraničí – www.mid.ru/ns-rasia.nsf/1083b7937ae580ae432569e7004199c2/fb8fa6b350e7b39343256dad002ade9b?OpenDocument.

⁵⁾ Bilateral Trade Between Turkey And Russia Expected To Reach 10 Bln U.S.D., Published 12 May 2004, archive.turkishpress.com/news.asp?id=34659.

⁶⁾ Jedná se o všechny typy investic, nikoli tedy pouze o přímé zahraniční investice.

⁷⁾ Alfa Pushed Away from Turkcell, 20 June 2005, www.commersant.com/page.asp?id=1&id=585946.

Křeče léčby plynové závislosti

PAVEL MÁŠA

Politika ruského prezidenta Vladimira Putina vyvolává stále zřetelnější nervozitu světových státníků a bezradnost proslulých analytiků. Místo toho, aby se zabývali dlouhodobou koncepcí vztahu k Rusku, propadají bludné víře, že je možné jedním rozmachem rozetnout gordické uzly jeho zahraniční, vnitřní i ekonomické politiky. Příležitostí k tomu má být červencový summit skupiny G8 v Sankt Petěrburgu.

K největšímu náprahu se chystá administrativa George W. Bushe. Květnový výlet viceprezidenta Dicka Cheneyho do postsovětských států ukázal, o co se snaží. Washington chce oslabit největší zdroj Putinovy rostoucí suverenity, jímž je kontrola obchodu s energetickými surovinami v prostoru bývalého Sovětského svazu. Druhým hlavním směrem americké ofenzivy je vnitřní politika – moc Kremle má být vystavena silnější domácí konkurenci.

Evropští politici jsou skromnější. Vnitropolitické uspořádání ruského státu je na jejich mapách v porovnání s americkými projekty jen lehce načrtnuto, zato jsou propracovávány detaily žádoucího systému těžby a distribuce fosilních paliv. Realizace těchto plánů by byla ekonomicky výhodná pro celý západní svět včetně Česka. Nedostatek ale spočívá v metodách, jimiž jsou prosazovány. Místo snahy získat Rusko pro spolupráci jsme často svědky pokusů o vznášení jednostranných podmínek. Šok, který Evropané prožili, když měli pocit, že se stali rukojmím rusko-ukrajinské „plynové války“, není omluvou.

Boj o chartu Unie prohrává

Rozpaky budí hlavně Evropská komise, jejíž předseda José Manuel Barroso tlačí Rusko ke zdi striktním požadavkem, aby ratifikovalo Energetickou chartu. O stejnou věc sice usiluje i britská diplomacie, ale ta z ní nečiní podmínku dalšího jednání.

Cílem je přimět Rusko, aby přístup světových korporací k jeho kapacitám byl limitován jen tržními pravidly, a ne politickými zásahy. Pokud by pro cizí investory platily stejné podmínky jako pro domácí firmy, eliminoval by se uniijní problém spočívající v nedostatečné diverzifikaci zdrojů. Přes ruské území by prou-

dila ropa a zemní plyn ze Střední Asie a kaspické oblasti a odpadla by nutnost investovat do nákladných náhradních projektů transportu.

Moskva má ovšem minimální motivaci, aby na to přistoupila. Brusel nabízí jen nezávazný příslib stabilních odběrů, a to je pro Rusy málo. Vědí, že v dohledné době Evropa nenajde dost náhradních zdrojů a v delší perspektivě budou mít oni sami již vybudovány nové koridory do atlanticko-tichomořského regionu. „Tento dokument je mrtvě narozené dítě“, řekl o chartě náměstek generálního ředitele ruské plynářské korporace Gazprom Alexandr Medvěděv při dubnové návštěvě Londýna. Putinovu emisaru ve světě velkého byznysu se nelíbí, že Unie nenabízí jako protihodnotu možnost, aby mohli ruští distributoři pronikat na vnitřní trh zemí EU. „Nebere to v úvahu tržní podmínky. Činy evropské administrativy vyvolávají vážné znepokojení“, uvedl.

Představitelé polostátních gigantů řízených z Kremlu pobouřil plán Bruselu, aby předávali dodávky ropy a zemního plynu západním distributorům hned na hranicích Evropské unie. Gazprom totiž na letošek připravoval distribuční skok západním směrem a podobné plány má ropný dopravce Transneft i těžaři v Rosněfti. Putin vyjednával loni v Soči s tehdejším italským premiérem Silviem Berlusconi o vstupu Gazpromu na italský trh, v hledáčku je Francie a aktuálně britská Centrica.

Igor Šuvalov, který má v Kremlu na starosti G8, tvrdí, že západní politici po podpisu Energetické charty před osmi lety příslibili dodatek vylučující, že se Rusko stane tranzitní zemí. „Nebudeme Energetickou chartu ratifikovat bez toho, aby byla doplněna“, řekl tónem nepřipouštějícím pochyb. Rusům jde o hodně. Jak uvedl v analýze pro státní agenturu RIA

Novosti Igor Tomberg z moskevského Institutu světové ekonomiky a mezinárodních vztahů, dostává Gazprom za tisíc kubických metrů plynu zhruba 230 dolarů a konečný zákazník platí domácím distributorům více než dvojnásobek.

Američti „šplhouni“

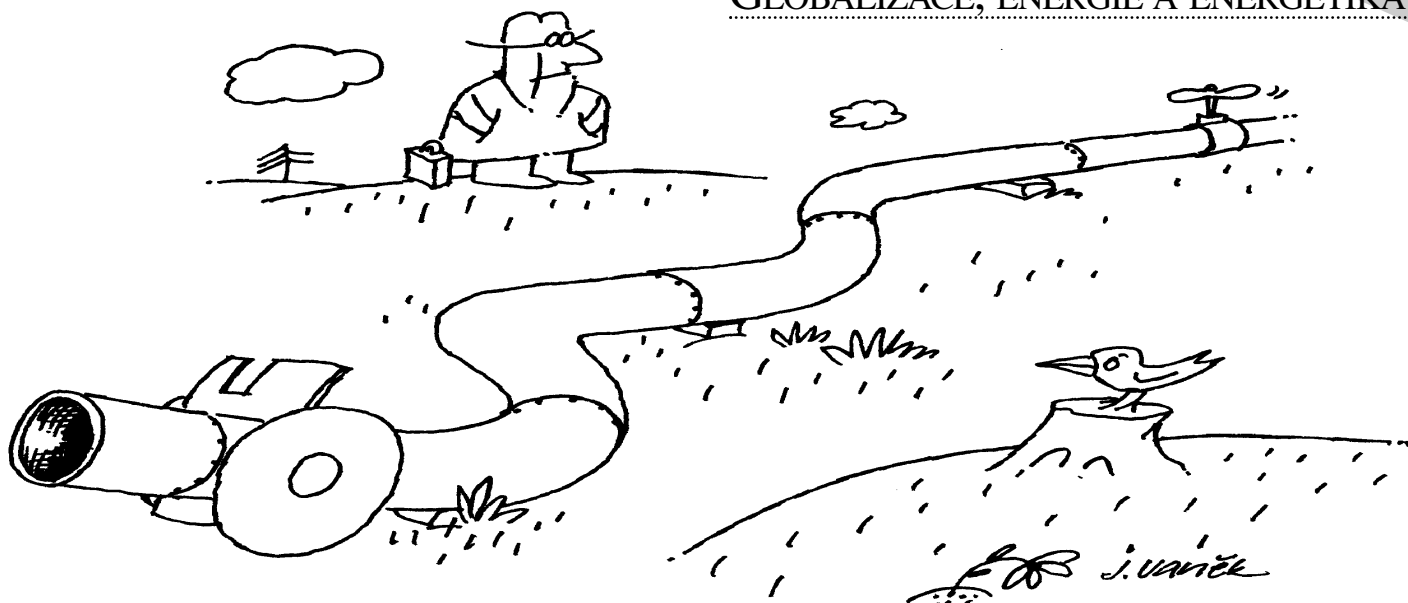
Barroso ruskému tlaku čelil jedním z nejhorších možných způsobů: poprosil Američany, aby společně s Evropskou unií nutili Moskvu „vytvořit podmínky volného trhu“. Na bruselském energetickém fóru ho radostně podpořil představitel amerického ministerstva zahraničí Daniel Fried. „Nemůžeme dále akceptovat nepředvídatelnost energetického trhu“, uvedl s tím, že USA jsou v přístupu k „energetickému režimu v Eurasii“ s EU zajedno. Jak jinak – Bílý dům musela Barrosova bezradnost potěšit.

Předseda Evropské komise připomínal šplhouna napodobujícího mentora Cheneyho. Kvalita vztahů Ruska s Uníí prý bude záležet na tom, zda „chce demokracii, nebo polodemokracii“. Což je možná trefná poznámka, leč zavádějící. Chce snad Barroso podobný princip rozšířit i na jednání o dodávkách z Alžírka, Libye, Saúdské Arábie, kde to demokracií ani nepáchne? Jen tím potvrdil oprávněnost námitky šéfa Gazpromu Alexeje Millera, že „pokusy politizovat otázky zásobování plynem, které jsou čistě ekonomickou záležitostí“, sotva povedou ke zvýšení ruské „dobré vůle“. Zvlášť, když jeho korporace nestrádá nedostatkem poptávky ze strany USA či Číny.

Zbytečné emoce vneslo do debaty i Polsko. Jeho ministr obrany (sic!) Radek Sikorski prohlásil: „Obzvláště citlivě vnímáme koridory a dohody, které jsou přijímány nad našimi hlavami.“ Ministr populistické vlády tím přirovnal pakt Molotov-Ribbentrop o parcelování Polska z roku 1939 k loňské dohodě Moskvy a Berlína o výstavbě Severoevropského plynovodu.

Rusko-německá pravidla

Byl to zbytečný pláč nad dávno rozlitém mlékem. V té době již bylo zjevné, že dohoda o novém plynovodu nebyla jen kšeftem exkancléře Gerharda Schrödera, ale stojí za ní širší německá reprezentace. Když v dubnu Putin na tiskové konferenci po summitu s novou kancléřkou Angelou Merkelovou v Tomsku vyslovil rétorickou výzvu „měli bychom se shodnout na nových pravidlech hry“, bylo jasné, že pravidla jejich „paktu“ byla právě potvrzena. Merkelová asistovala podpisu do-



hody Millera se šéfem BASF Jürgenem Hambrechtem, jehož dceřiná společnost Wintershall získá významný podíl na těžbě v západosibiřském nalezišti Južno-Russkoje. Gazpromu se za to zvýší majetkový podíl na distribučních kapacitách Wintershallu v zemích Evropské unie. V klíčové společnosti Wingas (resp. nově WingasEuropa) získá 50 procent minus jednu akcii a rozkročí se i do Libye. Což po Putinově úspěšné březnové návštěvě v Alžírsku dále rozšíří ruské předpolí na severoafrické energetické výspě EU.

Vladimir Socor, analytik Jamestown Foundation, oprávněně konstatoval, že summit potvrdil existenci notorických slabin Evropy: „německou tendenci hatit jakoukoli společnou politiku separátními dohodami s Ruskem a zjevnou připraveností Berlína přehlížet zájmy některých nových členských států EU“.

O sibiřské vrty usiluje i německá firma E.ON Ruhrgas. Zatím nebyla úspěšná, protože se s Rusy nechtěla vyrovnat pomocí podílů v pobočkách v samém Německu. Není ovšem vyloučeno, že Gazpromu postoupí polovinu aktiv v Maďarsku, kde loni Ruhrgas koupil státní společnost MOL. Další příklad toho, s jak nejistým výsledkem končí snaha národních vlád filtrovat kupce podle míry „bezpečnostních rizik“.

Turečtí počtáři

Nejisté jsou i výsledky politicky motivovaných pokusů vystavit ruské firmy konkurenci bývalých sovětských republik. V dubnu se americká ministryně zahraničí Condoleezza Riceová pokoušela přesvědčit Řeky a Turky, aby nepřipustili podíl Gazpromu na jejich společném projektu plynovodu ze Střední Asie. V kvě-

nu pak komisař Evropské unie pro energetiku Andris Piebalgs nabídl téměř doslova ruku v ruce s Cheneyem Kazachstánu finance na výstavbu plynovodu do Evropy přes Turecko.

Nebude to snadné. Turečtí počtáři vědí, že na zhoršení vztahů s Rusy prodělají. Ideální variantou pro ně je, pokud by mohli plyn nakupovat lhostejno od koho a následně prodávat Evropě. Loni na podzim si tak Putin mohl vychutnat krátkodobý triumf nad Američany, když se společně s tureckým premiérem Recepem Tayyipem Erdoganem a Berlusconim účastnil otevření plynovodu *Modrý proud* z Krasnodarské oblasti do Turecka. Jiná věc je, jak to dopadne s rentabilitostí další fáze projektu, kterou staví Gazprom s italským koncernem ENI k Černému moři. Ankara je totiž pod tlakem Bílého domu, aby obnovila obchodní rovnováhu tím, že vytvoří společný projekt distribuce plynu s Turkmenistánem.

Bývalý turecký velvyslanec při OSN a nyní novinář Yalim Eralp pro britský *The Guardian* tvrdil, že „je to nová velká hra mezi Čínou, Ruskem a Spojenými státy a my jsme se rozhodli pro EU a pomoc při zmenšení její závislosti na Rusku“. Což ovšem moc neznamená vzhledem k vnitřní evropské rozpolcenosti. Italům spolu s Gazpromem by až tak nevadilo, pokud by Evropa odebírala třeba i turkmenský plyn, jen pokud by proudil jejich „rourou“. Změnu by snad přinesla výstavba „neruského“ plynovodu Nabucco, která je ovšem kvůli situaci ve Střední Asii a okolo Íránu nejistá. Navíc Turci nikomu nebudou rozdávat milodary: již nyní se ohrazují proti íránské politice dumpingových cen plynu. Nemluvě o tom, že sotva může někdo s jistotou tvr-

dit, komu budou v době uvedení Nabucco do provozu patřit tři z pěti (vedle rakouského OMV a tureckého BOTAS) hlavních podílníků: maďarský MOL, rumunský Transgaz a Bulgargaz. Co když to bude Gazprom?

Ruská bravura

O něco jasnější je situace se zásobováním ropou. Ropovod Baku–Tbilisi–Ceyhan (BTC) je geopolitickým vítězstvím Washingtonu. Američané neváhali zaplatit ani výcvik dvou tisícovek gruzínských vojáků pro jeho ochranu. I zde ovšem může platit všeho do času. Šéf Transněfti Semjon Vajňstok reagoval na „diverzifikační“ úsilí Západu shodně jako jeho plynařský kolega Miller. „Překrmili jsme Evropu ropou,“ řekl s tím, že nové perspektivy se firmám otevírají v Asii a Tichomoří.

Rusům nelze upřít bravuru, s níž při komplikované hře většinou dosahují politických výhod i obchodního zisku. Nahrává jim geografické rozkročení mezi Evropou, Asií a Amerikou. Zatím ku prospěchu jim je, že si kontrolu nad energetikou podržel stát. Například výstavba ropovodu ze Skovorodina do Nachodky přijde na víc, než kolik by nejspíš byl ochoten investovat soukromý majitel Transněfti, jemuž by zisk garantovaly dlouhodobé smlouvy s Čínou. Dražší varianta ale umožní výhodněji skládat mozaiku konečných spotřebitelů – kromě USA a Japonska třeba i Austrálie. Lidské oběti, jako svěhlavý majitel Jukosu Michail Chodorkovskij, se nepočítají. Výhodu Rusku přinese i překvapivé Putinovo rozhodnutí přeci jen stavět nákladný plynovod do Číny. Je to sice v rozporu s názory ekonomických vyznavačů privatizace

jako léku na všechny neduhy, ale je celkem logické, že ratingová agentura Standard & Poor's v poslední zprávě o Gazpromu upozornila na „riziko, že mocné skupiny využijí společností ve státním vlastnictví k posílení svých politických a ekonomických pozic“, nicméně uzavřela, že vlastnictví státu je v tomto případě „obecně pozitivní“.

Kam může zavést politická předpojatost i jindy racionální analytiky, dokázal v článku pro poslední číslo časopisu Foreign Policy Thomas L. Friedman. Ten stanovil „první zákon petropolitiky“: čím jsou vyšší ceny surovin, tím je nižší míra demokracie v tak zvaných ropných státech (s výjimkou starých demokracií). Snížení cen ropy je podle něj „imperativem národní bezpečnosti“ Spojených států a musí se stát součástí strategie šíření demokracie.

K opačným a přesvědčivějším závěrům dospěl profesor univerzity v Osnabrücku Mohssen Massarat v článku pro první letošní číslo časopisu Rossija v globalnoj politike. Od počátku obchodu s fosilními palivy se podle jeho studie uplatňují dumpingové ceny, jimiž si autoritářské režimy kupovaly shovívavost Západu. Massarat odhaduje, že nastolení demokracie v producentských státech povede k nápravě a ceny se zvýší. „Opravdu chtějí američtí neokonzervativci dosáhnout vlády lidu, nebo je pro ně export demokracie jen dalším mechanismem k hegemonii, která jim dovolí kontrolovat zásoby energetických surovin na Blízkém východě a světovém trhu?“ ptá se profesor.

O peníze (tak moc) nejde

Ceny energií již ostatně nejsou to hlavní, oč tu běží. Moderní ekonomika do značné míry eliminovala destruktivní dopad jejich strmého růstu na hospodářskou prosperitu. Pro Evropu je podstatnější, aby se nestala jednostranně závislou, a tím i potenciálně politicky vydíratelnou.

Jen málokdo se může vydat „švédskou cestou“ obnovitelných zdrojů. Investice do vodíkových technologií (náhrada za ropu), přesvědčování veřejnosti o smysluplnosti nukleární energetiky (náhrada plynu) a energetických úspor nicméně mohou Evropě vytrhnout ne jeden trn z paty. V tomto smyslu se dokonce může současná psychóza z nedostatečnosti zdrojů fosilních paliv ukázat jako přínos.

Spoléhat se na „alternativnost“ spolupráce s autokratickými až diktátorskými režimy turkmenbašů, alijevů a ajatolláhů žádnou zárukou jistoty není. Ostatně již

dnes jsou i přes námluvy Cheneyho s kazašským vládcem Nursultnem Nazarbajevem větší pány tamních ropných a plynářských vrtů spíše Číňané.

Do doby, než se podaří masivněji přejít na nové druhy energie, nejsou ruští magnáti až tak nepřijatelnou volbou. Ocenit lze v této souvislosti racionalitu, kterou osvědčili Britové, když se probírali z prvopočáteční obranářské reakce, s níž reagovali na zájem Gazpromu o distribuční firmu Centrica. Premiér Tony Blair nakonec upřednostnil princip volného trhu a i britští komentátoři již až na „timesovské“ výjimky přešli na počítání aktiv, která spolupráce s Rusy může přinést.

Není pravda, že hlavním trumfem Evropské unie v této hře je nadtá peněženka. Rusko má nyní čtvrté největší finanční rezervy na světě a jen za první čtvrtletí letošního roku dosáhlo v zahraničním obchodu přebytku přes 42 miliard dolarů. Navíc vstup Rosněfti na světové burzy bude i přes neblahé reminiscence na jeho žraločí roztrhání Jukosu nejspíš podobnou success story, jakou byl burzovní příběh Gazpromu. Západ může využít k tomu, aby získal přístup na ruská těžební pole, jak racionálně poznamenal list The New York Times, daleko spíše technologického náskoku třeba v podobě horizontálních vrtných souprav pro těžbu nalezišť v mořském šelfu.

Není nutné křečovitě lpět na ratifikaci Energetické charty. Sami Rusové naznačují cestu postupných kroků. Prezident ruského Ústavu pro energetickou politiku Vladimir Milov tak například v prvním českém vydání časopisu Rusko v globální politice psal o potřebě jasného stanovení vnitrostátních pravidel pro působení zahraničních investorů či o odtajnění údajů o zásobách ropy v zájmu fungování globálního systému JODI (Joint Oil Data Initiative).

Taková cesta by nebyla vůbec na škodu. Vždyť letošní summit G8 není – doufejme – žádným „soudným dnem“. A už vůbec ne příležitostí k přednáškám o tom, jak zemní plyn umrtvuje demokracii. Naopak nebude na škodu, pokud evropské mocnosti (a Brusel) využijí této události k tomu, že se pokusí shodnout na společných pravidlech a zapomenou na nezkoordinované separátní dohody s Putinem.

Pavel Máša (1959) je novinář a člen redakční rady Mezinárodní politiky.

eshem@post.cz

Na začátku února oznámil prezident Bush ve výroční zprávě o stavu Unie, že Američané mají vážný problém, jejich země je závislá na ropě, kterou dováží z nestabilních oblastí světa. Prezident ihned navrhl, jak se s tímto problémem vypořádat. Změny by měly být dramatické: oživení jaderné energie, investice do alternativních zdrojů energie a změna zvyku Američanů jezdit v automobilech s vysokou spotřebou. Je Bushovo přání splnitelné? Jak je to vlastně s americkou závislostí na ropě? Které státy dovážejí do USA nejvíce ropy a které z nich jsou nejvíce nestabilní?

Prezident Bush není prvním prezidentem, který vyzval, aby se Spojené státy osvobodily z ropné závislosti. Již Nixon v roce 1971 slíbil Američanům energetickou soběstačnost do roku 1980. Carter měl podobný cíl, dokonce ještě dlouhodobější. Reagoval tak na druhý ropný šok v letech 1979/80. Do roku 2050 se mělo americké hospodářství zbavit závislosti na ropě a stát pouze na obnovitelných zdrojích energie a do roku 2000 měly 20 procent energie vyrábět solární panely. A Carterova slova nebyla planá. Za jeho administrativy začali Američané kupovat auta s nižší spotřebou. To je dodnes udivující. Po nástupu Reagana a v polovině 80. let, kdy razantně poklesly ceny ropy, se však zvyklosti Američanů vrátily do starých kolejí a opět byla v módě silná, těžká auta a spotřeba a dovoz ropy dále rostly.

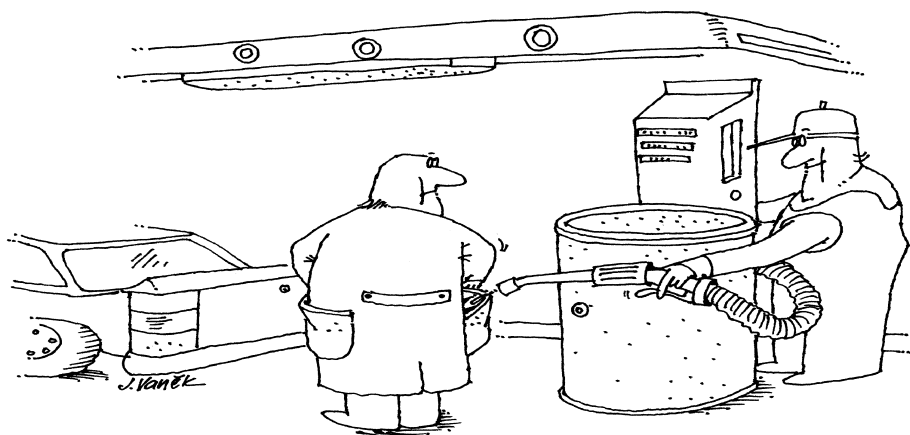
V roce 2004 podíl Spojených států na světové spotřebě ropy představoval čtvrtinu. Z toho asi 58 procent Američané dovezli. Podíl importované ropy navíc bude dále stoupat, neboť těžba ve Spojených státech od počátku 70. let neustále klesá. Po Bushově nástupu k moci se dovoz ropy zvýšil z 53 procent na asi 60 procent v letošním roce.¹⁾

Washington se v historii dokázal vypořádat s jedním aspektem energetické bezpečnosti. Tím je diverzifikace zdrojů ropy. Spojené státy se vždy nejvíce spoléhaly na ropné státy západní polokoule, význam však měly také Perský záliv a čím dál více i západní Afrika. Nejvýznamnějšími dovozci ropy a ropných produktů v roce 2004 byly Kanada a Mexiko (každý 16 procent z importů ropy). Dalšími v pořadí byly Saúdská Arábie

Ropa

začíná dominovat agendě Bílého domu

MICHAL
ROŠKANIN



(14,8 procenta), Venezuela (12,9 procenta), Nigérie²⁾ (10,7 procenta) a Irák (6,5 procenta).³⁾ Pomiňme stabilní země jako Kanadu a více méně stabilní Mexiko a zabýváme se dvěma zeměmi, z nichž může být proud ropy do Spojených států přerušen.

Saúdská Arábie – strategický spojenec

Prezident Bush se ve Zprávě zaměřil hlavně na dodávky ropy z Perského zálivu. Podle něj by se měl do dvaceti let import ropy z Blízkého východu snížit o tři čtvrtiny. Ropa ze Zálivu se podílí na dovozu méně než pětinou a za Bushovy administrativy její podíl klesá. Saúdská Arábie je největším dovozcem ropy do Spojených států z oblasti Perského zálivu.

Saúdská ropa je pro Spojené státy mimořádně důležitá. Království totiž, na rozdíl od ostatních ropných států, udržuje dostatečnou záložní těžební kapacitu, která by mohla být uvedena v činnost v případě, že by došlo k výpadku těžby jinde či by byly ohroženy dodávky ropy do USA. Volná kapacita přišla vhod v roce 1990, když Irák napadl Kuvajt. Saúdská ropa tehdy nahradila výpadek kuvajtské i irácké, takže vysoké ceny ropy krátce po invazi zase klesly.

Vztah Rijádu a Washingtonu, jenž vznikl už v průběhu druhé světové války, je prospěšný pro obě strany. Saúdové dodávají do USA ropy, v organizaci OPEC

hájí zájmy Západu a od irácké invaze do Kuvajtu poskytují Američanům vojenské základny. Spojené státy na oplátku vystupují na obranu království, zásobují Saúdskou Arábii obrovským arzenálem moderních zbraní a nepřehánějí to s tlakem na monarchii, aby zemi více demokratizovali. Žádný z aktérů tak nemá zájem na tom, aby velice pragmatický vztah opustil.

Hrozbu pro dodávky ropy do USA představují teroristické útoky, které by mohly vyřadit z provozu ropovody, rafinerie nebo tanker. O jeden takový se pokusili sebevražední atentáčníci saúdské odnože al-Káidy letos v únoru. Jednalo se o vůbec první přímý útok na ropná zařízení v království. Teroristé se pokusili s auty napěchovanými výbušninami vyhodit do povětří rafinerii Abkajk na východě země. Naštěstí neúspěšně. Kdyby jejich plán vyšel a rafinerie by byla vážně poškozena, saúdský vývoz ropy by mohl klesnout o polovinu až na dobu jednoho roku.

Možnou hrozbu by znamenala také radikální změna v rozhodujících funkcích v rámci vládnoucího rodu. Toto nebezpečí snad nastalo v srpnu 2005, kdy zemřel saúdský král Fahd, jenž vládl zemi třicet let. Spekulace ohledně nového panovníka utišil nástup dosavadního prince Abdalláha na trůn. Abdalláh království vládl do značné míry již deset let od chvíle, kdy Fahd byl po mrtvici upoután na invalidní vozík. Nebezpečí razantní změ-

ny kursu tak bylo zažehnáno. Přerušení dodávek ropy do USA by mohlo nastat rovněž po politických nepokojích v království. Místní obyvatelstvo je totiž nespokojeno s korupcí a obrovskými výdaji příslušníků rozvětveného královského rodu.

Chávez posiluje moc státu v petrolejářství

Čtvrtým největším dodavatelem ropy do Spojených států je Venezuela. V ní vládne populistický prezident Hugo Chávez, jenž má ambice stát se regionálním vůdcem sjednoceného latinskoamerického regionu a působit v oblasti proti zájmům Spojených států, které obviňuje, že proti němu organizují puče.⁴⁾ Bílý dům naopak usiluje o stabilitu regionu a navázání obchodní spolupráce prostřednictvím Celoamerické zóny volného obchodu (AFTA) nebo obchodními dohodami s jednotlivými zeměmi.

Cíle obou zemí jsou tak velice odlišné, shodu však musejí nacházet v oblasti dodávek ropy do USA. Venezuelská ekonomika je na nich do značné míry závislá. Příjmy z vývozu ropy se podílejí asi jednou třetinou na tvorbě HDP. A Spojené státy představují největšího dovozce venezuelské ropy. V roce 2003 směřovalo do USA 68 procent venezuelského vývozu ropy. Peníze, které do Venezuely proudí od Američanů, zajišťují financování Chávezových nákladných sociálních programů a také spolupráci Venezuely s ostatními levicovými státy Latinské Ameriky. K tomu, mimo jiné, využívá venezuelské zásoby ropy, když dotuje levný dovoz ropy do několika karibských států, včetně Kuby.

Pokračování ropné spolupráce neohrožují ani Chávezovy slovní útoky proti Washingtonu. Na začátku února dokonce venezuelský prezident pohrozil, že přeruší dodávky ropy k pobřeží Spojených států. Záminkou se stala diplomatická přestřelka, jež vznikla v důsledku vyhoštění amerického diplomata z Venezuely. Údajně měl totiž provádět špionáž. Američané odpověděli standardním způsobem – vypověděli venezuelskou diplomatku. Chávez pohrozil, že Venezuela může ropy dodávat i jiným zemím.

Ohroženy nemohou být dodávky ropy do USA ani po Chávezově snaze posílit roli státní ropné společnosti PdVSA (Petróleos de Venezuela, S.A.), která se podle odhadů v roce 2005 podílela na těžbě ropy asi 50–60 procenty. Chávez zvýšil zahraničním ropným koncernům daně a zákonem zrušil všechny staré smlouvy

o těžbě. Zahraniční firmy nyní mohou těžit ropu jen v rámci konsorcia se státní PdVSA, která musí mít ve společném podniku minimálně šedesátiprocentní podíl. Firmám Total a Eni, které odmítly uzavřít nové smlouvy, zabavil v dubnu dvě ropná naleziště. Avšak podobné „šíkanování“ ropných korporací může podnítit jejich odchod ze země, což by následně mohlo snížit těžbu a vývoz ropy. Zahraniční firmy totiž využívají svůj know-how a ve Venezuele těží hlavně obtížně přístupnou ropu, což by PdVSA určitě nedokázala.

Čína je největším adeptem, který by mohl Spojeným státům přebírat dodávky ropy. Čína však s Venezuelou v ropném sektoru příliš nespolečupracuje.⁵⁾ Místo toho se soustřeďuje na Afriku, Perský záliv, Střední Asii a Rusko. Přitom ideologická blízkost obou režimů by jakoukoli spolupráci usnadňovala. Problematictější by byla doprava ropy a skutečnost, že Čína by operovala na „zadním dvorku“ Spojených států. Avšak stavba ropovodu do kolumbijských přístavů by vývoz ropy na „hladové“ asijské trhy usnadnila. Právě čínské firmy by se na jeho vybudování mohly podílet. O plánu se však zatím jen spekuluje a doposud nebyly uzavřeny žádné dohody.

Největší hrozbou, jež by mohla snížit dodávky ropy do Spojených států, by mohla být rostoucí spolupráce Venezuely s ostatními státy Latinské Ameriky v ropném sektoru. Venezuela spolupracuje na rozvoji ropného průmyslu států prostřednictvím společností Petrocaribe (karibská oblast), Petroandino (andské státy), Petrosur (Jižní Amerika) a Petroamerica (Latinská Amerika). Spolupráce zahrnuje investice do rafinerií, a hlavně dovoz zlevněné venezuelské ropy.

Američtí spotřebitelé by mohli být potenciálně ohroženi také zastavením činnosti venezuelské firmy Citgo, pobočky PdVSA, která ve Spojených státech vlastní pět rafinerií, provozuje více než šestnáct tisíc čerpacích stanic a z velké části využívá venezuelskou ropu. Přerušení aktivit firmy by však snížilo ropné příjmy Venezuely, a proto je nepravděpodobné. Chávez přítomnost na americkém trhu využívá spíše populisticky, když firma Citgo letos v zimě chudým Američanům v New Yorku a Bostonu dodávala levný topný olej.

Jakékoli přerušení venezuelských dodávek ropy Spojeným státům je málo pravděpodobné. Slova populistického Cháveze se musí brát s rezervou, minimálně dokud budou světové ceny ropy

vysoko a Chávez bude moci využívat značných ropných příjmů. Největší ohrožení dodávek patrně prezentuje výstavba ropovodu k tichomořskému pobřeží, což by umožnilo zvýšit vývoz ropy na asijské trhy na úkor Spojených států. Aktivita Venezuely v samotných USA však naznačují, že by export ropy pro Američany zastaven nebyl.

Bushovy cíle překvapily

Bushova snaha snížit závislost na dovozené ropě je překvapivá. Mnozí ho totiž považují za zastávce amerických ropných korporací. V jedné ropné firmě dokonce dříve pracoval.

Závislost chce překonat hlavně prostřednictvím alternativních paliv (etanol, vodík apod.) a pokroku technologií. V případě technologií se však jedná o běh na dlouhou trať a případné výsledky by byly patrně až za několik (až desítek) let. Nicméně by mohly pomoci snížit spotřebu energie nejen Spojeným státům, ale také jiným zemím. Svým případným snížením, resp. zpomalením nárůstu, spotřeby ropy Američané přispějí k nižší poptávce po ní, a tím i k nižším cenám strategické suroviny, z kterých by profitovaly i ostatní státy světa.

Kritikové tvrdí, že své dřívější sliby ohledně podpory alternativních paliv Bush nesplnil a podobně to bude podle nich i tentokrát.⁶⁾ Carterova zkušenost ale ukazuje, že Američany lze přesvědčit, aby spotřebovávali méně ropy. Nejdůležitějším podnětem je samozřejmě cena strategické suroviny promítnutá v ceně benzínu, jenž se podílí na americké spotřebě ropy asi dvěma třetinami.

Michal Rožkanin (1983) je studentem regionální geografie na PřF UK a spolupracovníkem společnosti Petrolmedia.

rožkanin@petrolmedia.cz

¹⁾ *Bush Warns Against Shrinking Global Role*, www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/01/31/AR2006013101361-2.html.

²⁾ Nigérie je dalším nestabilním státem. Těžbu ropy narušují povstalci v oblasti delty Nigeru, kteří usilují o větší podíl na příjmech z ropy.

³⁾ Energy Information Administration (EIA), www.eia.doe.gov/neic/rankings/crudebycountry.htm.

⁴⁾ Bushova administrativa podporuje hnutí, která vystupují proti Chávezovi. Chávez hrozí, že kvůli tomu omezí dodávky ropy do USA.

⁵⁾ V srpnu 2005 podepsala PdVSA smlouvu s čínskou CNPC, která se týkala spolupráce na těžbě ropy v oblasti Zumano na východě země.

⁶⁾ Například www.globalresearch.ca/index.php?context=viewArticle&code=TRO20060201&articleId=1862.

Reformní Čína musí udržet svůj ekonomický růst, zpomalení či zastavení by otřásl stabilitou jejího společenského systému. Z asijské ekonomické velmoci, zaplavující světový trh levným zbožím, vyrostl také globální konkurent s nároky na odpovídající výši vstupů – zejména energetických surovin.

Růst spotřeby elektrické energie a pohonných hmot je neklamným znakem ekonomického pokroku a jej doprovázejících strukturálních proměn. Zhruba desetiprocentní podíl ČLR na světové spotřebě elektrické energie (2001, druhá na světě) má do roku 2025 vzrůst na přibližně 14,2 procenta.¹⁾

Čínský energetický systém je jedním z nejtypičtějších pozůstatků přežívající centrálně řízené ekonomiky a jejích slabín. Největším polykačem energie je neefektivní, státem udržovaný průmyslový sektor,²⁾ a nikoli velké množství drobných a středních privátních subjektů, jak je obvyklé v nejvyspělejších zemích. Tvrdý ekonomický boj mezi provinciemi navzájem, mezi regiony a centrem, a na druhé straně omezený přístup ke zdrojům, zjevné plýtvání i nedostatek kapacity, dohromady tvoří komplexní labyrint.

Systém distribuce elektřiny a jeho technické vybavení nejsou na požadované úrovni a nevedou k ekonomicky optimálnímu fungování. Energetická soustava byla totiž v 50. letech budována k službě rodícího se průmyslu individuálně – v rámci jednotlivých provincií, jejichž rozvodné systémy byly jen omezeně navzájem propojeny, pokud vůbec. V přímořských velkoměstech dnes soukromníci platí horentní částky za elektřinu, v některých provinciích patří výpadky proudu v přetížené síti k téměř každodennímu folklóru, aniž by provincie lépe zásobené elektřinou mohly své přebytky odprodat. Ačkoli vláda ceny energie reguluje, místní energetické lobby toho leckdy příliš nedbají a šroubují poplatky pokud možno co nejvýše. A to se říká, že Čína je autoritativní stát.

K tomu je nutno připočíst prudký ekonomický růst obecně i růst spotřeby domácností u příslušníků městské střední vrstvy v bohatých přímořských provinciích. Tito spotřebitelé platí vyšší ceny a doplácí tak na ztráty z uměle levné elektřiny pro spřízněné státní kolosy na nízké technologické úrovni. V mezinárodním kontextu není čínská spotřeba energie na osobu ještě příliš vysoká, dosahuje zhruba jedné třetiny spotřeby Tchaj-wanu, Jižní Koreje nebo Japonska, nemluvě

Energetický pohon čínského obra

RUDOLF
FÜRST

o USA, které v individuální spotřebě elektřiny (včetně zplodin) drží jasný světový primát.³⁾ Nároky na spotřebu energie v ČLR ale stále stoupají (15 procent ročně)⁴⁾ a trvale předstihují nabídku.

Více než polovina elektrické energie (65 procent) se v ČLR doposud získává spalováním fosilních paliv. V Číně se vytěží i spotřebuje nejvíce uhlí na světě. Postranním efektem vysoké spotřeby uhlí je za poslední léta hrůzná série důlních neštěstí, která kromě Číny nemá momentálně ve světě obdoby. Přebytek levné pracovní síly a nízká úroveň bezpečnosti práce v uhelných dolech, nezřídka privátních a bez náležitého dohledu, staví čínský model úspěšného hospodářství daleko za pochmurný odkaz rodícího se průmyslového rozvoje v západní Evropě 19. století.

A pokud jde o exhalace z tepelných elektráren, kdo na vlastní oči nespatrił ba-

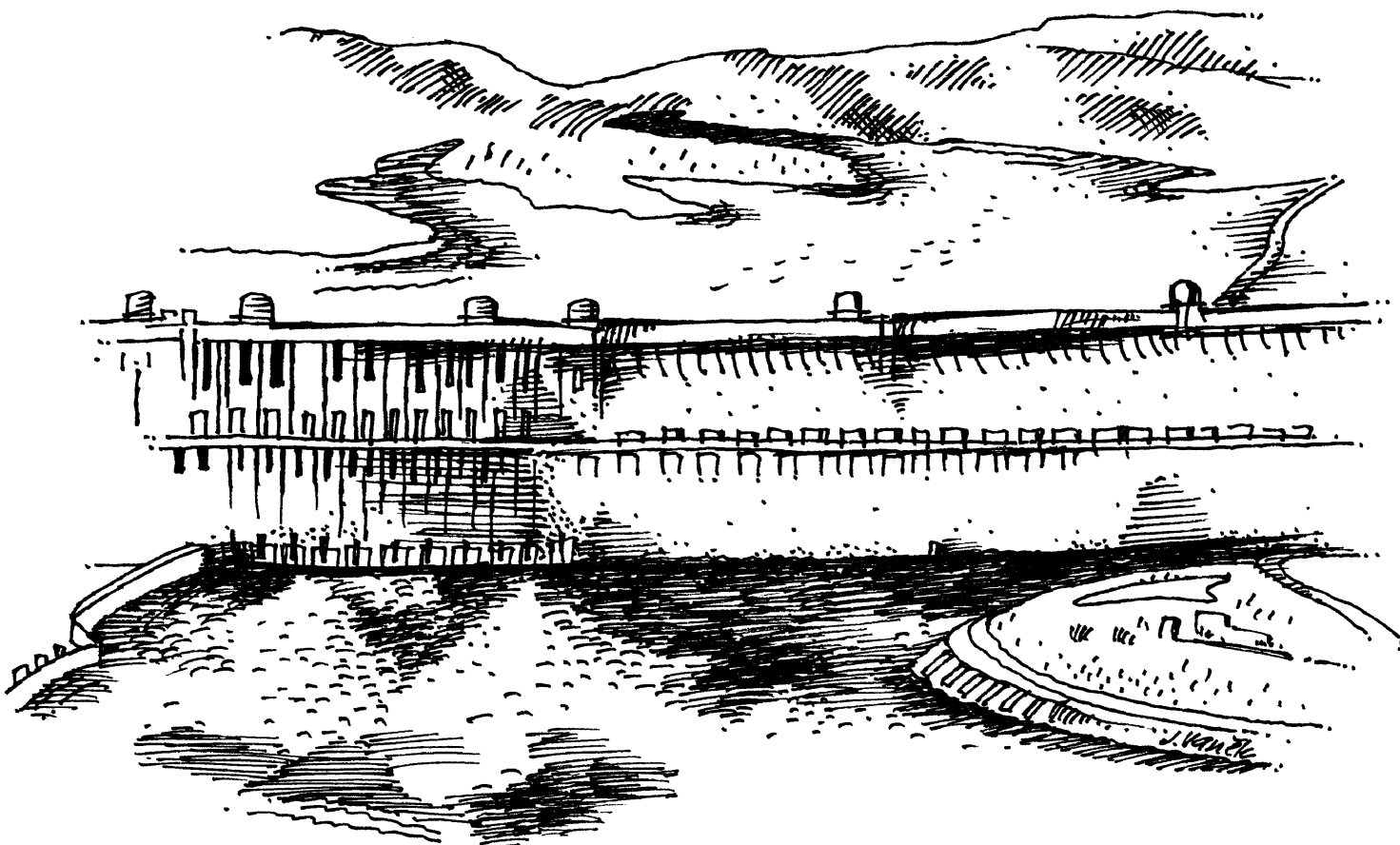
revně odstíny smogů v některých čínských městech, neuvěří, že něco takového existuje. Lidské zdraví a narušené životní prostředí jsou cenou za ekonomický rozvoj. Světová zdravotnická organizace (WHO) s odvoláním na Světovou banku uvádí mezi první dvacítkou velkoměst nejvíce zamořených exhalacemi šestnáct z Číny.⁵⁾

Reforma energetické politiky

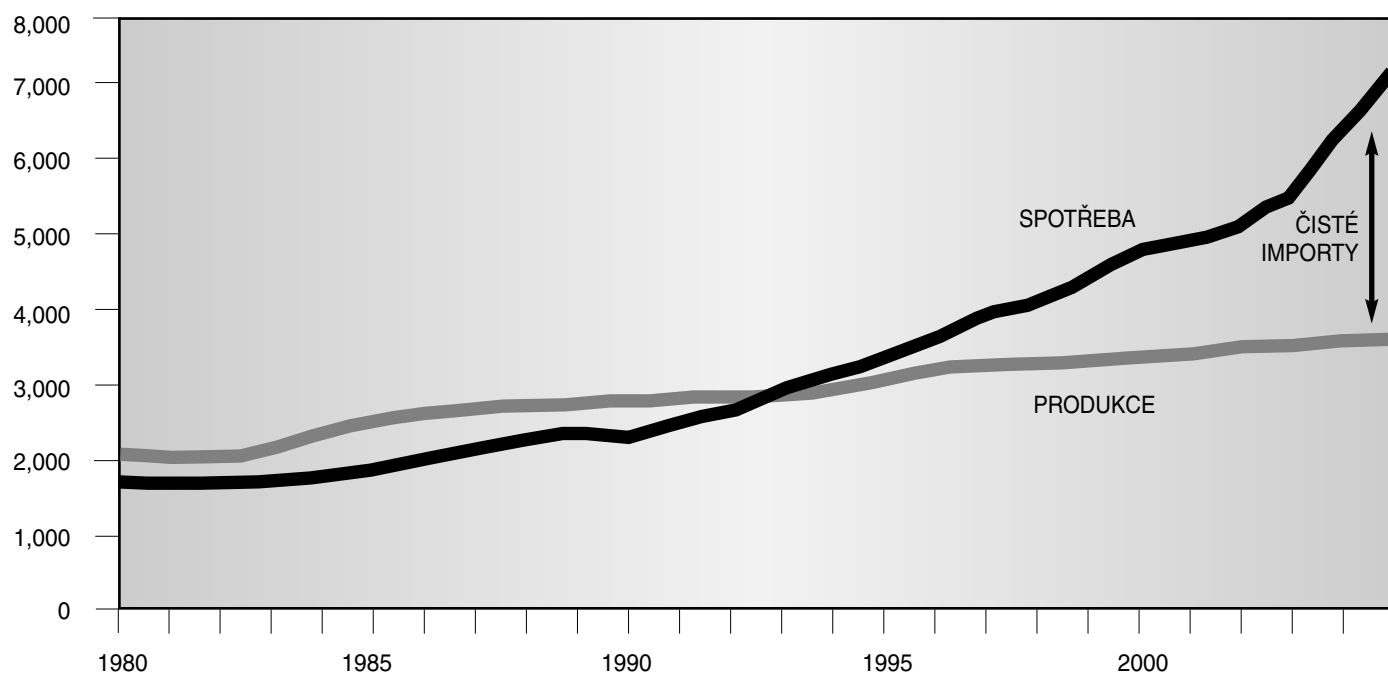
Rostoucí spotřeba i ekologická zátěž vyzývají ke změně struktury. Čína jako rozvojová země není vázána kvótami Kjótského protokolu o snižování exhalací, ekologická situace zejména v severní části země však nutí vládu k omezení podílu fosilních paliv ve prospěch plynu, jaderného paliva a obnovitelných zdrojů (hydroelektrárny, solární a větrné stanice). Peking od konce 90. let vydal několik důležitých zákonů o omezování podílu neob-

novitelných zdrojů, spotřeba uhlí však po roce 2000 stoupala dál (včetně dovozu uhlí, například z Austrálie). Vláda se snaží omezit spalování uhlí ve velkoměstech uvalením progresivní daně na uhlí nižší jakosti, vyhlašuje městské bezuhelné zóny a dotuje plynofikaci – typicky například v Pekingu, budoucím hostiteli olympiády v roce 2008, do té doby ale také městu s pověstí nejhoršího ovzduší na světě.⁶⁾ Podíl spotřeby zemního plynu pro energetiku tvořil zhruba tři procenta, do roku 2010 se má téměř zdvojnásobit.⁷⁾

Odhaduje se, že Čína potřebuje o deset procent více elektrické energie, než se jí dostává, a také musí dobudovat rozvodnou síť. Energetika je tak jeden z největších hitů pro dychtivé zahraniční investory, ale současně také jedním z nejriskantnějších oborů, což zdaleka neplatí jen pro českou poloblamáž s projektem dostavby elektrárny v Šen-tchou.⁸⁾ Velké možnosti má v rámci politiky diverzifikace výroby energie nepochybně výstavba hydroelektráren. Vedle megaprojektu „Tři soutěsky“ na řece Jang-c’ (největší na světě, 18,2 GW, předpokládáný rok dokončení 2009) se chystají mimo jiné také další velké vodní elektrárny a jejich soustavy na horním toku Jang-c’, na Žluté řece a na horním toku Mekongu. Stavbu vodních děl ovšem také



Čínská produkce a spotřeba nafty, 1980–2005 (v tisících barelů za den)



doprovází celá řada vedlejších problémů – ekologických i sociálních. Současná kapacita hydroelektráren dle údajů EIA pokrývá 83 GW z celkových 383 GW (z toho 253 GW tepelné elektrárny). Větrné a solární stanice představují také zajímavé řešení, které si zatím ve větším měřítku mohou dovolit nejbohatší oblasti (například plánované projekty velkých větrných elektráren u Pekingu a Hongkongu).

Atomové elektrárny, které doposud vyrábějí asi jedno procento celkové elektřiny, mají do roku 2025 zvětšit podíl dodávek do čtyř procent. Celková produkce kilowatthodin z jaderných zdrojů je v ČLR v současné době zhruba na úrovni Tchaj-wanu, zaostává za Jižní Koreou, nemluvě o Japonsku (třetí na světě za USA a Francií).⁹⁾ Čína disponuje atomovými reaktory z Kanady, Francie, Ruska a také z vlastní výroby. S ohledem na omezenost místních zdrojů, rostoucí ceny dovozu a ekologické problémy se jaderné energetice v Číně přisuzuje velká perspektiva.

Ropa a zemní plyn

Čína se svými 6,5 mil. barelů na den vypracovala v roce 2004 na druhého největšího spotřebitele ropných produktů na světě. Do roku 2025 by poptávka měla dále stoupnout na 14,2 mil. barelů za den, z toho 10,9 mil. z importů.¹⁰⁾ Většina vlastních ropných nalezišť se nachází v severozápadní části země (Da-čching, Liao-che, Šeng-li).

Vedle nalezišť na pevnině se ve spolupráci se zahraničními investory úspěšně

rozvíjí podmořská těžba, zejména v lokalitě Pcheng Laj v zálivu Po-chaj, na východě od přístavu Ťiencin (*Tienjin*) a také například v nalezišti Wen-čchang v Jihočínském moři, 100 km východně od ostrova Chaj-nan. Další podmořská naleziště jsou na východě od Hongkongu a nové možnosti se rýsují také v Tonkinském zálivu po urovnání čínsko-vietnamských teritoriálních sporů v roce 2000.¹¹⁾

V těžbě a petrochemii dominují tři státní kolosy – Sinopec (*China Petrochemical Corporation*), CNPC (*China National Petroleum Corporation*) a CNOOC (*China National Offshore Oil Corporation*). Tyto tři podniky také emitují akcie obchodovatelné na burze v Hongkongu a New Yorku. Jejich zahraniční menšinoví vlastníci (například Shell, BP, ExxonMobil) drží podíly do 15–20 procent, ale nemají zastoupení v představenstvech a nemají podstatný vliv na činnost podniků, které jsou plně pod kontrolou státu. ČLR tak vyšla vstříc pravidlům Světové obchodní organizace otevřít se zahraničním investorům, získala miliardové investice do vlastních podniků, ve kterých si ale podle očekávání nadále ponechá rozhodující majetkový podíl a rozhodovací pravomoci.

Zemní plyn byl doposud jen méně významným zdrojem (3 procenta) pro energetiku, jeho podíl bude s výstavbou příslušné infrastruktury stoupat. Hlavní ložiska plynu se nacházejí na západě země, v Sin-ťiangy a ve vnitřním Mongol-

sku, odkud je na východ budou dopravovat dva plynovody – do Pekingu a do Šanghaje. Největší pozornost se však upírá k dálkovým plynovodům ze zahraničí. Jedná se především o plynovod ze sibiřské Kovytky (poblíž Irkutsku), kterým bude dopravován plyn do Číny (Ta-lien) a do Jižní Koreje (projekt čínské CNPC a korejského Kogasu). Trasa se zřejmě vyhne území Mongolska i Severní Koreje (podmořská varianta).

Z podmořských nalezišť patří k nejnadějnějším Ja-čcheng v Jihočínském moři a také Čchun-siao ve Východočínském moři, kde se rozhořel mezinárodní spor s Japonskem o těžební práva. Ve hře je také podmořský průzkum v oblasti souostroví Spratley v Jihočínském moři (ropa i plyn), kde došlo dohodou ČLR se zeměmi ASEAN k zakonzervování daného stavu, po předchozích teritoriálních sporech i námořních šarvátkách v 90. letech.

V energetice jižních provincií – hlavně v Kuang-tungu – hraje stále větší roli spalování zkapalněného přírodního plynu (LNG – *liquified natural gas*). U Šen-čenu byl se zahraniční účastí vybudován terminál pro přísuny zkapalněného přírodního plynu – zejména z Austrálie. Druhý velký terminál, pro dodávky z Indonésie (Tangguh – Papua) se staví ve Fu-ťieny v městě Čang-čou.

Ropná diplomacie Pekingu

Setrvačnost ekonomického boomu vede čínské vlády k bezprecedentním posunům

ve strategickém uvažování a k aktivní zahraniční politice, s cílem zabezpečit přísun strategických energetických surovin. Peking tak vstoupil na světovou scénu jako velký konkurent v boji o velké kontrakty a nákup vlastnických podílů v zahraničí – neboť zdroje jsou omezené a ceny stoupají. Zatímco USA importují zhruba 40 procent spotřeby ropy, závislost ČLR na importu činí 90 procent.¹²⁾ Čínští obchodní zástupci i diplomaté s počátkem nové dekády začínají bodovat v zemích, kde vliv Číny neměl tradici a kde dosud dominovaly jiné mocnosti. Jedná se zejména o země Afriky, Latinské Ameriky a Střední Asie, často ovšem s problematickými režimy (Súdán, Írán, Venezuela). Jen výčet čínských nedávných akvizic v Africe budí pozornost: importy ropy a plynu i nákupy podílů jejich nalezišť v Nigérii, Súdánu, Gabunu, Angole, Egyptě, Keni, Kamerunu a Rovnické Guineji.

V současné době kryjí dodávky z Afriky asi 20 procent čínské spotřeby ropy a plynu, 40 procent pochází ze Středního východu.¹³⁾ Číňané přitom v rámci své politiky „nezasahování do vnitřních problémů jiných zemí“ určité své partnery neobtěžují hodnocením jejich politických poměrů, dodržování lidských práv, pracovních podmínek zaměstnanců, či snad transparentností ekonomických a právních vztahů. Číňané také na oplátku obstarají výstavbu rafinerií, infrastruktury, či dodávky levného spotřebního zboží. Krom toho čínská kulantní diplomacie zajistí podporu na mezinárodní úrovni, kde může třeba v Radě bezpečnosti OSN vetovat návrhy mezinárodních sankcí namířených proti zemím jako Írán nebo Súdán.

Vedle Středního východu (Saúdská Arábie, koncese v Iráku, Ázerbájdžán, Írán), odkud Čína dováží zatím nejvíce ropy, se její pozornost upíná k dalším investicím v Latinské Americe – ve Venezuele a Bolívii, s jejichž populistickými a protiamerickými režimy si Peking docela dobře porozuměl.

Vzhledem k nejistotě dodávek po mořských trasách má pro Čínu zásadní strategický význam diversifikace zdrojů budováním plynovodů a ropovodů ze Střední Asie a Ruska. Peking dosáhl dohody o vybudování plynovodu z Turkmenistánu – po Rusku druhé nejbohatší země na zásoby zemního plynu z bývalého SSSR. Dalším strategickým projektem je 1000 km dlouhý ropovod z Kazachstánu do Číny, který také vyústí v Sin-tiangu. Mimo to čínská CNPC koupila od kanadského vlastníka PetroKazakhstan hlavní místní těžařskou firmu.

Dodávky ropy ze Sibíře měl původně podle dohody z 90. let přivádět ropovod s vyústěním v Ta-čchingu na severovýchodě ČLR. Japoncům se však podařilo projekt přelobbovat a prezident Putin nakonec schválil verzi východosibiřského ropovodu – z hlediska ruských zájmů logičtější – vedeného výhradně na ruském území a s terminálem na Dálném východě v Nachodce. Tímto bude ruská ropa k dispozici více případným zájemcům – Japonsku, Jižní Koreji, Tchaj-wanu – než jen výhradně Číně.

Hra o budoucnost

Po ekonomickém boomu v 90. letech začala Čína konečně také v následující dekádě investičně expandovat do světa. Vedle skupování západních „značkových“ firem (IBM, MG Rover, Thomson) a surovin všeho druhu je nejviditelnější zájem Pekingu zajistit si strategické dodávky pro nenasytnou energetiku a dopravu. Časté výpadky či fronty automobilů u pump na benzín a motorovou naftu (viz letošní kolaps v bohaté provincii Kuang-tung)¹⁴⁾ naznačují, že v Číně je skutečný nedostatek vlastních zdrojů a že globální výprava za nákupy surovin přišla se značným zpožděním za konkurencí. Vedle té asijské, představované Japonskem, Jižní Koreou a ekonomickými tygry všeho druhu, stojí v zástupu čekajících také vzrůstající Indie. Úzkost z budoucího nedostatku nutí Čínu skupovat zdroje, kde se dá, neboť USA a Evropa už dávno kontrolují strategické zásoby po celém světě.

Velké vzrušení vzbudil zájem čínského CNOOC o nadnárodní koncern Unocal, který se řadí v USA do první desítky největších. Čínská štedrá nabídka 18,5 mld. USD byla nakonec na nátlak Kongresu a doporučení CIA odmítnuta ve prospěch o dvě miliardy nižší ceny, kterou zaplatil Chevron. Hlavním argumentem amerických pochybností byl strategický dopad chystané fúze, kterou by čínský koncern získal kontrolu nad ložisky plynu a ropy na území mj. Barmy, Thajska, Bangladéše a Indonésie, včetně zpracovatelských a distribučních zařízení.

Nejednalo se zase o jeden z typických paranoických záchvatů Západu z domnělé asijské hrozby, jako když ekonomicky sílící Japonsko začalo skupovat zahraniční zdroje surovin, americké luxusní nemovitosti a filmová studia?

Závislost Číny na dovozech ropy ze Středního východu, kde Spojené státy a jejich spojenci (včetně Japonska, Jižní Koreje, Thajska) šíří demokracii a potírají terorismus, je evidentní, stejně jako nemožnost

zajistit si z tohoto regionu průchodnost námořních dopravních tras vojensky. Poté, co Západ razantně posílil svou vojenskou přítomnost ještě ve Střední Asii, se nelze Peking divit, že se vydal do terénu tak, jak byl momentálně schopen.

Rudolf Fürst (1958) je vědeckým pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

furst@iir.cz

¹⁾ Energy Information Administration (EIA), *Country Analysis Brief, China: Environmental Issue*, www.eia.doe.gov/emeu/cabs/chinaenv.html.

²⁾ I na asijské poměry je ČLR zemí, v jejíž ekonomice státní sektor hraje dominantní roli. Podle Minxin Peie například v Indii, tradičně považované za socialistickou ekonomiku, státní sektor vytváří 7 procent HDP, v Asii obecně kolem 5 procent. V ČLR dle oficiálních pramenů podíl státní ekonomiky na tvorbě HDP představuje 38 procent (zaměstnává 85 milionů osob, tj. jednu třetinu městské pracovní síly). Autor naproti tomu ještě zmiňuje dílčí studii finanční firmy UBC odhadující podíl privátního sektoru v roce 2003 jen na 30 procent. Viz Pei, Minxin, *The Dark Side of China's Rise*, Foreign Policy, No. 153, March/April 2006, pp.32–40.

³⁾ EIA, *China Country Analysis Brief: Environmental Issue*, tamtéž. Americká spotřeba na hlavu je asi 350 milionů Btu, Japonsko, Jižní Korea a Tchaj-wan přes 150 mil. Btu, ČLR pod 50 mil. Btu. Dle Wikipedie 1 Btu (British thermal unit, užívá se v UK a USA) = 1054–1060 joule, nebo 0,252 – 0,253 kcal.

⁴⁾ Andrews-Speed, Philip, *China's energy Word: Running on Empty*, Far Eastern Economic Review, June 2005.

⁵⁾ WHO, *Environment and health in China today*, www.wpro.who.int/china/sites/ehe/overview.htm.

⁶⁾ Watts, Jonathan, *Satellite data reveals Beijing as air pollution capital of world*, Guardian, 31.10. 2005.

⁷⁾ EIA, *China Country Analysis Brief*, tamtéž.

⁸⁾ Viz např. Studwell, Joe, *The China Dream, The Quest for the Last Great Untapped Market on Earth*, Grove Press, New York, 2002, 175–178. Viz též Song, Kimberley, *China's Huge Appetite*, Far Eastern Economic Review, December 18, 2003, pp. 42–44; Dolven, Bob and Lawrence, Susan V., *Playing by the Rules, Investors in capital-intensive and High-risk infrastructure projects in China need to be assured that contracts will be honoured*, Far Eastern Economic Review, January 31, 2002, pp. 52–53.

⁹⁾ *China's Nuclear Industry*, EIA, tamtéž.

¹⁰⁾ EIA, *China Country Analysis Brief*, tamtéž.

¹¹⁾ Tamtéž.

¹²⁾ Zha, Daojiong, *An Opening for U.S.-China Cooperation*, Far Eastern Economic Review, May 2006.

¹³⁾ Vatikiotis, Michael, *Oil Lust in the Face of Genocide*, Far Eastern Economic Review, October 7, 2004.

¹⁴⁾ *Fuel Shortage hits Guangdong*, South China Morning Post, May 15, 2006.

Český pohled na společnou energetickou politiku

Energetika je oborem exaktním, který obvykle nevyvolává přílišné vášně. V poslední době se nicméně dostává do hledáčku zájmu širší veřejnosti, diskuse o energetice plní novinové stránky a internetové portály věnované energetice zažívají příliv návštěvníků. Čím to je?

JIRÍ BIS

Myslím si, že nedávný vývoj v evropské energetice můžeme směle nazvat jako tzv. wake-up call, kdy si nejenom bruselští úředníci uvědomili zásadní nutnost zabezpečení dodávek energie. Evropa v zásobování nikdy nebyla a nebude soběstačná, a proto si je dobře vědoma nutnosti úzce spolupracovat se zeměmi, které energii vyvážejí. V minulosti byla tato povinnost převážně v kompetenci jednotlivých států. Za obrat můžeme považovat neformální setkání hlav evropských států v Hampton Court v říjnu 2005. Na tomto summitu vystoupil mimo jiné britský premiér Tony Blair s jasným poselstvím: sjednotit energetickou politiku Evropské unie.

Jak je patrné z dalšího vývoje v Evropské unii, toto poselství bylo vyslyšeno a energetická politika se stala hlavním tématem nejen pro jednání v rámci energetiky, ale i v dalších oblastech. V následujícím textu se proto chci zmínit o návrhu Nové evropské energetické politiky, Zelené knize – Evropské strategii pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energetiku, březnovém zasedání ministrů odpovědných za oblast energetiky na Radě pro energetiku a konečně o jednání jarní Evropské rady.

Reakce Rady EU: Nová energetická politika pro Evropskou unii

První zemí, která na výzvu Tonyho Blaira reagovala, byla Francie, jež předložila svůj návrh společné energetické politiky na jednání ECOFIN 24. ledna 2006. Těmatem se samozřejmě začala zabývat také Rada EU a Evropská komise. Rada, respektive její rakouské předsednictví představilo členským zemím návrh materiálu *Nová energetická politika: závěry Rady*, který byl předložen na jarním zasedání Evropské rady. Tento návrh byl několikrát modifikován dle požadavků členských ze-

mí. Konečný návrh byl formulován na základě následujících principů:

- vyváženost tří základních pilířů: bezpečnost dodávek, konkurenceschopnost a udržitelnost,
- zajištění transparentnosti a nediskriminace,
- soulad s pravidly hospodářské soutěže,
- soulad se závazky veřejné služby,
- respektování národní suverenity ve výběru energetických zdrojů a energetického mixu.

Ve své reakci na návrh *Nové energetické politiky* Česká republika souhlasila s definováním tří základních pilířů, nicméně podtrhla nutnost respektování národních podmínek a zachování národní suverenity při rozhodování o možnosti volby různých energetických zdrojů a vytváření obecné struktury energetických zdrojů. Z konkrétních připomínek, které jsme prosazovali, bych rád vyzdvihl spolupráci mezi jednotlivými provozovateli přenosových soustav (TSO), vytvoření společného koordinačního centra na regionální úrovni, která by podpořila rozvoj obchodu s elektřinou a zvýšila bezpečnost provozování elektrizačních soustav, a postupnou harmonizaci postavení a kompetencí národních regulačních úřadů, počínaje regionální úrovní.

Reakce Evropské komise: Zelená kniha – Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energetiku

Evropská komise zformulovala své návrhy do obsáhlejšího materiálu: *Zelené knihy – Evropské strategii pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energetiku*, kterou zveřejnila 8. března 2006. *Zelená kniha* definuje šest prioritních oblastí, na které se Evropská komise hodlá v blízké budoucnosti zaměřit.

- **Energie pro růst a pracovní příležitosti v Evropě: dokončení vnitřního evropského trhu s elektřinou a plynem –**

otevřené a konkurenceschopné energetické trhy jsou klíčové pro dosažení bezpečné, konkurenceschopné a udržitelné energetiky. Komise uvádí pět klíčových oblastí, kterým je třeba věnovat zvláštní pozornost:

- a) evropská distribuční soustava,
- b) plán prioritních propojení,
- c) investice do výrobních kapacit,
- d) nutnost unbundlingu,
- e) zvyšování konkurenceschopnosti evropského průmyslu.

• Vnitřní trh s energií, který zaručí zabezpečení dodávek: solidarita mezi členskými státy – v rámci této priority:

- a) zvyšování bezpečnosti dodávek na vnitřním trhu: Komise nabízí možné budoucí aktivity v této oblasti, jako je založení evropské společnosti na dohlížení nad energetickými dodávkami, zlepšení bezpečnosti sítí, fyzická ochrana infrastruktury,
- b) přehodnocení přístupu EU k nouzovým zásobníkům ropy a plynu a předcházení přerušení dodávek: Komise informuje o svém novém legislativním návrhu zabezpečujícím zveřejňování stavu ropných zásob Společenství na pravidelnější a průhlednější bázi.

• Řešení bezpečnosti a konkurenceschopnosti energetických dodávek: cesta k udržitelnějšímu a diverzifikovanějšímu energetickému mixu – v rámci této priority Komise navrhuje zpracovávání „Strategického přehledu o energetice v EU“.

- Komise uvádí, že tento přehled by měl mimo jiné umožnit transparentní a objektivní debatu o budoucí roli jaderné energetiky v Evropské unii.
- **Klimatické změny –** Komise vidí východisko ve zvyšování energetické účinnosti,

větší podpoře využití obnovitelných zdrojů a zachycování a geologickém ukládání uhlíku.

• Podpora inovací: strategický technologický plán pro evropskou energetiku

– Komise vyzývá k vytvoření dlouhodobého závazku v oblasti výzkumu. Zmiňuje 7. rámcový program, který se zabývá širokou škálou technologií a navrhuje zformulování *Strategického technologického plánu*, který by urychlil rozvoj slibných energetických technologií.

• Soudržná vnější energetická politika

– Výše zmíněný přehled by se měl soustředit zejména na problematiku snižování závislosti na dovozech (ropa, plyn), jasnou politiku diverzifikace dodávek zemního plynu, přeměnu energetických dialogů v energetickou spolupráci, účinnou reakci v případě krizových situací, vytvoření celoevropského energetického společenství, začlenění energetiky do dalších vnějších politik, energetiku jako nástroj rozvoje.

Zelená kniha představuje konzultační dokument, který byl záměrně sepsán tak, aby evokoval návrhy k tomu, jak se vyrovnat s existujícími výzvami a problémy v oblasti energetiky. Z tohoto důvodu zahájila Evropská komise veřejnou konzultaci k *Zelené knize* s cílem otevřít širokou diskusi, do níž budou vtaženy vlády všech států Evropské unie, odborná veřejnost i nevládní sféra. Konzultace budou ukončeny 24. září 2006. Pro tento účel zveřejnila na svých stránkách on-line dotazník pro širokou veřejnost

(ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/index-en.htm).

Zelenou knihu vnímám jako ucelenou snahu Komise zformulovat palčivé problémy, které pálí současnou evropskou energetiku. Určité nedostatky *Zelené knihy* lze podle mého názoru možno shrnout následovně:

- více prostoru je věnováno analytickým poznatkům současnosti a méně formulaci konkrétních cílů a nástrojů k jejich dosažení,
- více pozornosti je věnováno elektřině, plynu a obnovitelným zdrojům energie než uhlí a jaderné energetice,
- v oblasti spotřeby energie není důsledně řešena problematika spotřeby energie v dopravě a v budovách,
- postrádám rovněž formulaci toho, co by mohlo být záležitostí společné energetické politiky Evropské unie a co záležitostí národních energetických politik.

Rada pro energetiku

Jak *Nová energetická politika*, tak *Zelená kniha* byly projednávány na zasedání Rady pro energetiku dne 14. března 2006. Zatímco *Nová energetická politika* byla pouze předložena k formálnímu schválení, *Zelená kniha* byla poprvé oficiálně představena Evropskou komisí a proběhla k ní politická debata. Vzhledem ke krátkému časovému intervalu mezi jejím zveřejněním a zasedáním Rady většina členských států dokument pouze přivítala bez bližších konkrétních komentářů či věcných reakcí.

Zasedání Rady jsem se osobně účastnil a ve svém vystoupení jsem ocenil dob-

rou práci předsednictví a Evropské komise a vyjádřil připravenost spolupracovat na vývoji společné energetické politiky pro Evropu. Považoval jsem nicméně za nutné upozornit, že další vývoj nevidíme ve vytváření nových pravidel a institucí.

Další body českého vystoupení lze shrnout následovně:

- Ocenili jsme návrh Evropské komise na zpracování „Strategického přehledu o energetice v EU“, a zejména zahájení objektivní a racionální diskuse o využívání jaderné energie.
- Neopominuli jsme zmínit využívání obnovitelných zdrojů a zdůraznili jsme, že největší potenciál v této oblasti má v České republice biomasa.
- Podpořili jsme snahu zintenzivnit výzkum efektivnějšího využívání stávajících zdrojů a vytvoření zdrojů nových.
- Potvrdili jsme připravenost České republiky ke spolupráci při posilování dialogu, spolupráce a koordinace se třetími zeměmi.

Podrobnější informace a zápis z jednání Rady je k dispozici na internetových stránkách MPO (www.mpo.cz/dokument14708.html).

Jarní zasedání Evropské rady

Diskuse na téma společné energetické politiky pokračovala 23. března 2006 na jednání jarní Evropské rady. Členské státy se na zasedání dohodly na společných záměrech, ale klíčové pravomoci – volba energetického mixu a energetických zdrojů – zůstaly v jejich rukou (například Česká republika na jednání jarního summitu ocenila, že součástí evropské diskuse se stala také jaderná energetika). Shoda panovala také nad návrhem diverzifikace energetických zdrojů a společném postupu při jednání se třetími zeměmi, zejména s Ruskem. Kritiky se dočkaly představy Rakouska o obnovitelné energii, které si navzdory rozdílným reakcím některých členských států prosadilo do závěrů předsednictví konkrétní cíle do roku 2015 v oblasti obnovitelných zdrojů a biopaliv.

Evropská rada na základě diskuse přijala závěry předsednictví, v nichž nejen vytyčila hlavní pilíře a cíle politiky, ale posílila i vnější aspekt energetické politiky jejím užším propojením se zahraniční a bezpečnostní politikou. Dále vyzvala Radu a Komisi k předložení konkrétního Akčního plánu na příštím jarním summitu 2007 a vyzvala Komisi k vykonání konkrétních akcí počínaje energetickou účinností a Akčním plánem pro biomasu po dialog s Ruskem a síťová propojení,



kteří by měly být základem pro evropskou energetickou politiku.

Česká republika nevyrobí elektřinu z ropy

Lze konstatovat, že energetické cíle Evropské unie deklarované *Zelenou knihou* a České republiky jsou shodné. Rovněž Státní energetická koncepce České republiky schválená vládou v březnu 2004 zdůrazňuje bezpečnost dodávek energie, podporu konkurenceschopnosti ekonomiky a respektování zásad udržitelného rozvoje.

Jak bylo uvedeno, *Zelená kniha* konstatuje omezenost domácích energetických zdrojů a zvyšující se závislost Evropské unie na dovozu energetických zdrojů převážně z politicky nestabilních oblastí. Státy Evropské unie se tedy zabývají prakticky stejnými problémovými okruhy jako Česká republika. Ta má ale určitou výhodu, že pro výrobu elektřiny není používána ropa a pouze v omezené míře zemní plyn. Pro budoucí období se předpokládá další rozvoj jaderné energetiky a využití hnědého uhlí jako jediného významnějšího domácího energetického zdroje. Závislost na dovozu energetických zdrojů v České republice (40 procent) zatím není srovnatelná se státy Evropské unie (70 procent), ale prakticky všechna ropa a zemní plyn jsou dováženy ze zahraničí.

Je zřejmé, že energetika se stává důležitou součástí většiny diskusních jednání a není již pouze okrajovým tématem vybraných expertů. Z jarního zasedání Evropské rady vyplynulo, že energetika se pravděpodobně stane trvalou součástí agendy následujících Evropských rad. Pokud jde o podobu uvažované společné evropské energetické politiky, domnívám se, že svrchovanost nad tuzemskými energetickými zdroji a nezávislost při výběru energetického mixu by měla nadále zůstat záležitostí jednotlivých států. Věřím, že je třeba ještě po určitou dobu zachovat specifika přírodních podmínek a zásob energetických surovin jednotlivých členských států. S ohledem na končící životnost většiny fosilních paliv v průběhu tohoto století by energetiku 22. století měly ovládnout nové technologie výroby energie, tzn. vodíková energie ve spojení s novými jadernými reaktory a s rozvojem obnovitelných a druhotných zdrojů energie v rámci jednotné evropské energetické politiky.

Jiří Bis (1941) je náměstkem ministra průmyslu a obchodu.

bis@mpo.cz

Devoluce ve Walesu: redefinice velšské politické scény po roce 1999

Ještě donedávna běžný encyklopedický odkaz „for Wales see England“ představuje dnes již minulost. Roku 1999 proběhly první volby do nově ustaveného Velšského národního shromáždění, které bylo některými komentátory přivítáno jako hmatatelný projev emancipace velšského národa a vyústění dlouholeté snahy velšských nacionalistů bojujících za uznání jazykové, kulturní a politické svébytnosti Velšanů.

BLANKA ŘÍCHOVÁ

Plaid Cymru: od jazykového k politickému programu

Pro část odpůrců nabídnutého devolučního modelu bylo rozhodující, že Blairova vláda nabídla Velšanům pouze velmi omezené legislativní kompetence. Jedním z nich byla politická strana *Plaid Cymru* [plaid 'kə mri], hlásící se programově k obhajobě velšských národních zájmů. Jako samostatný politický subjekt vznikla již v polovině 20. let minulého století. Její zakladatelé, kteří pocházeli většinou z řad učitelů a duchovních, navazovali na starší koncepcie velšské identity svázané s jazykem a tradiční kulturou velšského venkova. Cílem nacionalistů bylo posílení vlivu velštiny ve Walesu, respektive boj za její zrovnoprávnění s angličtinou.

Od sklonku třicátých let se však situace začala ve straně postupně měnit. Hlavním iniciátorem příklonu k pragmatismu se stal Gwynfor Evans, který byl zvolen do čela strany v roce 1945 (v této funkci působil až do roku 1981). Podle jeho názoru měla strana vystupovat především jako jednotná fronta stoupenců myšlenky na autonomní velšskou vládu, kteří se orientovali nejen na kulturní a jazykové, ale i na sociální problémy obyvatel. V zájmu cílevědomě prosazované orientace na volební boj a snahu získat zastoupení ve Westminsteru se Evans a stoupenci modernismu ve straně přiklonili k jejímu otevření všem potenciálním voličům, a to především v jižním a severovýchodním Walesu. *Plaid Cymru* se tak dostala do dvojího tlaku – musela se vypracovat s oslabením významu velštiny ve volebním programu, přičemž strániční modernisté projevovali příklon k bilingvistu, k čemuž se strana oficiálně poprvé přihlásila v roce 1969, a současně na-

vrhovali vymezit nové priority v oblasti sociální. Tím se dostala do přímého konfliktu s labouristy, pro něž právě tato tematika byla stěžejní; navíc jižní Wales byl oblastí tradičně poskytující zrovna labouristům výraznou voličskou podporu. Boj o hlasy labouristických voličů nakonec přivedl stranu k tomu, že se programově posunula směrem k radikálnímu socialismu.

Tradicionalisté ve straně se ke všem změnám stavěli dosti negativně a prosazovali program požadující zrovnoprávnění velštiny a ochranu velšského kulturního dědictví. Jejich mluvčím byl stejně jako v předválečném období Saunders Lewis, podle jehož představ byl skutečným velšským nacionalistou pouze ten, kdo spojoval zrovnoprávnění Velšanů s jazykovou politikou. Ještě počátkem 60. let se veřejně hlásil k radikalismu v boji za práva velšské jazykové komunity a zdůrazňoval, že v zájmu těchto práv je možné jít i cestou občanské neposlušnosti.

Vznik Velšské jazykové společnosti

Podobné názory vedly v roce 1962 k založení *Cymdeithas yr Iaith Gymraeg* (Velšská jazyková společnost), jež působila jako čistě velšská nátlaková skupina a byla zakotvena výlučně ve velšském jazykovém prostředí. Jejím cílem bylo „dosažení plnoprávného postavení velštiny, tedy toho, aby každý Velšan měl možnost jednat s představiteli státu i jiných institucí ve svém rodném jazyce“. Organizovala různé protestní nátlakové akce, z nichž asi nejvýraznější se stala kampaň za zavedení dvoujazyčného dopravního značení ve Walesu: aktivisté hnutí se nejprve spokojili s přemalováváním anglických názvů, posléze začali anglické značky odstraňovat. Úspěch akce se projevil krátce

po ukončení protestů, kdy vláda bilingvní značení skutečně zavedla. Díky aktivitám Společnosti se v průběhu dvou následujících desetiletí podařilo zviditelnit velštinu nejen jako stále živý místní jazyk, ale pozdvihnout ji na úroveň, na níž se dostala do přímého kontaktu s rovinou oficiální moci.

Společnost však nebyla jedinou organizací, která se orientovala na jazykově kulturní povznesení velštiny. V zemi existovala celá vnitřně jasně strukturovaná síť, jakási jazyková lobby, kterou tvořilo mnoho dobrovolných organizací, zaměřených na různé sociální a věkové skupiny (například učitelky mateřských škol, mládež, obyvatelé venkova) a aktivity (zřízení velšského rozhlasového vysílání, orga-

nizování hudebních festivalů – *eisteddfod*). Jejich vliv na posílení statutu velštiny byl značný a společným soustředěným tlakem tak jazykoví aktivisté přispěli k tomu, že roku 1967 byl schválen první velšský jazykový zákon. Podle jeho ustanovení měl každý právní dokument vydaný na území Walesu ve velštině stejnou hodnotu a postavení, jako kdyby byl vydán v angličtině. Od 60. let začala britská vláda rovněž podporovat rozvoj a prosazování velštiny i nepřímo, prostřednictvím finanční podpory jiným než výlučně jazykovým programům.

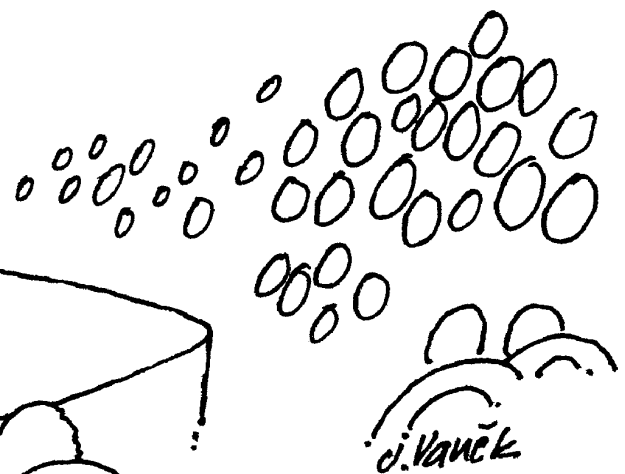
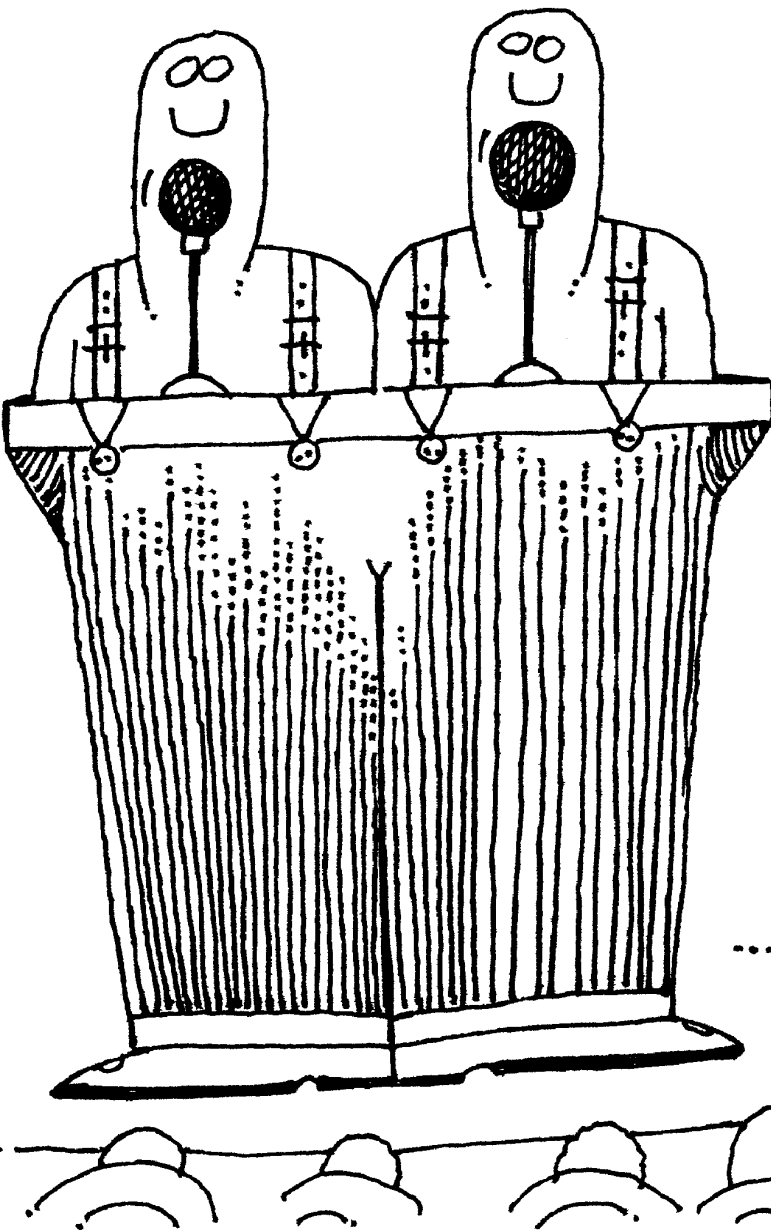
Aktivní působení Velšské jazykové společnosti mělo ještě jeden nepřímý vliv: uvolnila jazykové sevření *Plaid Cymru* a strana se pod Evansovým vede-

ním mohla zaměřit na posilování politických preferencí a sociální tematiku. Průvodním jevem změny priorit strany se stalo pozvolné zvyšování počtu nevelšsky hovořících členů strany. Přesto se ale *Plaid Cymru* nikdy zcela nevzdala boje za ochranu velšského jazyka. K největším úspěchům nakonec patřilo zřízení velšského televizního kanálu S4C (1982). Díky trvalému tlaku *Plaid Cymru* a poměrně velmi vstřícnému postoji konzervativní vlády k velštině se podle některých autorů na přelomu 80. a 90. let fakticky „zrodila moderní městská velšská jazyková subkultura“. Velština v této době přestala být výlučně jazykem venkova a symbolem tradice, změnila se na komunikační prostředek moderní společnosti. Velština pro ně byla programovou stálicí, byť v různých obdobích různě ceněnou.

Konzervativci a velšský program

Z celostátně působících stran si v období po roce 1979 upevnila, byť na krátkou dobu, své postavení ve Walesu zejména Konzervativní strana. V roce 1979 získala 11 mandátů, o čtyři roky později dosáhla historicky vůbec největšího vítězství ve Walesu, když obsadila 14 z 38 velšských poslaneckých mandátů v Dolní komoře (*Plaid Cymru* tehdy získala stejně jako liberálové pouze dva mandáty a labouristé se ve zmíněném roce dostali s 20 mandáty na své poválečné minimum!).

U konzervativců došlo po roce 1979 v postoji k velšským jazykovým požadavkům k radikálnímu obratu. Domnívali se, že to může být cesta, jež přispěje k posílení jejich, ve srovnání s labouristy stá-



le dosti slabých, pozic mezi velšskými voliči. Zvolili tedy cestu spolupráce a navázali přímé komunikační vazby s velšskou jazykovou a kulturní elitou. Zásahu na tom mají především dva státní tajemníci konzervativní vlády, a to Nicholas Edwards, státní tajemník pro Wales v letech 1979–1987, a jeho nástupce Peter Walker.

Velština se v průběhu osmdesátých let rovněž prosadila výrazněji i ve školství: vznikl program výuky ve velštině pro všechny úrovně vzdělání, který mohl být uplatněn i v tzv. velšských třídách na školách s angličtinou jako vyučovacím jazykem. Na přelomu 80. a 90. let proces postupného legislativního uznání velštiny pokračoval a vyústil v přijetí – v pořadí již druhého – velšského jazykového zákona.

Oponenti posilování pozic velšského jazyka si však stěžovali, že se prostřednictvím konzervativní politiky dostává velština i tam, kde dříve nebyla. Vadilo jim rovněž, že se prosazuje bez ohledu na místní obyvatele a jejich názory. Někteří nacionalisté byli proto k postupu konzervativců velmi rezervovaní a nepřijímali tyto kroky zcela bez obav. Strachovali se, že mocenskými prostředky dosazená velština vyvolá spíše odpor, což by následně mohlo bránit přirozené, zdola vycházející snaze o zlepšení postavení tohoto jazyka. Poukazovali na to, že konzervativní vláda, jež pouze sleduje své politické a volební zájmy, fakticky ničí práci zájmových skupin, které se až do té doby o velštinu zasazovaly.

Devoluce a postoj politických stran k velšskému Národnímu shromáždění

V očích stoupenců *Plaid Cymru* představovalo Národní shromáždění nový prostor pro boj o prosazení vlastního politického programu, který navíc díky odlišnému volebnímu systému (additional member system – AMS) mohl nabídnout i *Plaid Cymru* výraznější reprezentaci. Vedení strany si však plně uvědomilo, že získaná šance bude promarněna, pokud strana setrvá na prezentaci velšských zájmů přednostně v rovině jazykové a kulturní. I to byl důvod, proč strana zavedla dvoujazyčné označení *Plaid Cymru – The Party of Wales*, což mělo sloužit k získání podpory i v oblastech, kde je koncentrace velšských mluvčích minimální.

Pragmatická změna orientace se straně nesporně vyplatila, neboť v historicky prvních volbách do Národního shromáždění roku 1999 slavila nečekané vítěz-

ství: podařilo se jí vyjít z venkovských oblastí, kde měli její kandidáti tradičně voličskou podporu, a prosadit se v labouristických průmyslových oblastech na jihu země, kde strana uspěla ve dvou volebních obvodech (Rhondda a Islwyn) (celkově obsadila 17 ze 60 poslaneckých křesel v Národním shromáždění; labouristé triumfovali s 28 mandáty). Mnozí komentátoři interpretovali tento úspěch jako signál dalšího úspěšného postupu velšských nacionalistů na vrchol politické moci. Vítězství však bylo jen krátkodobé, neboť již ve všeobecných volbách 2001 se musela smířit se ztrátou jednoho z vlastních tzv. bezpečných volebních obvodů na severu země (Ynys Môn).

Nejistota ohledně voličské základny prováděná poklesem reprezentace se projevila i ve druhých volbách do Národního shromáždění (2003), kdy strana ztratila všechny nové funkce v jižním Walesu, a co více, počet jejích reprezentantů klesl na pouhých 12 mandátů; ztráty zaznamenala i v celkové výši voličské podpory. A tak ačkoli si těsně uchovala pozici druhé nejsilnější strany ve Walesu (před konzervativci), její vedení dospělo k závěru, že další změna strany je nezbytná. Projevilo se to rozhodnutím oddělit od sebe výkon předsedy strany od funkce vůdce strany v Národním shromáždění (září 2003). Ani tento krok však, jak se ukázalo, neměl větší pozitivní dopad.

Volební ztráty strana zaznamenala i v loňských celobritských volbách a musela se smířit se ziskem pouhých tří mandátů. Jedná se sice o ztrátu pouze jednoho mandátu, avšak v dlouhodobém trendu reprezentace v Dolní komoře se strana vrátila k situaci z druhé poloviny 80. let. Reagovala na to změnami, které představila na své konferenci v únoru letošního roku. Zde bylo rozhodnuto, že strana musí změnit jak vnitřní organizační strukturu, tak svou image na veřejnosti. Padlo zde také rozhodnutí, že hlavním politickým prostorem pro ni napříště bude jednoznačně Národní shromáždění, a post vůdce strany bude proto svěřen tomu z členů, který bude stát v čele stranického klubu v této instituci (staronovým předsedou se tak stal Ieuan Wyn Jones).

Labouristé ve Walesu nebo velšští labouristé?

Politickým aktérem, který kladl větší důraz na zájmy Walesu jako teritoria, byla prakticky v průběhu celého 20. století Labour party. Její postavení bylo silné zvláště v jižním Walesu, přičemž žádná jiná strana ji zde v druhé polovině 20. sto-

letí nebyla schopna ohrozit (důvodem byl průmyslový charakter oblasti a odpovídající struktura voličstva). Pro velšské labouristy však byl zájem o Wales jednoznačně spojován s centrem a jeho finanční pomocí.

Necitlivé vyčlenění Walesu z Velké Británie by podle názoru mnoha velšských labouristů znamenalo ohrožení celého regionu, jehož ekonomický potenciál byl vyčerpán v důsledku omezení těžby uhlí a železné rudy, což mohlo být kompenzováno pouze přesuny finančních prostředků z centra. A to byl důvod, proč právě labouristé měli k devoluci až do devadesátých let 20. století značně ambivalentní postoj. V referendu z roku 1979, kdy Velšané na rozdíl od skotských voličů první labouristický devoluční návrh většinou hlasů odmítli, nebylo tehdejší vedení Labour party nejenom schopno rozvinout odpovídající volební kampaň, ale dopustilo dokonce, aby část předních labouristů proti devoluci veřejně vystupovala. Podobná situace se málem opakovala i při dalším referendu v září 1997, které ale nakonec skončilo úspěšně, když se pro návrh na ustavení velšského Národního shromáždění vyslovila pouze těsná většina hlasujících (50,3 procenta).

I když se na silném postavení Labour party ve Walesu prakticky nic zásadního nezměnilo a strana byla od počátku dvacátých let minulého století nezpochybnitelným vítězem všech parlamentních voleb v regionu, přesto má na ni devoluce svým způsobem negativní dopad. V důsledku vytvoření velšského Národního shromáždění došlo ke zvýraznění napětí uvnitř Labour party, a to hlavně v důsledku snah Blairova vedení zasahovat do dění u velšských labouristů. K prvnímu střetu velšských labouristů s Blairem došlo v únoru 2000. Důvodem bylo rozhodnutí poslanců Národního shromáždění přistoupit k hlasování o nedůvěře a zbavit labouristu A. Micheala, kterého podporoval právě T. Blair, funkce prvního ministra velšské exekutivy (First Minister). Ve snaze podpořit svého chráněnce a zajistit mu dostatečnou podporu ve Shromáždění se Blair pokusil přesvědčit předsedu Liberálních demokratů ve Westminsteru Ch. Kennedyho, aby uplatil svůj vliv ve straně a přiměl velšské poslance Liberálních demokratů k tomu, aby na regionální úrovni přijali koaliční spolupráci s labouristy. Kennedy však něco takového odmítl, a tak zůstalo rozhodování plně v kompetenci Velšanů. Michael byl odvolán a nahrazen R. Morganem (2000), jehož v Národním shromáždění podporo-

vala nejen většina labouristů, ale i poslanci ostatních politických stran včetně opoziční *Plaid Cymru*. S příchodem R. Morgana do funkce prvního ministra se začal odvíjet i nový postoj velšských labouristů k celobritskému vedení strany, neboť Morgan se nijak netajil tím, že preferuje větší autonomii velšské Labour party.

Zpětný dopad devoluce na Labour party

Domníval-li se Blair a vedení Labour party v roce 1997, že ustavením nových legislativních institucí ve Walesu (a samozřejmě i Skotsku) bude předchozí tlak regionů na centrum oslaben, nesporně se mýlili. Stejně tak se ukazuje, že představy části členů Labour party, že velšské Národní shromáždění bude s ohledem na své omezené kompetence pouze prodlouženou rukou londýnských labouristů, byly politicky pomýlené.

Nové podmínky vytvořily prostor pro to, aby se všichni političtí aktéři působící na území Walesu identifikovali především s tímto politickým prostorem. Důsledkem je, že nejen velšská, ale i skotská Labour party jsou programově mnohem více nalevo než celobritské stranické vedení. Navíc se v souvislosti s volbami opakovaně potvrdilo, že regionální politici kladou velký důraz na zájmy svých voličů a že jejich zájmu přizpůsobují i stranické kandidátky: velšští i skotští labouristé kladou velký důraz na generickou vyváženost a zařazování mladších straníků s vyšším vzděláním na kandidátní listiny. Navíc se u regionálních odnoží strany projevuje mnohem větší konsensus ve srovnání se vztahem mezi labouristy ve vládě a ve Westminsteru. Z původně silně centralizované a hierarchické strany se tak dnes stává strana s několika soutěživými centry, kde vedle tří vlád a tří ministerských struktur ovlivňují program a preference strany i tři skupiny poslanců, dále reprezentanti strany na komunální úrovni, odborové svazy a stále výrazněji i členská základna. Ačkoli zatím nedošlo k formální změně vnitřní struktury strany, sílí přesto názory, že regionální odnože strany ve Walesu i ve Skotsku již doznaly značné proměny a změna struktury strany podle regionálního principu by mohla být jen otázkou času.

Blanka Říchová (1958) je vedoucí katedry politologie na Institutu politologických studií FSV UK v Praze.

richova@hotmail.com

Italské parlamentní volby v roce 2006

V Itálii došlo ke střídání vlády. Po koalici pravicových sil Forza Italia, Alleanza Nazionale, politiků současné křesťanskodemokratické UDC a strany Lega Nord, ¹⁾ která vládla zemi pět let, nastupuje středo-levicová koalice. Koalice pod vedením Silvia Berlusconiho na jedné straně podporovala evropské a euroatlantické struktury, podporovala politiku Spojených států, včetně jejího postupu v Iráku. Na druhé straně ale také nese odpovědnost za zhoršující se stav italského hospodářství, neuspokojivou situaci na trhu práce, potíže spojené se zavedením eura nebo problémy související s imigrací a kriminalitou.

Vítězství koalice levého středu také znamená, že do čela italské vlády se po deseti letech vrátí bývalý předseda Evropské komise Romano Prodi. V nadkoalici *UNIONE*,²⁾ kterou před více než rokem představil jako soupeřku středo-pravicové Berlusconiho *CASA DELLA LIBERTA*, vedle něj působí jeho dva hlavní pomocníci: podobně prakticko-intelektuálně založený šéf strany *Margherita*,³⁾ bývalý starosta Říma Francesco Rutelli, a mnohem méně populární Pierro Fassino, předseda strany *Democratici di Sinistra*,⁴⁾ který se snaží suplovat charismatického Massima D'Alema. S nimi si křesla ve Sněmovně a Senátu rozdělí menší strana *Partito della Rifondazione Comunista*,⁵⁾ s lídrem Faustem Bertinottim, strana *Partito dei Comunisti Italiani* v čele s Olivierem Dilibertem,⁶⁾ strana *Rosa nel Pugno*,⁷⁾ jejíž lídry jsou bývalá známá eurokomisařka Emma Bonino a Enrico Boselli, dále ekologická *Federazione dei Verdi*,⁸⁾ pod vedením Alfonsa Pecorara Scani, strana bývalého právníka Antonia Di Pietra, i u nás známého jako bojovníka v očistném procesu *Mani Pulite*,⁹⁾ strana nazvaná *Italia dei Valori*¹⁰⁾ a křesťanskodemokratická straníčka známá pod zkratkou *UDEUR* v čele s Clementem Mastellou.¹¹⁾

Výsledky voleb do Senátu a do Poslanecké sněmovny

Levý střed získal ve sněmovně 341 křesel (pravice 277) a v Senátu 158 křesel (pravice 156). Podle ústavního zákona z roku 1963, č. 2, se volí do Poslanecké sněmovny 630 poslanců a do Senátu 315 se-

nátorů. K tomu, že v Senátu má *Unione* o dva senátory navíc, přispělo hlasování Italů žijících v zahraničí, kteří mohli hlasovat pro zahraniční kandidátky. Za levice byli zvoleni čtyři ze šesti senátorů volených v obvodu *Zahraničí*, jeden senátor byl zvolen za pravicovou *Forza Italia*, jeden senátor, zvolený za Jižní Ameriku, je nezávislý, ale slíbil podpořit jakoukoli vládu.

Vedle zvolených senátorů jsou doživotními členy Senátu i bývalí prezidenti Italské republiky a dále významné osobnosti (maximálně 5), jmenované prezidentem republiky.¹²⁾ I ti budou hrát rozhodující roli. V současné době jich je v Senátu sedm, kteří se hlásí spíše k levici.¹³⁾ Protože je absolutní většina v Senátu rovna 162 hlasům, potřebuje současná levicová koalice hlasy alespoň čtyř doživotních senátorů.

Levicová koalice má dnes v Poslanecké sněmovně 341 poslanců, pravice 277. Levice zvítězila jen o 25 224 hlasy, ale nový volební systém umožňuje udělit koalici, jež získala nejvíce hlasů na celonárodní úrovni, tzv. většinovou prémii tak, aby mohla v každém případě dosáhnout 55 procent všech křesel, v případě Poslanecké sněmovny na celonárodní a v případě Senátu na regionální úrovni.

Předsedou Poslanecké sněmovny se stal Fausto Bertinotti, nereformovaný komunist, který ještě v roce 1998 přivodil pád první Prodiho vlády, nyní kandidující za středo-levicovou koalici. Předsedou Senátu se stal Franco Marini ze středo-levicové koalice, angažovaný katolík a odborář, člen strany *Margherita*.

Nový volební zákon

Zjišťování konečného rozdělení parlamentních křesel bylo poměrně složité. Volební zákon č. 270 z 21. prosince 2005 znamenal odklon od většinového systému, a naopak návrat k systému poměrnému, ale tak, aby nedošlo k blokování práce vlády. Předpokládá proto rozdělování křesel na několika úrovních. Do sněmovny se volí 617 poslanců z 26 obvodů. Ústavou daného pléna o 630 poslancích je dosaženo volbou třinácti poslanců pomocí dalších zákonů: 12 poslanců volí Italové v zahraničí, jednoho podle speciálního zákona v regionu *Valle d'Aosta*. Místa ve sněmovně se přidělují na celonárodní úrovni, mohou je získat koalice, jež obdržely alespoň 10 procent hlasů na národní úrovni, a v rámci koalic jen strany, které získaly alespoň 2 procenta hlasů, či ty strany, které reprezentují jazykové menšiny, popřípadě mandáty obdrží strana, která se mezi malými stranami nejvíce přiblížila dvěma procentům.¹⁴⁾ Platí přitom, že koalice kandidující do sněmovny, i kdyby vyhrála jen o jeden hlas, získává podle zákona celkem 340 míst (55 procent všech míst), ostatní koalice a strany si rozdělí zbývajících 277 ze 617 křesel. Strany, jež nejsou součástí nějaké koalice, musejí dosáhnout na celonárodní úrovni minimálně 4 procenta hlasů.

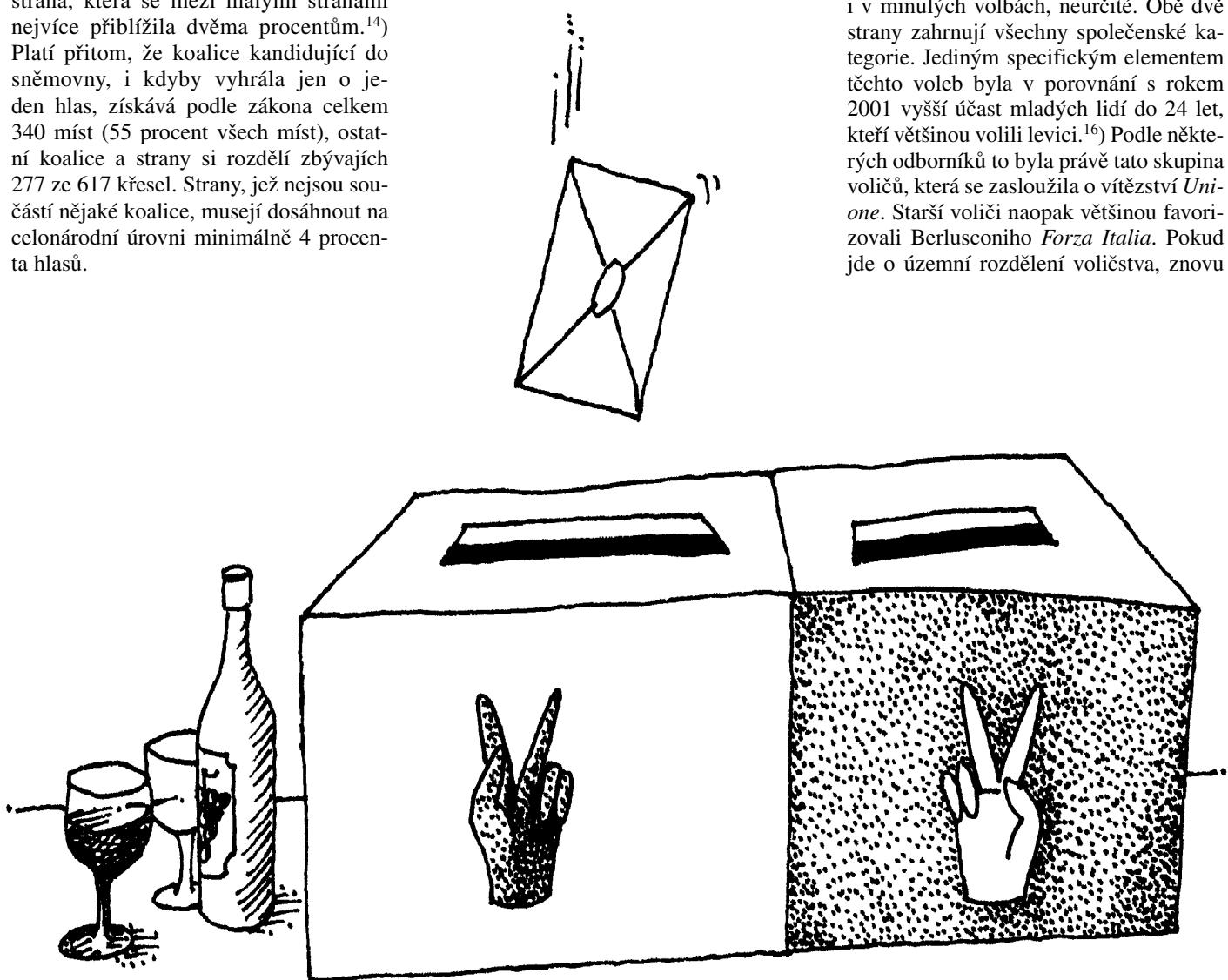
Mechanismus rozdělování míst v Senátu je podobný. Rozděluje se 301 místo (v 18 z 20 regionů), zbývajících 14 míst (do celkového počtu 315) je určeno podle jiných zákonů, kdy jedno křeslo přísluší regionu *Valle d'Aosta*, 7 míst se rouzděluje v regionu *Trentino Alto Adige*, 6 míst je vyhrazeno pro zástupce Itálů žijících v zahraničí. Rovněž pro přidělení míst v Senátu se počítá s hranicí 20 procent pro koalice, 3 procenta pro jednotlivé strany v koalici, 8 procent pro strany, které nejsou v koalici a pro ty, které kandidovaly v koalici, ale nezískaly 20 procent hlasů. Rozdělování křesel a tzv. většinové premie jsou aplikovány na regionální úrovni.

Základní charakteristika voleb 2006

Letošní parlamentní volby v Itálii byly označovány za referendum o dalším setr-

vání premiéra Silvia Berlusconiho a jeho vlády. K volbám proto přišlo rekordních téměř 84 procenta voličů, což znamená o 3 procenta více než před pěti lety. Počet voličů do Parlamentu je obecně dvakrát větší než voličů do Evropského parlamentu a v komunálních volbách. O průběh předvolební kampaně se zajímalo přes 60 procent voličů oproti 40 procentům voličů z minulých parlamentních voleb.¹⁵⁾ Většina průzkumů naznačovala výhru levicové koalice, konstatovala však také velký počet nerozhodnutých (30 procent voličů). Proto se pravice rozhodla zaútočit a vyplatilo se jí to.

Berlusconi dokázal například bodovat varováním, že levice údajně plánuje znovuzavedení dědické daně a zdanění vlastnictví státních dluhopisů. Mnoho nerozhodnutých nakonec dalo právě proto hlas pravicové koalici. Rozdělení voličů podle společenského postavení je, stejně jako i v minulých volbách, neurčité. Obě dvě strany zahrnují všechny společenské kategorie. Jediným specifickým elementem těchto voleb byla v porovnání s rokem 2001 vyšší účast mladých lidí do 24 let, kteří většinou volili levici.¹⁶⁾ Podle některých odborníků to byla právě tato skupina voličů, která se zasloužila o vítězství *Unione*. Starší voliči naopak většinou favorizovali Berlusconiho *Forza Italia*. Pokud jde o územní rozdělení voličstva, znovu



se potvrdilo, že sever volí pravici, střed levici a jižní regiony si zachovávají jak pravicovou, tak levicovou orientaci.

Hlavním rysem obou kandidujících velkých koalic byla jejich nesourodost. Hlavně pro nově vládnoucí koalici levého středu může být její heterogenita značným rizikem. Vedle bývalých křesťanských demokratů ji tvoří radikální liberálové, ekologové, socialisté, komunisté, či stoupenci práv homosexuálů, lesbiček a transsexuálů.

Hlasy Italů žijících v zahraničí

Snad nejnovějším elementem letošních italských voleb byla skutečnost, že Italo-vé žijící v zahraničí směli zvolit své zástupce do Parlamentu, přičemž se mohou nově účastnit i referend. Většinou se volí korespondenčně; v zemích, v nichž nebylo dosaženo dohody s Italskou republikou, to ale není možné. Volič se tak musí dostavit, chce-li volit, do Itálie, do místa svého původu. V tomto případě jsou mu ze 75 procent nahrazeny výdaje na cestu. Na základě zákona vznikly 4 zahraniční obvody:

- Evropa (včetně Ruské federace a Turecka)
- Jižní Amerika
- Severní a Střední Amerika
- Afrika, Asie, Austrálie, Oceánie, Antarktida

Celkem se v nich volí 12 zástupců do Poslanecké sněmovny a 6 do Senátu. V každém obvodu se volí jeden poslanec a jeden senátor. Ostatní místa jsou rozdělena v poměru počtu Italů žijících v konkrétním místě.¹⁷⁾ Svého volebního práva letos využilo 2 707 988 z celkového počtu 3 395 867 Italů žijících v zahraničí.¹⁸⁾

Z celkového počtu občanů jich žije 2 236 562 v Evropě, převážně ve státech Evropské unie, 1 517 893 na kontinentu Severní, Střední a Jižní Ameriky, z toho v Severní Americe jen 335 522, 56 279 v Africe, 23 873 v Asii. Co se týče jednotlivých zemí, vůbec nejvíce Italů žije v Německu – 718 563.

Již během poválečné vlny italské emigrace bylo často slyšet požadavek, aby vláda svým spoluobčanům v zahraničí a jejich potomkům pomohla. Formálně začal boj o zákon o možnosti volit v zahraničí návrhem senátora Landa Ferrettiho z 22. října 1955. Ke konkrétním krokům došlo až v 80. letech založením Výborů Italů v zahraničí,¹⁹⁾ jejichž úkolem je „podporovat iniciativy týkající se společenského a kulturního života [....] italské komunity v zahraničí“. Dnes existuje mimo mateřskou zemi 126 výborů,

kteří aktivně pracují a které se pilně připravovaly na první volby Italů v zahraničí. Proto jejich představitelé byli zklamáni prohlášením Silvia Berlusconiho, který pochyboval o regulérnosti voleb jak na Apeninském poloostrově, tak, a to především, o hlasování ve volebním obvodu *Zahraničí*.

Nový prezident a nová vláda

Krátce po parlamentních volbách čekala poslance a senátory volba nové hlavy státu. Dosavadní prezident Carlo Azeglio Ciampi kvůli svému vysokému věku již znovu nekandidoval. Bývalý guvernér Italské národní banky, zastánce idey Evropské unie a eura, byl nejenom prezidentem, který chtěl navštívit všech 103 italských provincií, ale i státníkem, jenž neváhal využít svého postavení vrchního velitele ozbrojených sil v době rozhodování o angažování italských vojáků v Iráku, či při projednávání zákona, který měl vyřešit situaci střetu zájmů v mediální sféře.

Původním kandidátem levice byl sedmapadesátiletý prezident (předseda) strany *Democratici di Sinistra* Massimo D'Alema, považovaný za realistického postkomunistu. D'Alema už zastával čelné funkce v Italské komunistické straně; dnes je však politikem otevřeným logice kapitalismu, trhu, globalizace, politikem nikoli protiamerickým. Patřil ale i k odpůrcům nového volebního systému, jež považuje za nesprávný a za fingovaný poměrný systém, a to i přesto, že pomohl levici k volebnímu vítězství. Jako daleko přijatelnější kandidát se proto jevil doživotní senátor, právník, Giorgio Napolitano, narozený v roce 1925. Poslancem byl již od roku 1953, a to nejprve za Italskou komunistickou stranu, později za reformované levicové demokraty. Byl zároveň i ministrem vnitra bývalé Prodiho vlády. Napolitano byl nakonec zvolen prezidentem ve čtvrtém kole, kdy mu k vítězství nad jeho pravicovým protikandidátem, někdejší blízkým spolupracovníkem Silvia Berlusconiho Gianni Lettou, stačilo dosáhnout absolutní většiny v obou komorách parlamentu.

Teprve zvolení prezidenta dovoluje jmenovat vítěze italských voleb – Romana Prodiho – do čela vlády. Už teď je jasné, že jejím hlavním úkolem bude snížení vysokého rozpočtového deficitu. Koresponduje to i s očekáváním ostatních členských států Unie, jak to naznačil lucemburský premiér a předseda skupiny zemí, jež zavedly společnou evropskou měnu, Jean-Claude Juncker.

Klára Polednová (1975) je doktorandkou na Fakultě sociálních věd UK, zabývá se přístěhovalectvím do Itálie a států Evropské unie.

polednov@yahoo.it

¹⁾ Forza Italia (v ČR nazvaná Vzhůru Itálie, jinak doslova v češtině „Do toho, Itálie!“), Alleanza Nazionale (česky Národní jednota), UDC-L'Unione dei Democratici Cristiani e Democratici di Centro (Unie křesťanských demokratů a Demokratů středu), vznikla z malých stran CDU, CCD, DE a jiných, Lega Nord (česky Liga Severu). Spolu s těmito stranami byly při volbách v koalici: Nuovo PSI, Alter.Soc. Mussolini, Ambienta-Lista, No-Euro, Fiamma Tricolore.

²⁾ *Unione* jednoduše nahradila známý *Ulivo* (česky Olivovník), ale stala se nadkoalicí pro všechny levicové strany včetně již „starého“ Olivovníku (složená ze strany *Democratici di Sinistra* a *Margherita*).

³⁾ *Margherita* (italsky Kopretina) je strana zahrnující křesťanské demokraty, liberály, sociální demokraty. Ve sněmovně, kam kandidovala ze stranou *Democratici di Sinistra* jako *Ulivo*, získala 31,3 %, v Senátu, kde kandidovala sama, 10,7 %.

⁴⁾ *Democratici di Sinistra* (česky Levicové demokraté), strana, která vznikla v roce 1991 po rozpadu Italské komunistické strany. Vedle této sociálnědemokratické strany se vzápětí zformovala nová komunistická strana *Partito della Rifondazione comunista* (česky Strana komunistické přeměny), ze které se v roce 1998 odštěpila další komunistická strana *Partito dei Comunisti Italiani* (česky Strana italských komunistů).

⁵⁾ *Partito della Rifondazione Comunista* je stranou hájící reformovaný komunismus, antiglobalizační, ekologická, feministická hnutí a hnutí za práva homosexuálů a lesbiček. Získala ve sněmovně 5,8 % hlasů, v Senátu 7,4 % hlasů.

⁶⁾ *Partito dei Comunisti Italiani* je marxistická strana, která získala ve sněmovně 2,3 % hlasů, v Senátu 2,5 % hlasů spolu s *Federazione dei Verdi* (česky Sdružení zelených).

⁷⁾ *Rosa nel Pugno* (česky Růže v pěsti) je směsí radikálů a socialistů. Ve sněmovně získala 2,6 % hlasů, v Senátu 2,5 % hlasů.

⁸⁾ *Federazione dei Verdi* (česky Sdružení zelených) je levicová ekologická strana, která získala ve sněmovně 2,1 % hlasů, v Senátu 4,2 % hlasů spolu s *Partito dei Comunisti Italiani*.

⁹⁾ Akce Čisté ruce odhalující korupci italských politiků.

¹⁰⁾ *Italia dei Valori* (česky Itálie hodnot), strana liberálů snažící se o očistu italského veřejného života. Získala ve sněmovně 2,1 % hlasů, v Senátu 2,9 % hlasů.

¹¹⁾ *UDEUR-Unione Democratici per l'Europa-Uniti per la Repubblica* (česky Svaz demokratů pro Evropu) je křesťanskodemokratická strana, získala ve sněmovně 1,4 % hlasů, v Senátu 1,4 % hlasů.

¹²⁾ Ústava, čl. 59.

¹³⁾ V současném Senátu jsou jimi Francesco Cossiga, Oscar Luigi Scalfaro, Giorgio Napolitano, Giulio Andreotti, Sergio Pininfarina, Rita Levi Montalcini, Emilio Colombo.

¹⁴⁾ www.governo.it/GovernoInforma

¹⁵⁾ www.corriere.it/Primo-Piano/Politica/2006

¹⁶⁾ www.corriere.it/Primo-Piano/Politica/2006, „I giovani decisivi per l'Unione“

¹⁷⁾ Počet občanů je určen podle *Matriky Italů žijících v zahraničí*, čl. 5, odst. 1.

¹⁸⁾ *Gli Italiani nel mondo*, Immigrazione, Dossier Statistico 2003, Caritas, Anterem, 2003, str. 65.

¹⁹⁾ *COMITES-Comitati degli Italiani all'estero*.

Finanční pohledávky České republiky u rozvojových zemí

V roce 2005 světové společenství vyhodnotilo pětileté plnění tzv. „Rozvojových cílů tisíciletí“. Opuštění dluhů rozvojovým zemím je jedním ze závazků přijatých v rámci tohoto programu. Česká republika, jako jedna z ekonomicky nejbohatších zemí světa a jako člen Evropské unie je spoluzodpovědná za plnění těchto závazků. Bohužel vláda ČR a ani žádná jiná oficiální agentura údajně neplánují zveřejnění národní zprávy o plnění „Rozvojových cílů tisíciletí“ za uplynulé období (Reisen, 2005: 60).

ROBERT STOJANOV

Proto si při vytváření přehledu aktivních finančních závazků rozvojových zemí u České republiky musíme vypočítat kusými zprávami pocházejícími z oficiálních sdělení Ministerstva financí ČR (MF, 2005a, 2005b), z mediálních sdělení některých bývalých vládních představitelů (Drda, 2004; Spurný, 2004), bývalých či současných zaměstnanců ministerstva financí (především BBC, 2004, 2005) a údajů Světové banky (WB, 2004, 2005). Výhodou však je, že se se směš jedná o primární zdroje.

Vznik pohledávek České republiky u rozvojových zemí má svou historii v dobách bývalého socialistického Československa, které patřilo ke štědrým podporovatelům skutečných či potenciálních ideologických spojenců. V rámci budování celosvětového socialistického společenství Československo podporovalo různými způsoby většinu socialistických (komunistických) režimů na světě. Jedním z těchto způsobů bylo poskytování úvěrů na základě uzavřených mezivládních dohod nebo platebních dohod, v jejichž rámci byly v případě civilních úvěrů realizovány dodávky investičních celků a v případě speciálních vládních úvěrů dodávky tzv. speciální techniky (MF, 2005a).

Rozsah poskytování úvěrů a dalších druhů pomoci „spřáteleným“ rozvojovým zemím nebyl dosud nikdy přesně zveřejněn a do médií na počátku 90. let pronikly jen neurčité sumy bez řádného kontextu. Údaje o efektivitě poskytování této pomoci v podstatě neexistují. I to byla jedna z příčin, proč u české a slovenské veřejnosti v tomto období vznikla nechuť nadá-

le poskytovat jakoukoli pomoc rozvojovým zemím, snad kromě humanitární.

Současná situace

Konec studené války úplně změnil situaci nejen v poskytování dalších úvěrů, ale také i v politických a ekonomických vztazích s mnohými rozvojovými zeměmi. Poskytování vládních úvěrů bylo zastaveno v roce 1991 vzhledem k narůstající výši nedobytných pohledávek s výjimkou dodávek na již dříve uzavřené kontrakty (MF, 2005a). Odpovědnost za jejich vymáhání či evidování nese Ministerstvo financí ČR. Obecnou strategií české strany je snaha uzavřít dohodu s partnerskou vládou o splacení těchto pohledávek, případně nalezení jiné alternativní formy řešení situace.

Důvodem, proč dosud přetrvává utajování údajů o některých pohledávkách, je, „že Česká republika je vázána podmínkami mezivládních úvěrových dohod, na základě kterých tyto pohledávky vznikly. I když většina těchto dohod byla uzavřena před rokem 1989, jsou i nadále platné jako základní právní dokumenty, na jejichž základě mohou být pohledávky České republiky vymáhány. Jednou z podmínek mezivládních úvěrových dohod uzavřených na vývoz speciálního materiálu je i utajení druhu a množství tohoto materiálu, včetně jeho ceny“ (MF, 2005b; srovnej s BBC, 2004). Česká republika odtajnění některých dohod údajně iniciovala, ale dlužnické státy údajně tyto návrhy odmítly s ohledem na speciální charakter dodávek (MF, 2005b).

Pohledávky jsou nadále úročeny v souladu s podmínkami dohodnutými v mezivládních úvěrových dohodách, a to i v pří-

padech, kdy dlužníci své závazky neplní. Jestliže dlužník nesplácí své dluhy a odmítá jednat o jakémkoli způsobu vypořádání svých finančních závazků na úrovni státních institucí, využívá Ministerstvo financí ČR jakékoli náhradní formy řešení, zajišťující alespoň částečnou návratnost pohledávek, například i prostřednictvím komerčních subjektů (MF, 2005b; BBC, 2004).

Vývoj pohledávek za poslední období

Vývoj výše pohledávek u dlužnických zemí zaznamenal za poslední období dramatický pokles, ale je třeba zdůraznit, že se tak stalo jen kvůli významnému opouštění dluhu ruské vlády. Na přelomu let 1999/2000 výše pohledávek činila přes 200 miliard CZK (což představuje ekvivalent asi 7,5–8 miliard USD dle tehdejšího kurzu). V březnu roku 2004 se již jednalo jen o více než 70 miliard CZK (přibližně 2,8 miliardy USD) vzhledem k vyřešení zmíněné dlužné pohledávky ruské strany (BBC, 2004). K 31. prosinci stejného roku Ministerstvo financí ČR evidovalo pohledávky vůči zahraničním dlužníkům ve výši již „jen“ 43,5 miliardy českých korun (asi 1,8 miliardy USD). Nejvyšší pohledávka se týkala dluhů Ruska ve výši 14,4 miliardy CZK (643,9 milionu USD) a Kazachstánu v odhadované výši 7,3–8 miliard CZK (327–360 milionů USD). (MF 2005a; Spurný, 2004; vlastní výpočty; srovnej s BBC 2004).

Podle údajů Ministerstva financí ČR drtivá většina dlužníků své závazky neplní (MF, 2005a). Například vymáhání dlužné pohledávky u Kazachstánu připomíná hru na slepou bábu. Dluh ve výši 8 miliard CZK (při dnešním kurzu přibližně 320 milionů USD) vznikl ještě v dobách existence Sovětského svazu nesplacením dodávek českého státního podniku Transgas kazašským ropným rafineriím. Ministerstvo financí jej začalo vymáhat u místní vlády již v roce 2001 a už o rok později prohlásilo tento problém za vyřešený. Údajně se obě strany dohodly na splacení poloviny z jeho výše (Spurný, 2004; BBC, 2004). Následně nastala jakási neprůhledná jednání české vlády o jeho odprodeji privátnímu subjektu (Spurný, 2004; srovnej s BBC, 2004). Ovšem totální rozčarování nastalo při návštěvě české vládní delegace v Kazachstánu v roce 2004, kdy kazašský prezident Nazarbajev svému českému protějšku oznámil, že s těmito dluhy jeho země nemá nic společného, protože nástupnickým státem Sovětského svazu je přece Rusko

(Spurný, 2004; Drda, 2004). O průběhu dalšího jednání, pokud nějaká probíhá, nejsou vůbec žádné oficiální informace.

V podobné situaci se nachází i pohledávka Česka vůči Kubě ve výši 5,5 miliardy CZK (245,9 milionu USD) (MF, 2005a), ovšem s tím rozdílem, že kubánská strana o svých dluzech odmítá s českou stranou jednat a dluhy vůbec uznat. Důvodem je kubánský požadavek na „normalizaci“ zahraničněpolitických vztahů, a teprve následné další jednání o dluzech. Takzvanou normalizací vztahů si kubánský vládní představitel představují především zastavení návrhů deklarací o porušování lidských práv na půdě Spojených národů a zastavení podpory kubánskému disentu (BBC, 2004). Zda by i potom Kuba uznala výši svého zadlužení, není jisté.

Současný stav zadlužení rozvojových zemí u České republiky

Výše zadlužení rozvojových zemí u České republiky je odhadována na přibližnou částku 19,8 miliardy CZK (883 miliony USD), bez započtení nejasné pohledávky u Kazachstánu (viz tabulka). Se započtením předpokládané výše kazašského dluhu by se celková částka zadlužení rozvojových zemí u České republiky pohybovala kolem 27 miliard CZK (1,21 miliard USD).

Nejvyšší míru zadlužení z rozvojových zemí (vyjma Kazachstánu) evidovalo Ministerstvo financí ČR na konci minulého roku právě u Kuby ve výši 5,5 miliardy CZK (ekvivalentu tehdejšího kurzu 245,9 milionu USD), u Libye ve výši 4,5 miliardy CZK (199,2 milionu USD) a Iráku v předpokládané výši více než 4 miliardy CZK (183 miliony USD) (MF 2005a; MF 2005b). Poslední dvě jmenované pohledávky podléhají utajení (včetně údajů o jejich výši) z důvodu dodávek speciální techniky těmto zemím.

Poměrně velké pohledávky vede Ministerstvo financí u Alžírsku ve výši 2,8 miliardy CZK (125,5 milionu USD), u Súdánu ve výši 1,7 miliardy CZK (77,7 milionu USD), u Nikaraguy ve výši 1,1 miliardy CZK (49,2 milionu USD), u Íránu ve výši 851 milionů CZK (38,1 milionu USD) a u Myanmaru ve výši 835 milionů CZK (37,3 milionu USD). (MF 2005a; MF 2005b)

Mezi nejméně zadlužené rozvojové země u České republiky patřily na konci roku 2004 Laos s finančním dluhem ve výši 4,9 milionu CZK (200 tisíc USD), Kambodža se závazkem ve výši 63 milionů CZK (2,8 milionu USD) a Afghánistán

s dluhem 77,3 milionu CZK (3,5 milionu USD). (MF, 2005b) (Viz tab.)

Odpuštění dluhů ze strany České republiky

V problematice odpouštění dluhů zastávaly české vlády názor v zásadě nepromíjet své pohledávky v zahraničí. Avšak Ministerstvo financí ČR při svých jednáních s dlužnickými zeměmi o způsobu vyrovnání jejich dluhů může přihlížet ke konkrétní ekonomické situaci dané země a respektovat společná rozhodnutí Evropské unie o částečném odpuštění dluhů dané země či doporučení Světové banky a Mezinárodního měnového fondu k procesu oddlužování jednotlivých zemí zařazených do Programu oddlužení nejzadluženějších chudých zemí (Heavily Indebted Poor Countries Initiative – HIPC). (MF, 2005b; srovnej s BBC, 2004)

Například v roce 1996 se uskutečnilo dvoustranné jednání představitelů Ministerstva financí ČR s představiteli Ministerstva financí Nikaraguy týkající se problematiky splácení nikaragujského dluhu vůči České republice. „Na základě těchto

Tabulka

Pohledávky rozvojových zemí u České republiky

(k datu 31. prosince 2004)

Stát	Výše zadlužení (miliony, CZK)	Výše zadlužení (miliony, USD)*
Súdán	1737,6	77,7
Alžírsko	2806,5	125,5
Libye	4455,9 ¹⁾	199,2 ¹⁾
Afghánistán	77,3	3,5
Čína	252,5	11,3
Severní Korea	196,7	8,8
Kambodža	63	2,8
Myanmar	835,1	37,3
Írán	851,2	38,1
Irák	4100,0 ¹⁾²⁾	183,3 ¹⁾²⁾
Laos	4,9	0,2
Sýrie	2319,3 ¹⁾²⁾	103,7 ¹⁾²⁾
Kuba	5500,0	245,9
Nikaragua	1100,0	49,2
Celkem	19 755,9	883,3
Kazachstán	7304,1 ³⁾	326,6 ³⁾
Rusko	14 400,0	643,9
Bělorusko	40	1,8
Býv. země Jugosl.	2000,0	89,4

* Měnový kurz USD – CZK – 1 : 22,365 (31. 12. 2004)

¹⁾ Utajené, ²⁾ Odhad ³⁾ Nejasné

Zdroj: Ministerstvo financí ČR (MF, 2005a; MF 2005b) a vlastní výpočty.

jednání byla uzavřena smlouva o postupném splácení nikaragujského dluhu vůči ČR v průběhu čtrnácti let a prominutí podstatné části nikaragujského dluhu vůči ČR, a to ve výši 93 procent a všech úroků vypočtených v průběhu splácení.“ (MF, 2005b) K 31. prosinci 2004 byla výše této pohledávky stále poměrně vysoká –1,1 miliardy CZK (49,2 milionu USD). (MF, 2005a)

Podle odhadů Světové banky se Česká republika v roce 2003 zavázala odpustit dluh státům zařazeným do programu oddlužení nejzadluženějších chudých zemí (HIPC) v celkové výši 6,1 milionu USD. Jednalo se konkrétně o snížení pohledávek u Nikaraguy ve výši 5,1 milionu USD, u Tanzanie ve výši 0,9 milionu USD a Zambie ve výši 0,1 milionu USD (WB, 2004: 97). O rok později se už jednalo o celkovou výši 6,3 milionu USD, kde se ČR zavázala snížit pohledávky u Nikaraguy už na částku 5,3 milionu USD. U Tanzanie a Zambie nedošlo ke změně (WB, 2005: 74), což pravděpodobně znamená, že u těchto zemí Česká republika už žádné závazky nemá.

Ve srovnání se zeměmi střední a východní Evropy, které části svých dluhů státům HIPC odpustily nebo se zavázaly je odpustit do konce června 2005, vede Bulharsko s celkovou částkou 105,4 milionu USD (v červenci 2004 závazek zůstal 101,4 milionu USD), následováno Slovenskem s celkovou částkou 32,2 milionu USD (31 milion USD). Polsko se zavázalo odpustit ke stejnému datu 18,7 milionu USD (resp. 18 milionů USD v červenci 2004) a Maďarsko 16 milionů USD (15,4 milionu USD). (WB, 2005: 73–75)

Ještě na jaře roku 2004 vrcholní představitelé vlády ČR veřejně hovořili o odpuštění přibližně třetiny pohledávek vůči Iráku, ale po změně vlády v tomto období se o této iniciativě nic konkrétního na veřejnosti neví, protože se jedná o pohledávky podléhající utajení.

Realizace dohod o splácení pohledávek

Největší pohledávkou České republiky byl ruský dluh, který měl původní výši kolem 100 miliard CZK (cca 4 miliardy USD). Na základě uzavření nových smluv v letech 2001–2002 by jeho výtěžnost měla být kolem 23 procent a splatnost do konce roku 2006 (BBC, 2004). Tyto transakce provázelo značné množství nejasností a obšírně se tomu věnovala i česká média. Protože Rusko není považováno za rozvojovou zemi, nebude této problematice věnována větší pozor-

VZTAHY A PROBLÉMY

nost. Další postsovětskou zemí, u níž má ČR finanční pohledávky, je Bělorusko. Jedná se o částku v celkové výši 40 milionů CZK (1,8 milionu USD) evidovanou k 31. prosinci 2004 (MF, 2005b).

Kromě Ruska se podařilo uzavřít nové dohody o splácení dluhů ještě s Alžírskem (MF, 2005a), jejíž podrobnosti nejsou známy, Nikaragou a pravděpodobně i se Sýrií (srovnej s BBC, 2005). Nejistota je dána tím, že syrské pohledávky stále podléhají utajení. V případech pohledávek u Indie, Slovinska a Chorvatska došlo k téměř stoprocentní výtěžnosti dlužných částek. Podrobnosti transakcí nejsou známy.

Velké množství nejasností

Výše zadlužení rozvojových zemí u České republiky dosud provází množství nejasností, nedostatek informací, neochota pustit se do veřejné či odborné debaty. Některá fakta jsou dosud cíleně utajována na základě mezinárodních dohod s dlužnickými státy. Dostat se k ověřeným či podrobným informacím je velmi těžké, mnohdy dokonce nemožné. Velmi často záleží na ochotě politiků či vládních úředníků, zda požadované informace sdělí a v jaké kvalitě.

Dosud nezodpovězenou otázkou zůstává, zda lze (některé) zmíněné dluhy považovat za nelegitimní (tzv. strategie „odious debts“). V úvahu musíme vzít historická a politická fakta provázející poskytování těchto úvěrů a současnou ekonomickou situaci (např. Laos, Kambodža). Pomohly tyto úvěry rozvoji dané země, národa, místních obyvatel, nebo jen několika autoritativním vládcům, autoritativnímu establishmentu, jemuž umožnily ještě silnější útlak obyvatelstva (Irák, Severní Korea)? Byly dodané prostředky a zbraně použity skutečně k ochraně svobod obyvatel země, nebo naopak k jejich potlačení ze strany jejich vládců (Súdán, Sýrie, Irák, Libye)? A kdo je dnes konečným plátcem a za jaké ekonomické a sociální situace (Afghánistán, Nikaragua, Alžírsko)?

Významným problémem zůstává, jak se postavit k dluhům zemí, v nichž stále ještě vládou diktátorské, vojenské či autoritativní režimy (Kuba, Írán, Myanmar, Čína, Kazachstán). Je morální či správné odpustit těmto režimům dluhy, nebo je vyžadovat? Případně, je efektivnější počkat s odpuštěním na dobu změny systému, který bude směřovat k demokratickým, liberálním či jinak nazývaným hodnotám vyjadřujícím rovnost šancí a možností pro všechny? V problematice

zadlužení rozvojových zemí u České republiky stále zůstává mnohem více otázek než jasných a systematických odpovědí.

Robert Stojanov (1974) působí na Katedře geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

iguana@prfnw.upol.cz

Přehled použitých pramenů

BBC: *Interview BBC*. Host Ladislav Zelinka. [online]. Aktualizováno 24/6/ 2005. Pořad české sekce rozhlasové stanice BBC ze dne 23. 6. 2005. [cit. 2005-10-13]. Přepis rozhovoru dostupný na www.bbc.co.uk/czech/interview/story/2005/06/050623_zelinka.shtml.

BBC: *Interview BBC*. Host Ladislav Zelinka. [online]. Aktualizováno 4/3/2004. Pořad české sekce rozhlasové stanice BBC ze dne 4. 3. 2004. [cit. 2005-10-13]. Přepis rozhovoru dostupný na www.bbc.co.uk/czech/interview/story/2004/03/040304_zelinka.shtml.

Drda, Adam: *Václav Klaus ve Střední Asii*. [online]. Aktualizováno 15/9/2004. BBC, česká sekce. [cit. 2005-10-23]. Dostupné na www.bbc.co.uk/czech/domesticnews/story/2004/09/040915_analyza.shtml.

Ministerstvo financí ČR (2005a): *Výše zadlužení rozvojových zemí u České republiky a vývoj jeho splácení*. [online]. Osobní email ze dne 25. 2. 2005 zaslaný Oddělením pro styk s veřejností MF ČR.

Ministerstvo financí ČR (2005b): *Zadlužení rozvojových zemí u České republiky*. [online]. Osobní email datovaný 12. 4. 2005 a zaslaný Oddělením pro styk s veřejností MF ČR.

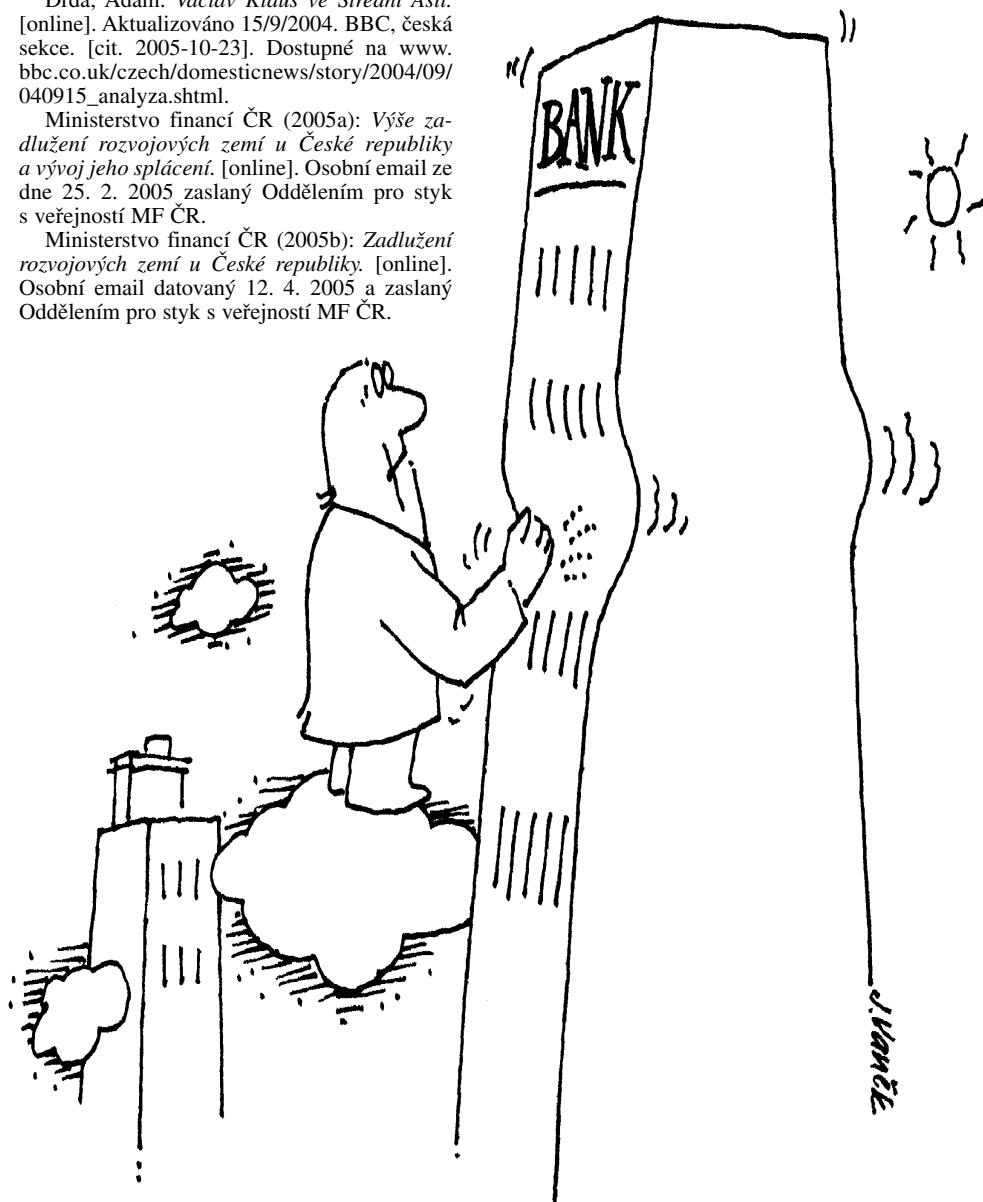
Reisen, Mirjam van: 2015-Watch. *The Millennium Development Goals: A comparative performance of six EU Member States and the EC aid programme*. A report by Alliance 2015. The Hague, 2005.

Spurný, Jaroslav: *Kazaši utíkají*. Respekt, č. 38/2004.

World Bank Groups a International Monetary Fund: *Heavily Indebted Poor Countries Initiative: Status of Implementation*. [online]. Report by IDA and IMF. August 20, 2004. [cit. 2005-10-23]. Dostupné z www.worldbank.org

World Bank Groups a International Monetary Fund: *Heavily Indebted Poor Countries Initiative: Status of Implementation*. [online]. Report by IDA and IMF. September 12, 2005. [cit. 2005-10-23]. Dostupné z www.worldbank.org

Obsah článku byl přednesen na semináři „Odious Debts“ pořádaném Eklektickou akademií v Praze 14.–15. října 2005.



Co ukázalo roční reflexní období po odmítnutí evropské ústavní smlouvy?

JAN KARLAS

V reakci na odmítnutí evropské ústavní smlouvy (dále jako ústavní smlouva) v referendech ve Francii a Nizozemsku v květnu a červnu 2005 rozhodla Evropská unie o zahájení tzv. období reflexe („the period of reflection“). Od poloviny loňského roku členské státy i instituce EU usilují v rámci tohoto období o vedení diskuse o evropské integraci zahrnující i širokou veřejnost. Souběžně s touto diskusí nicméně politické elity Unie zvažují i další budoucnost samotné ústavní smlouvy.

Obnovená diskuse o budoucnosti EU – aktivity členských států

Podle Deklarace k ratifikaci ústavní smlouvy přijaté Evropskou radou na zasedání 16.–17. června 2005 se období reflexe má zabývat „situací“ vyznačující se „znepokojeními a obavami“ občanů členských států EU, které se projeví při odmítnutí ústavní smlouvy v referendech ve Francii a Nizozemsku.¹⁾ K této reflexi by mělo docházet prostřednictvím diskuse probíhající ve všech členských státech a zahrnující širokou veřejnost. Diskuse má probíhat až do první poloviny roku 2006, kdy dojde k vyhodnocení jednotlivých národních debat a k přijetí dohody o dalším postupu.

Ve velkém počtu členských států se probíhající diskuse zaměřuje na otázku budoucnosti Evropské unie, která tak do určité míry zažívá opakování tzv. diskuse o budoucnosti Evropy z počátku současného desetiletí, avšak s tím rozdílem, že nyní spočívá důraz na zapojení co možná nejširší části veřejnosti (v tomto a následujícím oddílu článku je diskuse spojená s obdobím reflexe dále označována pouze termínem diskuse). Podle zpráv o dosavadním průběhu diskuse, které předložily Evropské radě vlády členských států na konci roku 2005, se však náplň jednotlivých národních diskusí a v nich využívané prostředky do určité míry liší.²⁾ Například ve Velké Británii jako jedné ze tří největších členských zemí se podle zprávy britské vlády aktivity spojené s obdobím reflexe zaměřují na otázku budoucího směřování EU a usilují o vytvoření široké diskuse a konsensu o této otázce. Naopak francouzská vláda se ve spojitosti s obdobím reflexe snaží zejména o vět-

ší zastoupení evropských témat v domácí politice. Německá diskuse se zase zabývá především budoucností ústavní smlouvy a současnou situací v Unii.

Jednotlivé vlády do určité míry zdůrazňují i odlišné prostředky, které k aktivitám vztahujícím se k období reflexe využívají. Ve Velké Británii spočívá podle zprávy britské vlády těžiště uvedených aktivit v projevech politických představitelů, vydávání speciálních publikací, pořádání zvláštních konferencí a obecné komunikaci a poskytování informací široké veřejnosti. Francouzská vláda usiluje o zefektivnění politického rozhodování vlády, zvýšení role parlamentu v integračních záležitostech a rovněž výrazné využívání internetu a výuky a poskytování finančních dotací. V Německu mezi nejvýraznější aktivity spojené s obdobím reflexe patří zahrnutí otázky ústavní smlouvy do programů politických stran, diskuse ministerstva zahraničí s expertními skupinami o současné situaci v Evropské unii, publikace relevantních článků ve sdělovacích prostředcích i působení nevládních organizací a diskuse na univerzitách.

Úplný přehled konkrétních myšlenek a návrhů, jež se objevují v analyzované diskusí, leží mimo možnosti tohoto článku. Určitou ilustraci hlavních myšlenek diskuse však nabízejí příspěvky nejvyšších politických představitelů EU. Ačkoli jedním z hlavních smyslů diskuse je poskytnout občanům možnost, aby vyjádřili své představy týkající se evropské integrace, nejvyšší představitelé členských států mají potenciálně největší schopnost formovat obsah diskuse a také především oni konečkonců nesou za její zdárný prů-

běh největší odpovědnost. Projevy hlavních představitelů členských států pronesené po zahájení diskuse ukazují, že v řadě podstatných ohledů se evropské politické elity na dalším vývoji integrace shodují. Shoda panuje mimo jiné v tom, že další integrační vývoj by měl obsahovat politickou, ekonomickou i sociální dimenzi.

V některých zásadních aspektech integrace se však objevují i podstatně rozdílné pohledy. Zatímco například britský premiér Tony Blair opakovaně zdůrazňuje, že Evropská unie by měla v současné situaci nejprve nalézt program pro řešení ekonomických otázek, a teprve poté se zabývat institucemi,³⁾ podle francouzského prezidenta Jacquesa Chiraka je stejně potřebná i institucionální reforma Evropské unie.⁴⁾ Naopak myšlenka hlubší integrace omezené na určitou skupinu členských států (tzv. jádro EU), která byla v dosavadním průběhu období reflexe znovu zopakována Chirakem i dalším předním francouzským politikem Nicolaem Sarkozym,⁵⁾ byla jinými unijními politiky odmítnuta.⁶⁾

Nabízí se pochopitelně otázka, zda probíhající diskuse vskutku představuje efektivní výměnu názorů zahrnující nějakým způsobem širší veřejnost. Přesnou odpověď na tuto otázku by mohla dát pouze podrobná analýza jednotlivých národních diskusí. Ze zpráv o národních diskusích nicméně vyplývá, že jednou z možných slabin diskuse je její do značné míry odlišné zaměření v jednotlivých členských státech (viz přehled diskuse ve Velké Británii, Francii a Německu). Ačkoli jednotlivé členské státy musí zohledňovat své specifické problémy s postoji veřejnosti k evropské integraci, měly by diskusi využít i k hledání odpovědí na určité množství společných otázek.

Příspěvky Komise a Evropského parlamentu

Vedle Evropské rady, která dala k období reflexe a s ním spojené diskusi podnět a vyhodnocuje její průběh, a členských států, jež nesou za organizaci diskuse primární odpovědnost, sehrávají v diskusí důležitou roli i Evropská komise (dále Komise) a Evropský parlament. Komise přišla se svým příspěvkem k diskusí v říjnu 2005 v tzv. Plánu D, který spolu s Akčním plánem ke zlepšení komunikace Evropy (2005) a Bílou knihou o Evropské komunikační politice (2006) zároveň patří mezi hlavní dokumenty současné komunikační politiky EU.⁷⁾ Ko-

munikace s veřejností se stala výrazným tématem evropské integrace již na počátku 90. let, ale ke snaze o její rozvoj jako svébytné politiky Evropské unie dochází zejména po nástupu současné Komise v čele s Josém Barrosem, ve které jako komisařka zabývající se speciálně komunikací působí Margot Wallströmová. K vytvoření komunikační politiky vede Evropskou unii komunikační deficit, tedy nedostatečná komunikace vůči veřejnosti v otázkách integrace, a také informační deficit představovaný nedostatečnými znalostmi veřejnosti o Unii.

Přes svou roli v obecné komunikační politice je Plán D nicméně především základem plánem pro diskusi spojenou s obdobím reflexe přijatým na úrovni EU. Podle Plánu D by se diskuse měla zabývat budoucností Evropské unie a s ní souvisejícími očekáváními a potřebami občanů. Plán D konkrétně vymezuje jako prioritní tři následující témata: a) ekonomický a sociální rozvoj, b) dělbu pravomocí mezi členské státy a Unii, a c) hranice Evropy a její roli ve světě. K rozvoji diskuse chce Komise jako předkladatel Plánu D přispět tím, že bude napomáhat organizování národních diskusí a rovněž iniciovat širší, celoevropské diskuse. Po obsahové stránce se postoj Komise v diskusi do značné míry shoduje s postojem britského premiéra Blaira, neboť rovněž zdůrazňuje jako prioritu řešení

ekonomických otázek a dává přednost dočasnému odsunutí institucionální reformy do pozadí.⁸⁾

S konkrétním návrhem k období reflexe přišel v lednu 2006 v Rezoluci k období reflexe i Evropský parlament,⁹⁾ jenž přišel mj. s myšlenkou organizování diskusních „parlamentních fór“, na kterých by se vedle jeho členů setkávali také členové národních parlamentů. Kromě toho parlament vyzval členské státy k pořádá-

ní „občanských fór“ v podobě veřejných setkání a diskusí ve sdělovacích prostředcích. Oba typy fór parlament navrhuje strukturovat podle specifických témat, která jsou podobná tématům navrhovaným Komisí. Současně vyslovil i požadavek na prodloužení diskuse do poloviny roku 2007.

Plán D i Rezoluce k období reflexe mají nepochybný význam, protože se jedná o jediné komplexní programy nabízející strukturaci diskuse a přijaté na úrovni Evropské unie. Oba plány se však vyznačují i určitými slabinami, které do značné míry vykazují totožnost s obecnějšími problémy současné komunikační politiky Unie jako takové. V obou programech

kým způsobem se diskuse má vztahovat k demokratizaci Unie (zastoupené jedním ze tří „D“ i v názvu Plánu D). Komunikace mezi politickými elitami či institucemi a veřejností může posilovat demokracii tím, že političtí představitelé a instituce díky ní získávají od veřejnosti informace o jejích potřebách, které pak berou v potaz při politickém rozhodování. Další možnost využití komunikace pro demokratizaci však spočívá ve vytvoření do určité míry závazné politické diskuse, která přesahuje pouhou výměnu informací.

Diskuse o ústavní smlouvě

Ústavní smlouva neustoupila v průběhu diskuse spojené s obdobím reflexe do pozadí. Od června 2005 do dubna 2006 ratifikovaly ústavní smlouvu další čtyři země (Belgie, Kypr, Lucembursko a Malta) a do dnešní doby tak smlouvu schválilo již 14 členských států.¹⁰⁾ Vzhledem k četnosti vyjádření politických představitelů k budoucnosti ústavní smlouvy lze navíc říci, že vedle diskuse vztahující se k období reflexe probíhá i diskuse o dalším osudu ústavní smlouvy (dále jen jako diskuse). Tato diskuse se již nezabývá přínosy a nevýhodami ústavní smlouvy, ale věnuje se tomu, jak se smlouvou nyní nalo-

žit. Ve srovnání s diskusí související s obdobím reflexe má také podstatně méně formální charakter (byť současné rakouské předsednictví na svém počátku formálně ohlásilo úmysl obnovit diskusi o ústavní smlouvě a koncem ledna 2006 pořádalo k tomuto problému i setkání nejvyšších představitelů členských států).¹¹⁾ Jedná se spíše o stále pokračující sérii vyjádření politiků na dané téma, která tak vytváří nepřetržitý doprovod období reflexe.



v prvé řadě chybí přesnější vymezení skutečné podstaty diskuse. Přesněji řečeno, není jisté, zda se má diskuse snažit pouze o informování veřejnosti či komunikaci s veřejností anebo i o skutečnou politickou diskusi mezi politickými elitami a veřejností. Dále je velmi malá pozornost věnována specifickým skupinám veřejnosti a konkrétním problémům, které určují postoje těchto skupin k Unii. Poměrně zamlžená zůstává i otázka, ja-

Od června 2005 do současnosti se k budoucnosti ústavní smlouvy vyprofilovaly zhruba čtyři následující přístupy. První přístup, který zastává především britská vláda¹²⁾ a nizozemská vláda¹³⁾ a osobou svého předsedy Barrosa rovněž Komise,¹⁴⁾ upřednostňuje dlouhodobé nebo úplné odsunutí ústavní smlouvy z agendy EU. Toto pojetí koresponduje s již popsány Blairovými i Barrosovými výzvami k tomu, aby se Unie nyní soustředila na vytváření účinných ekonomických strategií a problematiku institucionální reformy na čas opustila. Druhý přístup, který se objevuje ve vyjádřeních francouzských politiků (Chirac, Sarkozy), dává přednost tomu, aby Evropská unie přijala pouze vybrané části ústavní smlouvy.¹⁵⁾ Chirac navrhl implementovat ty části smlouvy, které jsou slučitelné se stávajícími smlouvami (například zřízení funkcí předsedy Evropské rady a ministra zahraničí EU). Podle Sarkozyho by Evropská unie měla ze smlouvy vypustit její třetí část (věnovanou politikám EU). Ze smlouvy by tak zůstala první a druhá část (institucionální otázky a charta lidských práv), k jejímuž schválení by podle Sarkozyho postačoval souhlas národních parlamentů.

Podle stoupenců třetího přístupu by mělo dojít k přijetí ústavní smlouvy v její současné podobě. Tuto pozici zastává zejména německá vláda¹⁶⁾ i velká část německých politiků,¹⁷⁾ španělská vláda¹⁸⁾ a dvě největší uskupení v Evropském parlamentu, tedy Evropská lidová strana-Evropští demokraté (EPP-ED) a Strana evropských socialistů (PES).¹⁹⁾ Uvedený přístup počítá s opakováním referenda v zemích, jež ústavní smlouvu neschválily, přičemž by smlouva předtím byla doplněna o dodatky řešící citlivé otázky (Francie – sociální politika, Nizozemsko – subsidiarita). Přijetí definitivního rozhodnutí o osudu ústavní smlouvy by se ovšem podle stoupenců tohoto přístupu mělo uskutečnit až po francouzských volbách v roce 2007.

Nejmenší podporu má zatím čtvrtý přístup, který navrhuje nové vyjednávání o ústavní smlouvě. Takový postup prosazují hlavně představitelé menších uskupení v Evropském parlamentu, konkrétně liberálů (Andrew Duff) a Zelených (Johannes Voggenhuber).²⁰⁾ Výsledný postoj parlamentu, přijatý v lednu 2006 v Rezoluci k období reflexe, se nicméně více blíží výše uvedenému postoji EPP-ED a PES, neboť navrhuje doplnění ústavní smlouvy o dodatky a její opětovné před-

ložení k ratifikaci.²¹⁾ Celkově se ovšem pozice jednotlivých aktérů k ústavní smlouvě nezdají být zcela definitivní. V průběhu února a března 2006 se rýsovalo určité sblížení těchto pozic, když například Blair částečně připustil možnost opětovného řešení otázky ústavní smlouvy nebo když podle některých informací začala část německých politiků zvažovat možnost přijetí pouze části smlouvy.²²⁾

Každý z uvedených přístupů zahrnuje nicméně určitá rizika či překážky. Odložení ústavní smlouvy by se Evropská komise zbavila již hotových řešení institucionálních problémů. Panuje přitom poměrně značná shoda v tom, že pokud má pokračovat rozšiřování EU o více než dva státy, určitá institucionální reforma je nezbytná. Zúžení ústavní smlouvy na její první dvě části naráží na nutnost respektovat předchozí negativní postoj veřejnosti ve dvou členských státech k této smlouvě a také na poměrně velkou pravděpodobnost, že smlouva bude stejně znovu odmítnuta. Se stejným problémem se potýká i předložení ústavní smlouvy doplněné o určité dodatky k opětovnému hlasování. Při vyjednávání o dodatcích se navíc mohou střetnout zájmy jednotlivých členských států, a složitě vyjednaný kompromis představovaný ústavní smlouvou by se tak mohl zborstit. Tento důvod prezentuje i hlavní překážku pro poslední zmíněný přístup, tedy nové vyjednávání o ústavní smlouvě.

25. 4. 2006

Jan Karlas (1978) je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

karlas@iir.cz

¹⁾ Declaration by Heads of State or Government of the Member States of the European Union on the Ratification of the Treaty Establishing a Constitution for Europe, 16.–17. 6. 2005, ue.eu.int/ueDocs/cms-Docs/docs/pressData/en/ec/85325.pdf

²⁾ Interim Report on the National Debates during the Reflection Period on the Future of Europe, 12. 12. 2005, register.consilium.eu.int/pdf/en/05/st15/st15576.en05.pdf

³⁾ Speech to the EU Parliament, 23. 6. 2005, www.pm.gov.uk/output/Page7714.asp; Speech to the EU Parliament in Strasbourg, 26. 10. 2005, www.pm.gov.uk/output/Page6825.asp; Europe Emerging from „Darkened Room“, 2. 2. 2006, www.number10.gov.uk/output/Page9003.asp

⁴⁾ Europe Needs Strength and Solidarity, *FT*, 26. 10. 2005, 19; 2006 – New Year Greetings from the Diplomatic Corps, www.elysee.fr/elysee/elysee.fr/anglais/speeches-and-documents/2006/2006_new_year_greetings_from_the_diplomatic_corps.37976.html

⁵⁾ Sarkozy Calls for a Group of Six to Lead EU, 27. 9. 2005, www.euractiv.com/Article?tc-muri=tc:29-144886-16&type=News; Sarkozy Calls for Freeze on EU Enlargement, 13. 1. 2006, www.euractiv.com/Article?tc-muri=tc:29-151511-16&type=News

⁶⁾ Austrian Leader Warns against Dangers of Forming „Core“, *FT*, 10. 1. 2006, 10; „Core State Groups“ to Come Under Fire, *European Voice* (EV), 12.–18. 1. 2006.

⁷⁾ Plan D for Democracy, Dialogue and Debate, 2005, europa.eu.int/comm/commission_barroso/wall_strom/pdf/communication-planD-en.pdf; Action Plan to Improve Communicative Europe by the Commission, 2005, europa.eu.int/comm/dgs/communication/pdf/communication_com_en.pdf; White Paper on A European Communication Policy, 2006, europa.eu.int/comm/communication_white_paper/doc/white_paper_en.pdf

⁸⁾ Constitution Should Be Substance of Barroso Tour, *EV*, 22.–29. 9. 2005; Leaders Sing Praises of „An Project“ PUBLIC DEBATE, *FT*, 30. 1. 2006, 9.

⁹⁾ European Parliament Resolution on the Period of Reflection: the Structure, Subjects, and Context for an Assessment of the Debate on the European Union, 19. 1. 2006, www.europarl.eu.int/omk/sipade3?PUBREF=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0027+0+DOC+XML+V0//EN&L=EN&LEVEL=1&NAV=S&LSTDOC=Y&LSTDOC=N

¹⁰⁾ Vedle uvedených států jde o Itálii, Litvu, Lotyšsko, Maďarsko, Německo, Rakousko, Řecko, Slovensko, Slovinsko a Španělsko.

¹¹⁾ Austria Aims to Bring EU Constitution in from the Cold, *FT*, 9. 1. 2006, 6.

¹²⁾ Rebuilding Confidence in EU Will Help Revive Constitution, Says Blair, *FT*, 21. 12. 2005, 6.

¹³⁾ Sarkozy Proposal for „Slimmed Down“ Treaty, *FT*, 13. 1. 2006, 8.

¹⁴⁾ Constitution Should Be Substance of Barroso Tour, *EV*, 22.–29. 9. 2005.

¹⁵⁾ Austrian Leader Warns Against Dangers of Forming „Core“, *FT*, 10. 1. 2006, 10; Sarkozy Proposal for „Slimmed Down“ Treaty, *FT*, 13. 1. 2006, 8.

¹⁶⁾ Germany Will Try to Revive an Constitution in 2007, *FT*, 24. 11. 2005, 9; Rebuilding Confidence in EU Will Help Revive Constitution, *FT*, 21. 12. 2005, 6.

¹⁷⁾ Germany Steps Up Pressure to Save EU Treaty, *FT*, 12. 7. 2005, 8.

¹⁸⁾ Parliaments to Debate Constitution, *EV*, 19.–26. 1. 2006.

¹⁹⁾ MEPs Clash Over the Constitution, *EV*, 27. 10. 2005.

²⁰⁾ MEPs Clash Over the Constitution, *EV*, 27. 10. 2005.

²¹⁾ MEPs Call for a Constitution by 2009, www.europarl.eu.int/news/public/story_page/005-4526-16-1-3-901-20060119STO04525-2006-16-01-2006/default_en.htm

²²⁾ Britain's European Dilemma: „Isolation or Treason“, Says Blair, 3. 2. 2006, www.euractiv.com/Article?tc-muri=tc:29-152235-16&type=News; Germany Aims to Rebrand Rejected Treaty, *FT*, 17. 3. 2006, 6; Pötering's Shift From Merkel's Treaty Stance, *EV*, 16.–22. 3. 2006; Sarkozy Plots with Berlin to Salvage Constitution, *EV*, 6.–13. 4. 2006.

Súdán: neklidná země v neklidném obležení

MESFIN
GEDLU

Na začátku března, v průběhu rostoucího súdánského odporu proti plánu Rady bezpečnosti OSN vyslat mírový kontingent do Dárfúru, se Africká unie rozhodla prodloužit svou již tři roky trvající misi African Union Mission in Sudan (AMIS) až do září 2006. Rozhodnutí předcházely bouřlivé demonstrace v Chartúmu, jejichž účastníci vyvolávali hesla jako „Smrt USA!“, „Džihád proti rekolonizaci!“, „Vojáci OSN, vemte si s sebou vlastní rakve!“ atd. Jan Pronk, zástupce OSN v Súdánu, na tiskové konferenci 28. února 2006 potvrdil, že v zemi roste nenávisť vůči misi OSN. Důvodem jsou obavy obyvatelstva, že mezinárodní tlak na přechod z AMIS na UNMIS je konspirací Spojených států a jejich spojenců s cílem přivést Súdán do stejné situace jako Irák.

Navzdory kritikům přinesla mise AMIS, která nyní čítá okolo 7000 osob, podstatné zlepšení situace v Dárfúru. Podle *Brookings Institution* prakticky znemožnila nájezdy nomádských milicí, tzv. *Janjaweed*, povstalcům zmařila násilné rekrutování dětí, napadání žen a lépe zabezpečila humanitární koridory. *International Crisis Group* loni v létě upozorňovala na to, že pro úplnou úspěšnost AMIS je nutno zvýšit její omezené kapacity větším počtem vojáků a zajištěním jejich lepšího vyzbrojení, včetně obrněných transportérů. Operace AMIS byla zahájena v době, kdy bylo zřejmé, že Organizace spojených národů není schopna vyslat do Dárfúru vlastní mírový sbor. Proto se také OSN, Spojené státy a Evropská unie zavázaly podpořit Africkou unii, která zajistila misi jako potřebnou náhradu. Od té doby se AMIS změnila nejen v první větší mírovou operaci Africké unie, ale stala se konkrétním naplněním poslání jejího nově založeného výboru *Peace and Security Council* (PSC) a zkouškou principu „afrického řešení pro africké problémy“, jež budou OSN, USA a EU podporovat, jak opakovaně potvrzují.

Proč tedy najednou dochází ke změně této strategie? Kdo vůbec usiluje o nahrazení AMIS jako neúspěšné mise kontingentem Spojených národů, v jehož rámci by mohla dokonce působit i Severoatlantická aliance? Kdo profituje z rozdmýchávání sporů mezi Súdánem a OSN na straně jedné, a Africkou unií a OSN na straně druhé?

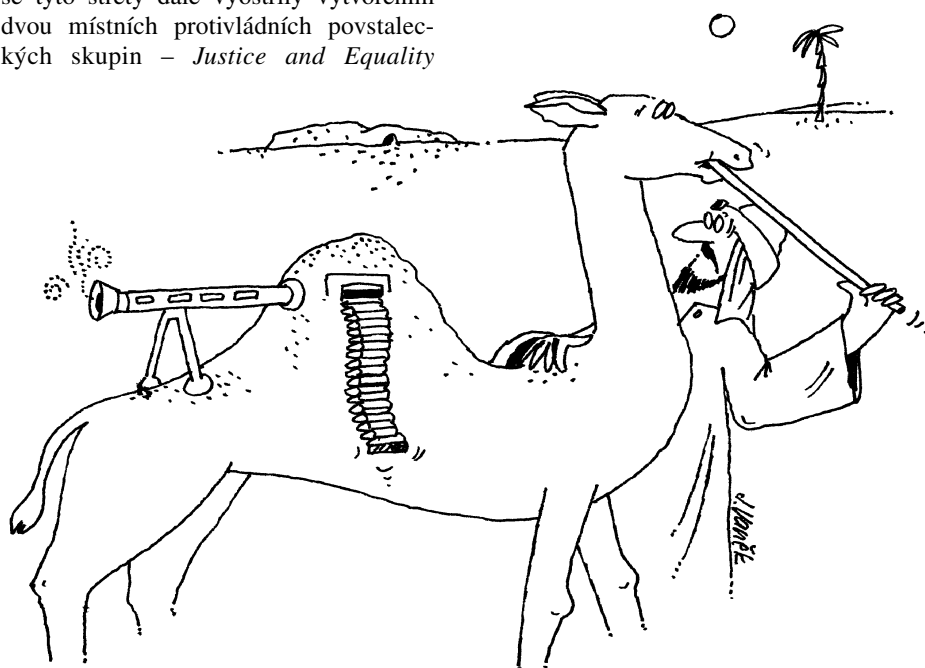
Rozluštění súdánské krize

V dnešním Súdánu se kříží dva navzájem si odporující, avšak nedělitelné politické procesy: mírový proces, tzv. *Naivasha accord* (31. prosince 2005), mezi súdánskou vládou a hnutím jižních povstalců *Sudan Peoples Liberation Movement* (SPLM) a ozbrojené konfrontace mezi povstalcí a vládou a jejími milicemi, *Janjaweed*, v Dárfúru.

Konflikty mezi nomády a farmáři, vyvolané spory ohledně využití zemědělských zdrojů (půda, voda), se objevovaly v Dárfúru od konce 80. let. Po roce 2003 se tyto střety dále vyostřily vytvořením dvou místních protivládních povstaleckých skupin – *Justice and Equality*

Movement (JEM) a *Sudan Liberation Army* (SLA). Vzhledem ke složitosti etnické skladby obyvatelstva je zcela chybné tento konflikt označovat jako konflikt mezi „Araby“ a „Afričany“. Termín *Janjaweed* neoznačuje žádnou etnickou skupinu, ale je obecným pojmenováním nomádských jezdců, kteří se rekrutovali z různých beduínských komunit a jejichž životní prostor přesahuje súdánské hranice. Vzhledem ke svému kočovnému způsobu života jsou nomádští jezdci snadno ovlivnitelní centrální vládou, která jich využívala jako protiváhu vůči usazeným komunitám, hlavně *Zaghawa*, *Masulit* a *Fur*, jejichž letité požadavky na zlepšení životních podmínek vláda, soustřeďující se na válku na jihu, dlouho opomíjela.

Mezinárodní humanitární patronát nad dárfúrskou krizí poskytuje její druhý, stejně důležitý obraz. Tváří v tvář dramaticky se zhoršující situaci v Iráku, a to jak v terénu (krvavý útok na OSN v srpnu 2003), tak i diplomaticky (absence důkazů o iráckých zbraních hromadného ničení a vazbách na al-Káidu), se Dárfúr změnil ve věčném politické téma. Spojené státy tímto tématem za asistence korporujících médií a mezinárodních nevládních organizací obhajovaly svou politiku cynického moralismu vzhledem k blížícímu se 59. zasedání Valného shromáždění OSN, v září roce 2004. Zatímco USA vyvíjely tlak v Radě bezpečnosti OSN, aby byly události v Dárfúru označeny za „genocidu“, Evropská unie přišla s mírnějším pojmenováním – „zločiny proti lidskosti“. Oba návrhy byly ovšem odmítnuty většinovým



hlasem afrických a dalších neevropských zástupců, kteří sice uznávali, že v Dárfúru dochází k porušování lidských práv, avšak odmítli pokryteckou politiku dvojího metru. Největší výzvou bylo přitom zahrnutí legitimních požadavků všech bojujících stran do širšího politického kontextu, tzn. mírový proces mezi soudánskou vládou a vedením *SPLM*, tj. *Naivasha accord*; proces, který historicky nejen podněcoval vznik hnutí odporu v Dárfúru, ale také jej i nesmiřitelně rozděloval.

Dárfúr byl vždy místem opory soudánského hnutí za obnovení islámu, neboli *mahdismu*. Odtud nebylo obtížné, aby se stal politickým trumfem soudánských islamistů skupiny *National Islamic Front* v době jejich marginalizace z mocenského centra v Chartúmu, které ovládali ve spojení s frakcí soudánské armády, již vede dnešní prezident – generál Hassan al Bašir. Stanné právo, vyhlášené ke konci roku 1999, zahájilo začátek konce stoupající hvězdy Hassana al Turabího – na začátku roku 2001 skončil v domácím vězení. Vedle otázky zavedení *šaría* patřily mezi hlavní důvody roztržky podmínky, za kterých byla uzavřena mírová dohoda s povstalcí *SPLM*. To částečně vysvětluje, proč byla jedna z povstaleckých skupin *JEM* organizována s vědomím proislámských kruhů, které v ní viděly strategický nástroj k uskutečňování svých ambiciózních plánů na znovuzískání moci a nastolení režimu v duchu jakéhosi „afrického islámu“. Pokud jde o povstaleckou konkurenční *SLA*, ti musí poděkovat za svůj politický život *SPLM*, která jejich prostřednictvím chtěla rozšířit své vojensko-politické zázemí na západ a sever; plán, jehož počátky sahají až do začátku 90. let.

Tato skutečnost ovšem nezbavuje soudánskou vládu odpovědnosti za krizi v Dárfúru. Tolerovala síly, které odmítaly mírovou dohodu, a tudíž byly ochotny udělat cokoliv, aby zmařily její úspěch, třeba i podporou ozbrojeného povstání v době, kdy to Súdán nejméně potřeboval. Navíc, podobná milice jako *Janjaweed* chtěla v boji proti *SPLM* a jako součást své strategie zastavit rozšíření povstání na západ a sever. Výsledkem byla spirála násilí proti bezbranným civilistům a vynucené vysídlení populace, jež rozpoutaly takřka mezinárodní protisúdánskou kampaň a obvinění Africké unie z neschopnosti řešit vlastní problémy.

„Nejhorší humanitární krize!“

V době zdánlivé mezinárodní shody v přístupu k obraně lidských práv, organi-

zaci mezinárodních tribunálů a charitativních koncertů pro cokoli, se zdá být zájem o humanitární krizi příliš zbytečný. Ve skutečnosti existuje ve světě mnohem více krizí než to, co zachycují známé „monitory“. Otázkou je, proč některé „horké zóny“ poutají více pozornosti než jiné. Celá armáda advokátů, vedených nebojácnými humanitárními aktivisty, novináři a politiky, vyburcovala celosvětový konsensus o Dárfúru chrlením argumentů nejen pro to, co by se mělo dělat, ale hlavně s cílem uspokojit posluchačstvo v daném momentu.

Rwandská tragédie z dubna 1994, za níž nese odpovědnost žalovatelné rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN nečinně nechat zkrachovat vlastní misi *United Nations Mission in Rwanda* (UNAMIR) uprostřed zabíjení dětí a žen, přinesla 800 000 až 1 milion obětí. Početní údaje o úmrtích v občanské válce v bývalém Zairu od pádu velkého oblíbence Washingtonu a CIA Mobutua S. Seka po roce 1998 překračují 4 miliony osob. NATO bombardovalo Srbsko v roce 1999 bez mandátu OSN a tisíce civilních obětí všech etnických skupin omlouvalo sverázným termínem *vedlejší ztráty* (*collateral damages*). *Amnesty International* po vlastním šetření v létě roku 2000 tento jednoznačný zločinný akt označila za nevybíravé zabíjení (*indiscriminate killings*). Před invazí v březnu 2003 byl Irák podroben tvrdému režimu dlouhotrvajících sankcí, které prosazovaly letecké úderý Spojených států a Velké Británie a jejichž hrozivý dopad vyšel na světlo až poté, kdy UNICEF prošetřovala úmrtnost mezi iráckými dětmi v roce 1999; jednalo se až o 300 000 „zbytečných úmrtí“ mezi dětmi do pěti let.

Prozradí tyto případy více o starostech, které souvisejí s porušováním lidských práv obecně, nebo spíše o jejich pokryteckém chápání pod diktátem neoliberální hegemonie a politiky, kterou implikují? Znamená to, že se svět vrací do „studené války“, v níž USA a jejich spojenci mohou beztrestně páchat zločiny, zatímco jejich odpůrci jsou demagogicky obviňováni z porušování mezinárodních norem a práv?

Život potvrzuje, že po vychýlení jedním směrem dojde vždy k vychýlení směrem opačným. Zatímco je žádoucí, aby při takovém „obratu“ vývoj postupoval ve spirále, od nižšího bodu k vyššímu, ve skutečnosti ztrácí na síle, až se změni ve chvílkovou osvobozující anticipaci. Stejně tak usiluje dnešní hegemonie reakčního konzervatismu a neoliberalismu po krátkém období postbipolárního uvol-

nění o změnu světa v jakousi nemožnou platformu, z níž může každý hovořit, avšak bez hlasu, zatímco hodnoty skutečné demokracie a svobody jsou převálcovány maximalizací zisku, pro niž je „humanitární krize“ pouhou strategickou příležitostí, jak přitáhnout veřejné mínění na svou stranu.

Rázný chlapík v pozadí

John Bolton krátce po svém jmenování do funkce vyslance Spojených států při OSN v listopadu 2005 vyvolal rozpaky svou neomalenou obstrukcí brífinku o Dárfúru. Před novináři vysvětlil svůj postoj slovy: „(RB) nemůže jenom reagovat na jednotlivé incidenty, musí se dívat na celkový obraz a nastolit účinné a komplexní politické řešení.“ Tentýž člověk ještě před svým jmenováním prohlásil pro BBC v březnu 2005 provokativně, že „...považuje (OSN) za užitečnou jediň tehdy, když slouží zájmům USA“. Na druhé straně prezident George W. Bush, který ho do funkce prosazoval navzdory kritickým hlasům, mezi nimiž bylo i více než pět desítek bývalých diplomatů, ho vnímá jako „správného chlapíka, který pomůže změnit OSN v odpovědnou a transparentní instituci“. Existuje ovšem ještě závažnější důvod, proč J. Bolton dostal tak důležitou funkci; osvědčil se totiž jako loajální k dnešnímu válečnému vedení Spojených států. Ve funkci státního podtajemníka pro kontrolu zbrojení a mezinárodní bezpečnost podstrčil zprávu „usvědčující“ Irák z pokusu o získání uranu z Nigeru.

Hlavním posláním Johna Boltona je vést nesmlouvavý boj přímo ve středu mezinárodní diplomacie a politiky, který by zajistil co nejvhodnější pozice globální politické a ekonomické hegemonie USA, jejichž základním předpokladem, podle současného vedení ve Washingtonu, je kontrola nad děním v oblastech výskytu strategické suroviny č. 1 – ropy. Konec občanské války na jihu posunul otázku získávání a využití soudánské ropy do středu tohoto dění. Ropná naleziště Súdánu se nacházejí na čáře, která rozdělovala dřívější válečnou severní a jižní zónu země. I dnes, téměř rok po uzavření mírové dohody, nejsou ozbrojené střety na této čáře výjimkou. K tomu přispělo rozhodnutí *SPLM* z března 2005 znovu přidělovat stávající koncese, jejichž platnost zaručovala soudánská vláda. Nevraživost kvůli koncesím (například mezi francouzským *Totalem* a britským *White Nile Ltd.*) rámcují aktivity nevládních organizací (např. *Christian Aid*, *World Vision*), které v účasti ropných konsorcií spatřují podporu autoritářskému režimu,

tudíž napomáhání k porušování lidských práv v Súdánu. Volají tak po zastavení investic, což vítají Spojené státy, které na základě embarga z roku 1997 zakazují americkým firmám v Súdánu podnikat. I když některé podniky byly tímto nuceny omezit svou činnost, příležitost, kterou nabízí súdánská ropa, je natolik lákavá, že hlasy humanitárních aktivistů většinou mizí do ztracena. O tom, že zájem o lidská práva bude převládán zájmem o ropu, svědčí zpráva *The Observer* z 12. března 2006 – londýnské setkání mezi britskými představiteli a bezpečnostním šéfem súdánské vlády Salehem A. Goshem, jehož až donedávna Západ „unisono“ obviňoval z „genocidy“ v Dárfúru, ale i z přátelství k Usámu bin Ládínovi.

O Súdánu se dnes hovoří jako o budoucí „Saúdské Arábii“. Jenom za minulá dva roky (2003 až 2005) se těžba ropy v Súdánu zdvojnásobila – z 270 tisíc barelů za den na více než 500 tisíc barelů denně. Súdánská ropa neobsahuje síru a má vysokou kvalitu, a proto je vyhledávanou surovinou pro výrobu specifických mazadel. To vysvětluje horlivý způsob, jakým chce prosazovat John Bolton misi pod vedením Organizace spojených národů (*UNMIS*), což by znamenalo v lepším případě zrušení embarga, v horším brzký dohled nad súdánským ropným průmyslem, kde působí řada konkurenčních firem (například čínská *China National Petroleum Corporation* (*CNPC*), která vlastní 40 procent státního podniku *Greater Nile Petroleum Operating Company* (*GNPOC*), malajský *Petronas*, íránský *National Iranian Gas Company* nebo indický *Videocon*.

Ve hře je důvěryhodnost Africké unie

Dárfúrský konflikt se vyostřil v době, kdy Súdán uzavíral vleklou občanskou válku na jihu země. Dosavadní zkušenosti potvrzují, že *Africká unie* (před ní *Organizace africké jednoty*) a regionální organizace *International Governmental Authority for Development* (*IGAD*) jsou hlavními garanty politických procesů, zaručujícími smysluplné, tedy i trvalé příměří, a mohou přivést k jednacímu stolu všechny znepřátelené strany. Jiné alternativy, které opomíjejí tuto skutečnost, jsou cestou k další válce; budou vnímány jako nevídané vměšování do suverenity Súdánu, ale i jako cynické zkoušení důvěryhodnosti *Africké unie* v očích Afričanů i celého světa.

Mesfin Gedlu (1955) je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

gedlu@iir.cz

Jak odstranit latinskoamerickou chudobu?

RADOMÍR JUNGBAUER

Chudoba je dlouhodobým a mimořádně vážným politickým, ekonomickým a sociálním problémem Latinské Ameriky. Z celkového počtu asi 550 milionů obyvatel je kolem 220 milionů považováno za chudé a z nich 100 milionů za extrémně chudé.

Přitom Latinskou Ameriku lze chápat jako jeden celek jen velmi podmíněně. Podle některých názorů existuje až 5 různorodých Latinských Amerik: 1. Karibská oblast, 2. Mexiko a Střední Amerika, 3. Andské země, 4. Argentina a Uruguay, 5. Brazílie. Je více než zřejmé, že sociálně ekonomické problémy Argentiny a Uruguaye na jedné straně a Haiti či Guatemaly na straně druhé se v řadě směrů zásadně liší.

Pouhá demokratizace k odstranění bídy nevede

Dnes s výjimkou Kuby a složité situace na Haiti existují všude v Latinské Americe v podstatě demokratické vlády. Po letech diktátorských režimů došlo na sklonku 20. století v řadě z těchto zemí k nastolení liberálních demokratických vlád spíše pravicového nebo středopravicového ražení. Jejich snahy v 90. letech dosáhnout hospodářského růstu, a vytvořit tak potřebné předpoklady k vymýcení chudoby bohužel ztroskotaly. Ukázalo se, že pouhá demokratizace k zajištění ekonomické prosperity a odstranění bídy nevede. Po neúspěchu neoliberálních vlád se politické kyvadlo proto leckde logicky vychýlilo na opačnou stranu. Současné levicové vlády především v Brazílii, Argentině, Uruguayi, podstatně radikálnější ve Venezuele a Bolívii přišly k moci v důsledku regulérních voleb s důrazně deklarovaným cílem postupně odstraňovat chudobu. Za vzniklé situace lze tyto levicové pokusy považovat za legitimní. Určité a zatím nikterak světoborné poznatky již z jejich působení existují, ale bylo by předčasné už dnes jejich činnost celkově hodnotit.

Těžko například odhadnout, nakolik se prováděná pozemková reforma či dvojnásobné daňové zatížení zahraničních firem ve Venezuele promítají ve snížení chudoby. Avšak slovní útoky na kapitalismus způsobují úprk kapitálu, více než 7 tisíc soukromých podniků bylo zavřeno, přibýly nejenom statisíce nezaměstnaných, kterým se dostává z petrodolarů vládní

podpory, ale i statisíce emigrantů utíkajících ze země.

Světové ceny ropy se od roku 1999, kdy se stal Hugo Chávez prezidentem, zvýšily z osmi USD za barel na 62 USD za barel v loňském roce. Tato mimořádně příznivá okolnost umožňuje Chávezovi, který bude ve volebním klání v prosinci obhajovat svou funkci, rozdávat potřebným uvnitř země a být štedrým i vůči těm státům, na nichž mu záleží.

Když venezuelský Národní statistický úřad oznámil, že v období mezi roky 1999 a 2004 chudoba v zemi vzrostla z 43 na 53 procenta obyvatel a extrémní chudoba ze 17 na 25 procent obyvatel, prezident Chávez se na něho obořil s tím, že používá „neoliberální“ metody při zjišťování počtu chudých, které se podle něho nemohou aplikovat v takové „socialistické“ zemi, jakou je Venezuela. Po této kritice podle pozdějších propočtů venezuelských statistik se zásilhou vysokého růstu hrubého domácího produktu za poslední dva roky podíl chudých v zemi snížil na 38,5 procenta celkového počtu obyvatel a extrémně chudých dokonce na 10 procent.

Tyto nové statistické údaje nemohou nevyvolávat pochybnosti. V souladu například se zprávou Programu rozvoje OSN v roce 2005 se příjem na jednoho obyvatele ve Venezuele snížil z 5380 dolarů v roce 2004 na 4900 dolarů v roce 2005.

Jiným případem je největší latinskoamerický stát Brazílie, jejíž prezident Luíze Inácia Lulu da Silva, angažujícího se v boji proti hladu a chudobě i na půdě OSN, čeká v říjnu také zápas o znovu-

zvolení do funkce. Ze 180 milionů obyvatel země žije 50 milionů pod hranicí chudoby. Vláda vyhlásila boj proti hladu a podniká v daném směru některá opatření (finanční pomoc nejchudším, podpora podnikání na venkově, zlepšování infrastruktury). Na druhé straně realizace pozemkové reformy pro odpor parlamentu pokračuje jen velmi pomalu.

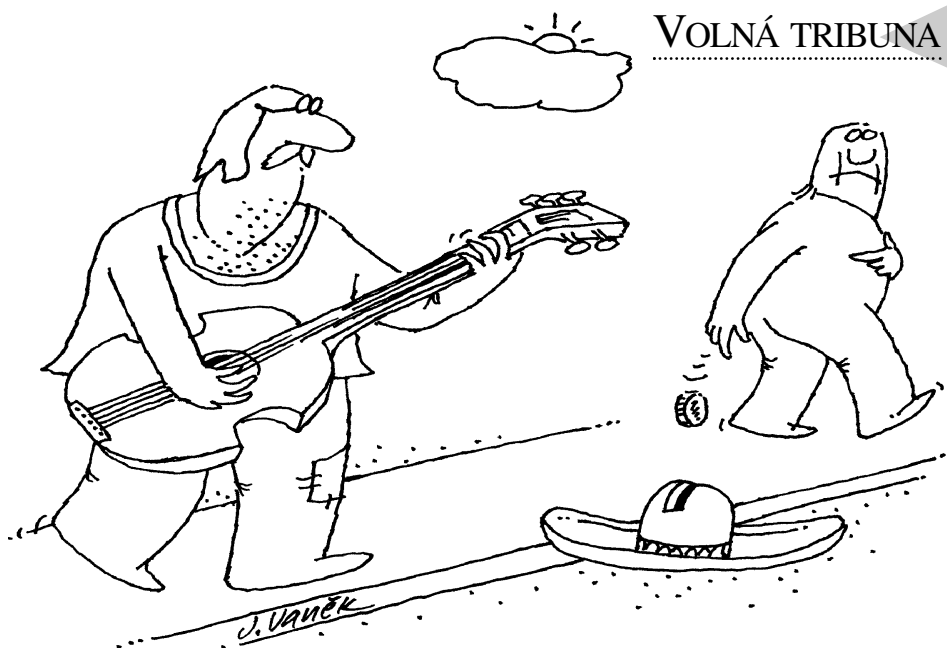
Vývoj ukazuje, že někdejší odborářský předák Lula da Silva dokázal čelit populistickým svodům a stává se moderním levicovým politikem. Jeho popularita tím sice klesá, ale navzdory loňské hluboké vládní krizi, vyvolané korupčními skandály, se příliv zahraničního kapitálu nezařadil. Ekonomika této regionální velmoci stabilně roste, což mimo jiné svědčí jak o celkové příznivé konjunkturu v zahraničním obchodě, tak o pragmatickém přístupu vedení k potřebám hospodářství země, když omezilo veřejné výdaje a vyhnulo se tak růstu inflace. Brazilská měna real vůči dolaru v roce 2005 výrazně posílila. To sice zdražilo vývoz zboží zpracovatelského průmyslu, ale na druhé straně reálné výdělky zaměstnaných osob stouply.

Levicové režimy měly největší problémy s ekonomikou

Další vývoj teprve ukáže, co je populistická rétorika a co skutečně nakonec bude realizováno. Historické zkušenosti z působení levicových režimů na Kubě, v Chile (1970–1973) či Nikaragui (1978–1989) ukazují, že největší potíže vždy měly v řízení ekonomiky, která za jejich vlády rozhodně „nevkvétala“.

V zemích kontinentu se zatím bohužel nedaří v rámci tržní ekonomiky zajistit trvalý hospodářský růst a v návaznosti vykořenit přetrvávající chudobu značného počtu obyvatelstva, i když poslední tři léta vykazují v tomto směru určité mírné zlepšení situace.

Příčin je celá řada. Lze je v první řadě hledat v nízké kvalitě činnosti správních orgánů, zejména státních institucí, které jsou málo výkonné, zbyrokratizované, nedostatečně transparentní, prolezlé korupcí, a je proto zapotřebí je zmodernizovat. Stále ještě nebyly všude uskutečněny potřebné ekonomické reformy například pozemková či daňová, jejichž správné nastavení musí respektovat jak hledisko efektivnosti, tak i sociální. V mnoha zemích nebyla nastolena vláda práva – nejedná se tedy o skutečně právní státy, chybí účinný soudní systém, nejsou náležitě zabezpečena vlastnická práva. Mnohde se nedostává hlubokých sociálních reforem týkajících se dostupného zdravotnictví či



modernizace školství. Jsou potřebné integrační programy rozvoje, které zaměřují úsilí na celkové zlepšení kvality života včetně podpory drobného a středního podnikání, zejména na venkově.

Nelze říci, že by si státníci na kontinentě naléhavost problému chudoby neuvědomovali. Organizace amerických států již v 80. letech doplnila svou Chartu o obsažnější pojem „integrační rozvoj“, předvídající komplexnější přístup k sociálně ekonomické problematice členských států. V roce 1992 pak Charta OAS byla na několika místech včetně cílů a zásad rozšířena o úkol „vymýtit extrémní chudobu“. Je jisté příznačné, že například listopadový summit amerických prezidentů v argentinském Mar del Plata měl vytyčené heslo „Vytvářením pracovních míst čelit chudobě“. Ale to vše samo o sobě dosud byla a jsou jen opakovaná krásná předsevzetí, rozhodně nezaručující, zda budou opravdu naplněna.

Kulturní překážky bránící vyššímu růstu

Kromě toho existuje ještě jeden pozoruhodný fenomén, o němž například hovoří Francis Fukuyama ve své knize *Konec dějin a poslední člověk*. Dospívá zde k zajímavé a svým způsobem originální myšlence, že v některých oblastech, jako je Latinská Amerika, mohou existovat vážné kulturní překážky bránící dosažení vyšší úrovně ekonomického růstu a rozvoje trhu, což by podle něho mohlo vůbec zpochybnit samotnou aplikaci tržní ekonomiky jako účinné cesty k modernizaci.

Jde o citlivou psychologickou a ve svých důsledcích značně choulostivou otázku. Jedná se o způsob života, odlišný hodnotový systém, rodinné tradice, oby-

čeje, zvyky, historické zkušenosti, náboženství, pověry, sociální strukturu některých marginálních etnik, především indiánských, která jsou v řadě zemí (Brazílie, Peru, Střední Amerika, Paraguay, Mexiko atd.) zeměpisně, ekonomicky i duchovně oddělena od center. Jejich subjektivní přístup a zvláštní úroveň myšlení jim může bránit v intenzivním zapojení do tržních procesů. Na svůj život pohlížejí často fatalně, někteří ani nepociťují potřebu něco měnit, projevuje se na evropské poměry nezvyklá skromnost, spokojenost s málem, přičemž jejich chudoba, pokud oni sami nebo jejich děti neumírají hladu, jim nepřijde jako něco nenormálního. Vedle chudých a strádajících, kterých je v Latinské Americe většina, můžeme tedy mít co do činění i s chudými a nestrádajícími.

Někdy jsou patrné i rozdíly v přístupu k práci, v němž se projevují zvláštnosti samotných etnických skupin a možná i klima. S tím může souviset skutečnost, že tradiční měřítko úspěchu jako hrdost na pracovní výsledky či na dosažené vzdělání nejsou jako jinde ve světě všeobecně považovány za univerzální hodnoty, kvůli nimž stojí za to měnit zaběhnutý životní styl.

Tato hlediska rozhodně nelze absolutizovat, ani na ně nelze většinu problémů svalovat. Na populaci některých zemí kontinentu je jisté vůbec aplikovat nelze. Nicméně v zájmu objektivnosti je třeba i k nim s náležitým taktem a bez jakéhokoliv náznaku přezíravosti seriózně přihlížet, posuzujeme-li příčiny a přetrvávání latinskoamerické zaostalosti jako celku.

Radomír Jungbauer (1936) je vysokoškolským učitelem na UK.

jungbauer@post.cz

Návraty sudetské otázky

Houžvička, V. 2005. Návraty sudetské otázky. Praha: Karolinum. 548 stran, dokumentární příloha, ISBN 80-246-1007-8.

Problematika česko-německých vztahů dnes patří k frekventovaným tématům mediálního, politického a odborného diskurzu. Právě k problémům národnostní politiky první Československé republiky, o postavení početné německé menšiny a její politické a svazové činnosti, o roli menšiny při rozbití Československa, o jejím organizovaném vysídlení a dalších tématech publikovali v posledních letech historikové a politologové řadu knih různé kvality. Mnohým ovšem chybí citlivost při posuzování tohoto dodnes konfliktního tématu a schopnost vidět události mezi Čechy a Němci v mezinárodním kontextu.

Obsáhlá kniha Václava Houžvičky *Návraty sudetské otázky* je zdařilým pokusem o interdisciplinární a interkulturní pohled na tzv. sudetskou otázku. Autor se pozorováním turbulencí vyvolávaných sudetskou otázkou v česko-německých vztazích i v české a německé historické paměti zabývá systematicky od roku 1991. Jeho pohled je nový zejména v tom, že sám patřil a dodnes patří k aktivním diskutérům a hybatelům politické dimenze vzájemného sousedství. Především historická obec patrně uvítá četné citace a postřehy britských historiků o politice sudetských Němců a konceptu tzv. Mitteleuropy, které Houžvička konfrontuje s poznatky českých a německých badatelů. Adekvátně k tomu věnuje autor pozornost postojům (nejen) britských expertů a politiků k myšlence poválečného vysídlení sudetských Němců. Popisuje složitá jednání londýnské exilové vlády Edvarda Beneše s Velkou Británií, USA, European Advisory Committee a s dalšími exilovými vládami o budoucnosti Němců žijících v okupovaném Československu. Především britský postoj se s narůstajícím nacistickým terorem na okupovaných územích stále více vyhranoval, některé úvahy Britů z let 1942–45 mřily dokonce ke „zmizení Němců

z Východního Pruska a Horního Slezska na Sibiři“.

Po porážce nacistického Německa nastal zásadní kvalitativní přerod německé politické kultury i struktury politické moci. Třebaže Německo nevznáší vůči České republice žádné teritoriální a majetkové právní požadavky, představoval zejména v období vlády CDU/CSU tzv. vyhnanecský faktor součást německé vyjednávací pozice, o čemž nás autor přesvědčuje v rozsáhlých analýzách komplikovaných vyjednávání o klíčových pasážích dokumentů česko-německých vztahů, především *Smlouvy mezi Českou a Slovenskou Federativní Republikou a Spolkovou republikou Německo* o dobrém sousedství a vzájemné spolupráci z roku 1992 a *Česko-německé deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji* z roku 1997 (oba dokumenty jsou zařazeny v příloze). Publikace dále vychází z teze, že faktor vysídlení a jejich vlivu na německou vnitřní i zahraniční politiku má určitou specifickou roli, kterou je v důsledcích nucena brát v úvahu též česká zahraniční politika. Tuto tezi potvrzuje nejen emotivní politická diskuse ohledně přijetí obou výše uvedených bilaterálních úmluv z 90. let, nýbrž i dění spojené s ratifikací členství ČR v Evropské unii, kdy bavorsí poslanci Evropského parlamentu za Evropskou lidovou stranu hlasovali proti přijetí České republiky do Evropské unie, zejména s ohledem na požadavek zrušení platnosti dekretů prezidenta Beneše.

Václav Houžvička se ve svém výkladu i analýzách činnosti Sudetoněmeckého krajanského sdružení (SKS) projevuje jako znalec schopný mimořádného postřehu a sledování vývojových linií. V politicky různorodém prostředí krajanského sdružení si výrazný názorový (a do jisté míry i personální) vliv uchovalo uskupení Witikobund, navazující přímo na spannovské křídlo Sudetoněmecké strany, na tzv. Kameradschaftsbund (s přímou myšlenkovou návazností na tzv. Volkstums-kampf). V duchu O. Spanna jsou do špičkových pozic krajanského sdružení dosazováni politické vyznávající politický radikalismus vůči České republice,

mimo jiné tvrzení, že meziválečné Československo bylo omylem versailleského systému, že nadále platí Mnichovská dohoda o odstoupení pohraničních území ČSR a že Postupimská dohoda přijatá vítěznými mocnostmi po druhé světové válce je nezávazná a snad i neplatná. Tento agresivní a doposud sebereflexe neschopný názorový proud zůstává v politice SKS dodnes zdrojem protičeských nálad.

Přínos knihy „Návraty sudetské otázky“ spatřuji kromě nových pohledů na historickou dimenzi česko-německého sousedství také v analýze postojů občanů ČR vůči aktuálním konfliktním tématům česko-německé historie. Významným prvkem českého veřejného mínění je, že obyvatelé důsledně odlišují mezi vztahem vůči současnému Německu a konfliktní minulostí. Německo je vnímáno jako žádoucí partner přeshraniční spolupráce, zejména v oblasti kultury a ekonomiky, na druhé straně však sudetská otázka v historické paměti občanů České republiky představuje dlouhodobě konfliktní potenciál a do jisté míry překážku vzájemných vztahů. Tato minulost tedy zůstává přítomna ve vědomí obyvatelstva v podobě etnického mobilizačního potenciálu se schopností citlivě reagovat na jakékoli peripetie ve vzájemných vztazích.

Faktograficky cenná je dokumentární příloha, obsahující klíčové dokumenty novodobých česko-německých vztahů, jako například memorandum K. H. Franka o konečném řešení české otázky, dokumenty sudetoněmeckých organizací (například Eichstättská deklarace), texty obou bilaterálních úmluv z 90. let a dále doposud obtížně dostupné dokumenty: např. dokument Charty 77 tzv. Pražská výzva z roku 1985, expertní vyjádření k problematice prezidentských dekretů aj.

Z četby Houžvičkovy knihy vyplývá, že česko-německé sousedství je i dnes vlivem konfliktní historie sousedstvím do jisté míry opatrným. Pouze vyvážený a (sebe)kritický pohled na konfliktní společenství Čechů a Němců může česko-německé vztahy výrazně posunout vpřed a odpoutat od minulosti. Monografie Václava Houžvičky tento požadavek naplňuje.

Lukáš Novotný

Lukáš Novotný (1979) je vědeckým pracovníkem oddělení České pohraničí Sociologického ústavu AV ČR.

Lukas.Novotny@soc.cas.cz

Rusko a jeho místo ve světě

Natalia Naročnickaja. „*Rusko a jeho místo ve světě. Za co a s kým jsme bojovali*“. Ottovo nakladatelství, Praha, 2006.

Natalia Naročnickaja je mimořádně inteligentní, velmi vzdělaná, cílevědomá a má osobní kouzlo. Ale je s ní těžká řeč. Rozhovor s Naročnickou předpokládá, že její protějšek má přinejmenším přehled o dějinách Evropy, ekonomickém zeměpisu, geopolitice, ale také chápe význam a hloubku nábožensko-filosofického kontextu v mezinárodních vztazích.

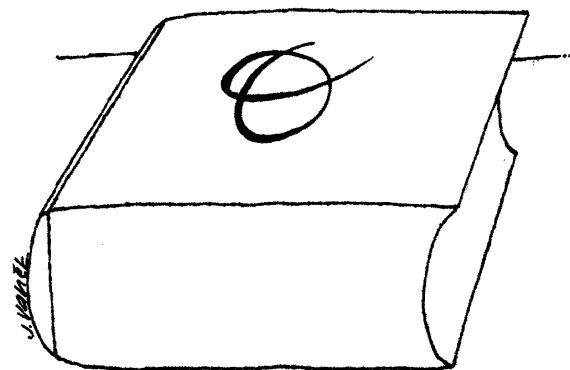
Zdá se, že Naročnickaja má kouzelnou moc nad prostorem a časem – natolik lehce a nenuceně zachází se světadíly, oceány a staletími. Když se dotkne revoluce v Rusku roku 1917, okamžitě použije jako příklad paralely z roku 1945, pak se střemhlav vrhne do konce 18. století a poté, po výstižném popisu situace na Černém moři v tomto období, táhne svůj protějšek za sebou do roku 2006.

Energicky gestikuluje a pod jejíma rukama vzniká mapa světa s „energetickou elipsou“. Jeho severní hranice leží přes Arabský poloostrov, Irák a Írán, Perský záliv, Severní Írán, ruské Předkavkazí. Jižní křivka, začínající v tom samém Středomoří, spojuje Turecko přes Perský záliv – Irák a Írán – s Pákistánem. Uzavírá se v Afghánistánu. V této elipse je soustředěno kolem 70 procent světových uhlovodíkových surovin. „Ten, kdo bude ovládat tuto elipsu, bude ovládat svět,“ míní Naročnickaja. O pravých důvodech minulých a současných válek a konfliktů pojednávají její knihy, články, televizní a rozhlasové pořady.

Číst její knihy není o moc lehčí než mluvit s ní. Čtení její nejznámější publikace „Rusko a Rusové ve světových dějinách“ se mění doslova na bitvu, kdy se na každé druhé stránce čtenář musí prodírat džunglemi dat, příjmení, odkazy na dokumenty a mezinárodní smlouvy.

Velké množství dokumentů, z nichž mnohé nebyly nikdy dříve zveřejněny, obsahuje i její kniha „Rusko a jeho místo ve světě“. Za co a s kým jsme bojovali“, která v květnu vyšla česky v Ottově nakladatelství.

Autorka s širokým rozmachem a záběrem, které jsou jí vlastní, staví paralely mezi tradičními geopolitickými snahami světových držav krátce před 1. světovou válkou, v době revoluce roku 1917 v Ruské říši, před 2. světovou válkou, v jejím průběhu i po ní a taktéž po roce 1991 – rozpadu SSSR. A zdá se, že v zásadě se směry zájmů vůbec nezměnily. Přesně podle rčení Disraeliho: „Anglie nemá stále přátele ani stálé nepřátele, má jen stálé zájmy.“



V tomto kontextu je zajímavé, že kniha Naročnické vychází téměř přesně ke dni 90. výročí smlouvy Sykesa-Picota, podle níž si Velká Británie a Francie rozdělily arabská území Otomanské říše. Je potřebné podívat se znovu na geopolitickou mapu tohoto území. V zóně přímé nadvlády Britů v roce 1916 – Basra a Mosul, stejně jako v roce letošním...

Naročnickaja tvrdí: „Panoramatická analýza ukazuje, že události kolem Ruska, snahy jiných velmocí jsou si velmi navzájem podobné, ať už je v roli této obrovské euroasijské říše imperiální Rusko, komunistický Sovětský svaz nebo dnešní demokratická Ruská federace“. Ukázat tyto snahy, jejich dědičnost v průběhu staletí, od jedné vlády k druhé je jednou z hlavních úloh knihy.

Naročnickaja se nebojí vyprovokovat ostré diskuse: „Moje práce vyvolávají spory i v Rusku. Je to proto, že se dotýkám ožehavých témat, přičemž z takového myšlenkového hlediska, které se obecně má za ‚nepolitkorektní‘“.

„Politkorektní“ představitelé českého establishmentu mluví 9. května o Velkém vítězství ve válce 1939–1945. „Nepolitkorektní“ Naročnickaja připomíná, že pro Československo začala 2. světová válka v říjnu roku 1938: „Z nějakého důvodu se má za to, že první obětí 2. světové války se stalo Polsko. Ale první obětí bylo Československo. Skoro nikdo si nevzpomíná na to, že k okamžiku začátku 2. světové války již Polsko, spolčené tehdy s Hitlerem, trhalo Československo na kusy. Proto se nikterak nemůže mít za nevinnou oběť. Nezapomněli jsme ani na to, jak Polsko nabízelo Hitlerovi svou pomoc pro dobývání Ukrajiny.“

Naročnickaja si nenechává ujít ani Pakt Molotovova–Ribbentropa. Její výklad této smlouvy se také nevyznamenává přílišnou „politkorektností“ a zcela vypadá z hlavních proudů historicko-politologické mysli poslední doby: „Nesnažím se říci, že to byl ušlechtilý čin. Ale výzkumy ukazují, že to byla největší chyba britské mezinárodní politiky za celé 20. století, proto bude tato smlouva demonizována vždy. Ačkoli se ničím moc neliší od úmluv Versailleského míru, Vídeňského kongresu, Berlínského kongresu“.

Ale vrcholem „nekorektnosti“ Natalie Naročnické, hraničící z hlediska současného liberalismu s nebezpečnou herezí, je její výklad nejmodernějších politických klíčů: „Dříve jsme říkali: ‚Hlavní náplní současné doby je přechod od kapitalismu ke komunismu!‘. Dnes slyšíme: ‚Hlavní náplní doby je přechod od totality k demokracii!‘. Dnes se hodně mluví o globalizaci, ale globalizaci se primitivně rozumí nějaká globální nadvláda pod záštitou globálního univerzálního liberalismu. Téměř to samé, jako Třetí internacionála, která si vymyslela globalizaci cestou přivedení všech k jednotnému komunistickému vzoru“.

Tohle ovšem ani zdaleka nejsou všechny ukázky „nepolitkorektnosti“ v knize Naročnické. Nemá cenu je vyjmenovávat. Lze různě vnímat a hodnotit to, co píše a o čem mluví Natalija Naročnickaja, avšak autorka je zářným představitelem myšlení, které se dnes víc a víc rozšiřuje v Rusku. Už proto stojí za to si její knihu pozorně přečíst.

Natalia Sudliankova

Natalia Sudliankova (1964) je šéfredaktorkou české verze časopisu Rusko v globální politice.

sudliankovan@seznam.cz

VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV

- 0 52 560/1
BIBLIOGRAFIE
Bibliografie českých/československých dějin 1918–2004: výběr knih, sborníků a článků vydaných v letech 2000–2004 a doplňky za roky 1996–1999 / Zprac. Věra Břeňová, Slava Rohlíková; Sv. 1–3, soupis 1–3. – Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. – 414 s. – Příl.: CD-ROM
ISBN 80-7285-002-4
- 3 52 602
ČEJKA, Marek
Izrael a Palestina: minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu / Marek Čejka. – 1. vyd. – Brno: Centrum strategických studií, 2005. – 305 s.: il. – Bibl.-Pozn.-Příl.
ISBN 80-903333-9-7
- 3 D 52 607
ČESKÉ
České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti / Editor: Daniel Kunštát et al. – 1. vyd. – Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2006. – 226 s.: il. – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-7330-081-8
- 3 2 573
ČESKOSLOVENSKO-FRANCOUZSKÉ
Československo-francouzské vztahy v diplomatických jednáních 1940–1945 / Editoři: Jan Němeček, Helena Nováčková, Ivan Štoviček, Jan Kuklík. – Praha: Karolinum, 2005. – 647 s. – Pozn.-Rej.
ISBN 80-246-0941-X
- 3 De 52 521
DIVINSKÝ, Boris
Zahraničná migrácia v Slovenskej republike: stav, trendy, spoločenské súvislosti / Boris Divinský. – Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 2005. – 216 s.: gr., mp. – Pozn.
ISBN 80-89149-04-9
- 3 De 52 577
EDVARD
Edvard Beneš – československý státník a politik: sborník příspěvků z kolokvia pořádaného VŠMVV 31. října 2005. – Praha: Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů, 2005. – 61 s.
ISBN 80-86747-26-3
- 3 52 480
EVROPEIZACE
Evropeizace: nové téma politologického výzkumu / editoři: Břetislav Dančák, Petr Fiala, Vít Hloušek. – Brno: Masarykova univerzita, 2005. – 421 s.: tab. – (Sborníky; sv. 23). – Pozn.
ISBN 80-210-3865-9
- 3 52 598
FRIEDMAN, Norman, 1946-
Studená válka 1945–1991 / Norman Friedman. – 1. vyd. – Brno: CP Books, 2005. – 64 s.: il., mp. – Příl.-Rej.
ISBN 80-251-0627-6
- 3 52 543
GAUCHET, Marcel
Dějinný úděl: hovory s Françoisem Azouvim a Sylvainem Pironem / Marcel Gauchet. – 1. vyd. – Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. – 204 s. – (Dějiny a kultura; sv. 13)
ISBN 80-7325-072-1
- 3 52 599
HIRST, David
Puška a olivová ratolest: kořeny násilí na Blízkém východě / David Hirst. – 1. vyd. – Praha: BB art, 2005. – 557 s. – Pozn.-Rej.
ISBN 80-7341-434-1
- 3 52 523/1
KALINA, Kamil
Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup / Kamil Kalina a kol.; 2 díly. – 1. vyd. – Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. – 319 s. – Pozn.-Rej.
ISBN 80-86734-05-6
- 3 52 545
KOPEČEK, Lubomír
Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku / Lubomír Kopeček. – 1. vyd. – Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. – 347 s. – (Politologická řada; sv. 21). – Bibl.
ISBN 80-7325-076-4
- 3 De 52 530
LEHMANNOVÁ, Zuzana
Výchova k evropanství: kulturně historické souvislosti evropského procesu / Zuzana Lehmannová a kol. – 1. vyd. – Praha: Vysoká škola ekonomická, 1996. – 128 s. – Pozn.
ISBN 80-7079-762-2
- 3 De 52 522
MALOVA, Darina
Slovensko ako nový členský štát Európskej únie: výzva z periferie / Darina Malová, Erik Laštic, Marek Rybář. – Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 2005. – 184 s. – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-89149-05-7
- 3 52 600
MÜLLER, Zdeněk
Svaté války a civilizační tolerance / Zdeněk Müller. – 1. vyd. – Praha: Academia, 2005. – 131 s.: il. – (Průhledy). – Bibl.-Rej.
ISBN 80-200-1355-5
- 3 De 52 529
NA
Na prahu globální civilizace: antologie textů k problematice politiky, kultury a mezinárodních vztahů konce XX. století. – 1. vyd. – Praha: Vysoká škola ekonomická, 1995. – 112 s. – Pozn.
ISBN 80-7079-090-3
- 3 52 605
PANORÁMA
Panoráma globálního bezpečnostního prostředí 2004–2005 / Editori: Vladimír Tarasovič, Róbert Ondrejcsák, Lubomír Lupták. – Bratislava: Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií Ministerstva obrany SR, 2005. – 704 s. – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-88842-84-0
- 3 De 52 556
POSPÍŠIL, Ivo
Utváření politického systému v Estonsku: příklad napětí mezi institucionálním rámcem a dynamikou tranzice / Ivo Pospíšil. – Banská Bystrica: Čizmár-Partner, 2005. – 77 s. – Bibl.-Pozn.
- ISBN 80-89183-17-4
3 52 501
PŘEHLED
Přehled teorií mezinárodních vztahů / Editor Pavel Pejša. – Brno: Masarykova univerzita, 2005. – 160 s. – (Studie; sv. 36). – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-210-3837-3
- 3 52 546 PK
PŠEJA, Pavel
Stranický systém České republiky: politické strany a jejich vývoj 1989–1998 / Pavel Pšejka. – 1. vyd. – Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. – 203 s. – (Srovnávací politologie; sv. 1). – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-7325-069-1
- 3 De 52 549
RADVAN, Eduard
Politické myšlení a morálka vojenského profesionála: závěrečná studie k výzkumnému úkolu „Morální aspekty vojenství a vojenské činnosti“ / Eduard Radvan. – 1. vyd. – Brno: Vojenská akademie v Brně, 2002. – 103 s. – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-85960-39-7
- 3 52 544
SHORT, Philip
Pol Pot: dějiny zlého snu / Philip Short. – Praha: BB art, 2005. – 596 s. – Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 80-7341-610-7
- 3 De 52 508
TRANSATLANTICKÉ
Transatlantické vztahy optikou slovenských politiků / Editori: Marek Šťastný, Barbora Gábelová. – Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2004. – 159 s. – (Pracovné zošity). – Pozn.
ISBN 80-88935-70-9
- 31 D 52 583
VAVREČKOVÁ, Jana
Migrace odborníků do zahraničí a potřeba kvalifikovaných pracovních sil / Jana Vavrečková a kol. – 1. vyd. – Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006. – 87 s.: tab. – Pozn.
ISBN 80-87007-00-X
- 3 52 601 PK
VESELÝ, Zdeněk
Smlouvy, pakty, dohody: slovník mezinárodně politických a diplomatických aktů / Zdeněk Veselý. – 2. vyd. – Praha: EPOCH, 2006. – 285 s.
ISBN 80-86328-95-3
- 3 52 606
VÍCEÚROVŇOVÉ
Víceúrovňové vládnutí: teorie, přístupy, metody / Editori: Petr Fiala, Maxmilián Strmiska. – 1. vyd. – Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. – 267 s. – (Srovnávací politologie; sv. 2)
ISBN 80-7325-074-8
- 3 52 520
WAIŠOVÁ, Šárka
Ve stínu modernity: perspektivy a problémy rozvoje / Šárka Waisová a kol. – Plzeň: Čeněk, 2005. – 375 s. – Pozn.-Autor jedné stati Petr Jelínek